

Sayı: 1

Yıl: 1984

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

İstanbul - 1985

TÜRK EDEBİYATINDA YAŞNÂMELER

ÂMİL ÇELEBİOĞLU *

Yaşnâmeler, tesbitlerimize göre XI. yüzyıldan günümüze kadar edebî bir gelenek olarak devam eden ve örneklerine daha çok halk şiirinde rastladığımız bir nazım türüdür. Umûmiyetle baba sulbünün ana rahmine düşmesinden itibaren takriben yüz yaşına kadar insan ömrü, hayatı, safhalar hâlinde, yıllara göre karakterize edilerek anlatılan bu nev'i eserlere, **yaşnâme** tâbirinin dışında **ömür destanı**, **yaş destanı**, **yaş türküsü**, **hayat destanı** veya **vücutnâme** de denilmiştir¹. Bu konuda eser verenlerden ilk plânda **Yusuf Has Hâcib**, **Ahmed Yesevî**, **Yunus Emre**, **Bedr-i Dilşad**, **Karacaoğlan**, **Pir Sultan Abdal**, **Âşık Ömer**, **Mahtum Kulu**, **Âşık İrfânî**, **Âşık Kurbânî**, **Âşık Tâlibî**, **Ruhsatî** ve **Âşık Şenlik** isimleri hatırlanabilir. Bunlardan **Karacaoğlan** ve **Mahtum Kulu**'nun dörder yaşnâmeleri bulunmaktadır. En uzun metin ise **Ahmed Yesevî**'nin, seksensekiz dörtlük ihtiva eden altı **hikmet**'idir.

Ömür safhalarının hareketle, oyun (yaş oyunu) olarak da ifade edildiğini görmekteyiz: "Çalgılar çalmaya başlayınca meydana gelen oyuncu, çocuğun büyüme hareketleri ile yaptığı tuhaflikları ve gülünç hâllerini temsil eder. Bundan sonra gençlik çağının temsiline başlar. Sert ve hareketli bir kuvvet gösterisi yapar. Zaman zaman delicesine oynar. Oyunun sonunda, hareketlerinde, jestlerinde bir yumuşama görülür ve hissedilir.

Üçüncü kısımda, kenarda duran bir baston ile gözlüğü alıp kullanır. Son derece yumuşak ve yavaş oynamaya çalışır. Nihayet oyunu bırakıp bir taş üstünde düşünmeye başlar. Yüzü sararır. Kendinden geçip ölür"².

* Prof. Dr. Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi.

¹ "Doğa Anadolu ve Azerbeycan âşıkları arasında buna **mahresnâme** de denir". Zeynelâbidin Makas, *Vücutnâme*, Türk Kültürü, Ankara, Mayıs 1984, S. 253, S. 325. Yaşnâmelerin dışında, vücut yapısıyla ilgili eserlere de vücutnâme denilmektedir. Meselâ Kaygusuz Abdal'ın vücutnâme'si uzuvlardan, uzuvlarla gök cisimleri arasındaki münasebetlerden bahseden tasavvufî bir eserdir. Bkz. Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, Ankara, 1983, s. 131-152. Mâmafih Kaygusuz Abdal'ın da "hece vezniyle ve dörtlüklerle yazılmış uzunca bir" yaşnâmesi olduğu (Abdülbâki Gölpınarlı, *Kaygusuz Abdal*, Hatayi, Kul Himmet, İstanbul, 1953, s. 9) zikredilmişse de Kaygusuz Abdal hakkında bir doçentlik çalışması yapan arkadaşımız Abdurrahman Güzel, bize, böyle bir eserle karşılaşmadığını belirtmiştir.

² Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, 1981, s. 772.

Ayrıca “Köy ve kasaba kahvelerinin (bazı berber dükkânlarının) duvarlarını süsleyen rengârenk resimlerin arasında, iki tarafı basamaklı, her basamakta da insanoğlunun muhtelif yaşlardaki resimleri bulunan levhalara sık sık rastlanır. İlk basamak beşikte bir bebek, ikincisinde okul çağında çocuklar, ondan sonrakilerde delikanlılar, evliler ve yetişkin kimseler. Yetişkin insanlar, bu merdivenin en üst basamağını teşkil eder. Ondan sonra basamaklar iner. Bu sefer de ihtiyarlayan insanoğlunun âhret yolculuğunu tâkib edersiniz”³. “En alтта, ellerinde baston ve belleri bükük yaşlı erkek ve kadın” görülür⁴.

İnsan ömrü ile merdiven basamakları arasındaki benzetme, herhâlde sadece resim konusu değildir. Bu benzetmenin bildiğimiz en eski örneğine **Kutadgu Bilig**'de rastlamaktayız. **Odgurmuş** bir rüyâsını: “Gördüğüm basamaklı yüksek merdiveni, ey kardeş, ben hayat olarak yoruyorum. Merdivenin başına kadar yükselmem, yaşımın tükenmesi, hayatımın tamamlanmasıdır.” şeklinde tâbir etmiştir⁵.

Bu arada:

*Bu dünya bir merdiven
İnem gidem derdinen
Ne kötüye yoldaş ol
Ne konuş nâmerdinen*

mânisi⁶ ve Pir Sultan Abdal'ın yaşnâmesinde geçen:

Altmışında iner bir merdivenden

VII/7

mısra'ı dolayısıyla ömür ve merdiven teşbihinin kültürümüzde umûmî bir motif ve bu tür resimlerin yaşnâmelerle alâkalı olduğunu söyleyebiliriz.

Aşağıda birinin notası görüldüğü üzere bestelenmiş yaşnâmeler de mevcuttur⁷. Hattâ, bazı manzûmelerin, birden fazla şâire ait görünmesi,

³ Veysel Arseven, Yaş Çağları, Türk Folklor Araştırmaları (TFA), İstanbul, 1953, C. II, S. 48, S. 760.

⁴ Hayrettin İvgin, Halk Şiirinde Yaş, Çağrı, Nisan 1980, S. 267, S. 16. Aynı yazarın bu konuda diğer bir yazısı için bkz.: Halk Şiirinde Yaş Destanları, Meydan, Haziran-Temmuz 1981, S. 595-77, s. 62-64.

⁵ Yusuf Has Hâcib, Kutadgu Bilig II, Tercüme: Reşid rahmeti Arat, Ankara, 1959, S. 433 beyit, 6052-53.

⁶ Sami Akalın, Türk Mânileri, İstanbul, 1972, C. II, s. 278/3225.

⁷ 3. dipnota bkz.

bu parçaları okuyanların, tapşırında muhtemelen kendi isimlerini zikretmiş olmasındandır⁸.

Al-lah bir in-sa-na ev-lât ve-rin-ce
Bah-çe-ye di-kil-miş fi-da-na ben-zer.

Oyun (saz)

Erkek veya kadın olsun insan ömrünü konu alan bu tür eserleri, muhtevaları bakımından üç, hatta dört gruba ayırmamız mümkündür:

A-UMÜMÎ OLARAK İNSAN ÖMRÜYLE İLGİLİ YAŞNÂMELER

Bu gruptaki eserlerde, insan ömrü, ana rahmine düşmeden veya doğumdan itibaren, ortalama yüz yaşına, diğer bir ifadeyle doğumdan ölüme kadar mevzû edilir. Yaşlarla ilgili olarak, bedenî husûsiyetlerle birlikte rûhî tezahürlere de işaret olunur. Her zaman için erkek veya kadın ayırımı yapılmaz; doğrudan doğruya insan hayatı konu alınır. Basit şekilde de olsa hilkatten itibaren başlayan, kısmen devriye türünden ve tasavvufî mâhiyetteki yaşnâmelerin çoğu bu gruptandır.

B-KIZ VE KADIN ÖMRÜYLE İLGİLİ YAŞNÂMELER

Bu bölümdeki yaşnâmelerde, güzellerin yâni kız ve kadınların hayatı konu alınmakta, muhtelif yönlerden karakter tasvirleri yapılmaktadır.

C-ŞAİRİN HAYATIYLA İLGİLİ YAŞNÂMELER

Şairin, yer yer yaş yılları belirtilerek kendi hayatını anlatan, bir nevi onun otobiyografisini teşkil eden eserleri de üçüncü bir grup olarak ayırmak mümkündür. Bu tür manzûmelerin bir kısmının başlangıçları (ana rahmine düşme, doğum, konuşma, yürüme, mektebe gitme, âşık olma gibi), birinci

⁸ Meselâ aynı veya benzeri (muhtemelen, bunların bir kısmı nazîredir) bazı yaşnâmelerde Karacaoğlan (VI)-Dadaloğlu, Kul Mehemmed (VIII)-Şah Etem, Âşık Ömer (IX)-Kul Hüseyin, Âşık Mustafa adları geçmektedir. İlgili yaşnâmelerin dipnotlarına bkz.

bölümdeki asıl yaşnâmelerle benzerlik göstermekle birlikte bunlar bütünüyle, umûmî olmaktan çok husûsî hayatla alâkalı tavsif ve bilgileri ihtiva ederler.

Ç - ÖMRÜN MEVSİMLERE VS. YE BENZETİLEREK TASNİFİ

Çocukluk, gençlik olgunluk ve ihtiyarlık ile ilkbahar, yaz, güz, kış veya sabah, öğle, ikindi, akşam gibi benzetmelerle ömrün konu edildiği bir hayli malzemelerle karşılaşabiliriz. Mâmafih bu konuya, müstakil malzemelerden daha çok muhtelif eserlerin içinde tesadüf etmekteyiz. Bununla ilgili olarak edebî mahsüller taranabildiği takdirde en fazla örneklerin bu grupta çıkacağını tahmin ediyoruz.

YAŞNÂMEYLE İLGİLİ ESERİ BULUNAN ŞAİRLER

- A - I **Yusuf Has Hâcib** (öl?, Kutadgu Bilig'in tamamlanması: 462/1069-70)
- II **Yunus Emre** (638-720/1240-41-1320-21).
- III **Bedr-i Dilşad** (Muradnâme'nin telifi: 830/1427).
- IV **Andrea Coscolo** (XV. yy. da yaşamıştır. Nasihat-ı Sultan Murad, 1559 tarihinde Tercüman Murad Bey tarafından tercüme olunmuştur. Mensurdur).
- V - VI **Karacaoğlan** (XVI, XVII. yy.).
- VII **Pir Sultan Abdal** (XVI. yy.).
- VIII **Kul Mehemed** (XVII. yy.).
- IX **Âşık Ömer** (öl. 1707).
- X **Âşık Hasta** (Hasan, XVII-XVIII. yy.).
- XI - XIV **Mahtum Kulu Ferâgî** (1733-1790).
- XV **Âşık İrfânî** (XVIII. yy.).
- XVI **Aşug Vartan** (XVIII. yy.).
- XVII (?)
- XVIII **Kurbânî** (1690-1800).
- XIX **Tâlibî** (öl. 1813).
- XX (?; Ramazannâme, XVIII. yy.).
- XXI **Kul Himmət Üstâdım** (XVIII-XIX: yy.).
- XXII **Rûhî** (XVIII. yy ?).
- XXIII **Âşık Mustafa Lutfi** (1815-1871-72).
- XXIV (?; XVIII-XIX. yy?).
- XXV **Sâiloğlu** (XIX. yy?).
- XXVI (?)

- XXVII Çankırlı Ali Rıza (1894-).
 XXVIII Pervâne
 XXIX Âşık Hüseyin (doğ. 1930).
 XXX Kul Ahmed (Doğ. 1932).
 XXXI (Tekerleme).
 XXXI-XXXIV (Bilmece),
 B-XXXV-XXXVI Karacaoğlan (XVI, XVII. yy.).
 XXXVII Ruhsatî (1835-36-1909).
 XXXVIII Âşık Şenlik (1850-1913).
 XXXIX Yusufeli'li Âşık İznî (1856-1928).
 XL (?)
 XLI Hamza Giray
 XLII Yusufeli'li Âşık Ali Fahrî (doğ. 1901).
 XLIII Geycekli Âşık Hasan (doğ. 1902).
 C-XLIV Ahmed Yesevî (XI-XII. yy.).
 XLV (Manas Destanı).
 XLVI Kağızmanlı Âşık Cemâl Hoca (1884-1957).
 XLVII Yusufeli'li Âşık Ali Fahrî (doğ. 1901).
 XLVIII Hüseyinoğlu Balı.
 XLIX Mevlid İhsânî (doğ. 1928).
 L Âşık Rûhânî (doğ. 1931).
 LI Âşık Mehmed.
 LII Âşık Reyhânî (doğ. 1932).
 Ç-LIII Âşık Paşa (1271-1329-30).
 LIV Ârif (XV. yy. Nüsha-yı Âlem ve Şerhü'l-Âdem telifi: 1437-38).
 LV Gamgüder.

YAŞLARLA İLGİLİ BAZI HUSUSİYETLER

Yaşnâmelerde yılların sıralanışı muhtelif şekillerdedir. Her beyit veya dörtlükte bir yaş belirtildiği gibi daha çok her kıt'ada birden fazla yıllara işaret olunmuştur. Yaşlar zikredilirken, elimizdeki örnekler itibariyle birden beşe (XV), birden ona (XVII, XXVIII), birden onbeşe (veya onaltıya, VI, X, XIV, XVI), birden yirmiye (IX, XIX, XX...), birden otuzikiye (XXV) ve birden altmışüç (XLIV) kadar olmak üzere bazı istisnalarla (meselâ yirmibire kadar, IX) bir iki, üç... diye yıllara birer birer devam edilmiştir. Müteâkıben yüz yaşına doğru bir kısım örnekler, birli ifadeden sonra onbeş, yirmi, yirmibeş... (IX, XXII, XXIII...) olarak ilerlerken bazılarında bu durum, beş - yirmi (XI) veya yirmi-kırk (XIV, XV, XIX) arasında beşer

beşer devam eder. Kırdan sonra ise umûmiyetle elli, altmış... olmak üzere onar onar ilerlenmiştir (III, V. VI...). Hz. Peygamberin ömründen mülhem olarak birden altmışüçe kadar birer birer devam eden **Ahmet Yesevî**'nin (XLIV) ve yirmi, yürmiüç, yirmibeş, otuzüç, kırk, kırküç... şeklinde ilerleyen **Âşık Şenlik**'in yaşnâmeleri (XXXVIII), benzeri bulunmayan istisnâî örneklerdendir. Kadınlarla ilgili bir yaşnâmede yüzelli yaşına kadar devam edilmişken (XL), ikisi de **Karacaoğlan**'a ait şiirlerde (XXXV, XXXVI), on ile yirmi yaş arası sıra ile ele alınmıştır. Ayrıca düzenli olmayarak yılların rastgele zikredildiği yaşnâmeler de mevcuttur.

Çok kere konuya, doğumdan itibaren başlanırken üç ay, altı ay şeklinde ayları da belirtenler olmuşsa da umûmiyetle bir yaşından başlatılarak sınır taşı olarak yüz yaşları civarı tercih edilmiştir.

Doğumdan ölüme kadarki, bazan ölümden sonrası safhalarla ilgili tesbitlere bazı misâller veriyoruz:

Doğum öncesi:

Ata belinden ana rahmine düşülür, burada bir katre kana dönülür, dokuz ay yatılır (II/1-2, VI/1, X/1-2...). Ana karnında dokuz ay dokuz gün (dokuz saat) kaldıktan, dokuz aylık bir seferden sonra dünyaya gelinir (II/3...XIX/3-4XXX/1).

Doğumdan bir yaşına kadar:

Göbek kesilir, tuzlanır, kundaklanır, beşiğe konulur. Ağlar, süt emer (II/4, V/2... X/5...). Gülşene benzer (IX/1, ateşten korkmaz (X/6), mânâ (XI/1) yahşi, yaman bilmez (XIV/2), câhil doğar (XXVI/1). Çiçeklere bürünür (XV/6), altıncı ayda ses alır (XIX/7). Ondördünde aya benzer (XX/4). Altı aylıkken lisân-ı sıbyan söyler (XXII/14)⁹, kuş dili konuşur (XXII/14. Sürünür (XXVII/2 çevre çevre balkınır (XL/1).

İki yaşında:

Dört ayak sürünür, gezer (VII/3, XVI/3), sarhoş gibi sallanır (IX/2). Anayı babayı tanır (XIV/2). Ateşten taştan kaçmaz, büyük küçük seçmez (XV/7) Dillenir (XVIII/7), biraz konuşur (XLVI/14), söz anlar (XX/5). Kucaklara varır (XXIII/2), yürümek ister (XXVIII/2), kanat bağlar çırpınır (XL/1).

⁹ Lisân-ı sıbyan (çocuk dili) hakkında bilgi için bkz. Âmil Çelebioğlu, Çocuk dili (Lisân-ı Sıbyan) ile yazılmış Şiirler, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara, 1982, C. II, s. 95-102.

Üç yaşında:

Adım adım yürür (VII/3), herşeye dolanır (IX/2), koşup oynar (XVII/4). Söz söyler, konuşur (XX/5, XXII/15). Memeden kesilir (XXIII/2, XXIV/10), yemek yer (XLVI/15). Gonca güldür (XXV/3), dilleri bülbülleşir (XLI/1), bal gibi gâyet tatlıdır (XXVII/2).

Dört yaşında:

Konuşmaya, yalan gerçek söz söylemeye başlar (VII/3, X/7). Boy verir (IX/2). Gamsız olur (XI/1). Eşdaşıyla oynar (XV/8). Hayvan gibi gördüğünü seçemez (XVI/4). O yana bu yana koşar (XVII/4), güler oynar (XVIII/5), bigâne, âvâre gezer (XXIV/10, XXV/3). Ağzı sadef, kân olur (XXII/15), dudusu gibi dil döker (XXIII/3).

Beş yaşında:

Akıl başına gelir (VI/4). Dili tatlanır, bülbül gibi olur (VII/4, X/8). Bahçe bostana benzer (IX/2). Oyundan başka kaygusu olmaz (XI/2), içeri gelmez (XVII/5), yoldaşa uyar, toz toprakta oynar (XVIII/2), oynar gezer, aşık oynar (XX/6, XLVI). Hep lisan olur (XIX/7). Yahşi yamamı bilir (XXII/16). Nâsa bigânedir, özünü tanımaz (XXIV/11, XXV/4). Âlime (hocaya) gider (XXVIII/5). Söze kulak verir (XL/2).

Altı yaşında:

Çocuklarla döğüşür (VII/4, XL/15). Yaşdaşıyla oynar (XVI/6), her yeri gezer (XVII/5). Akli başına gelir (XVIII/2). Mektebe gider, bülbül gibi olur (XXIII/3), Elif-lâm'a çıkar¹⁰, Kur'an okur (XL/2). kimse sözünü tutmaz (XXVI/4).

Yedi yaşında:

Dişler değişir, dökülür, tazelenir (VII/4, IX/3, X/9). Mektebe, hocaya gidilir, Kur'an okumasını öğrenir (X/9, XII/2, XIII/5, XIX/8, XXII/16...). Büyüğü küçüğü sayar (XVIII/3), herşeyi anlar (XX/6), bikusur olur (XXIII/4). Hakk'a yüzünü sürer (XXV/4), namazı kılar Hakk'a niyaz eder (XXVIII/6). Gonca gülden sayılır (XXXVIII/2).

Sekiz yaşında:

A - Her gördüğünü düz ister (VII/4). Dişler düşer (XIV/3). Su gibi çoşar (XVI/6), her ahvâli duyar (XVIII/3). Nur gibi parlar (XIX/8). Okumaya başlar (X/10, XX/6). Ustaya verilir (XXV/4). Henüz insana döner (XXIV/11).

¹⁰ XL/2.ci yaşnâmenin dipnotuna bkz.

B - Hilâl kaşlar eğilir, humar göz olur (XXXVIII/2):

Dokuz yaşında:

A - Tosun maya (VII/5), serv-i revan (IX/3) olur. Selâm verir (XIV/4). Bedir aya döner (XVII/6). İlme uğraşır, hayâl kurar, gamsız dolaşır (XVIII/4). Fehmi artar (XX/7). Kur'an'ı dürüst okur (XXII/17). Gözü mahmur olur, serv-i naz olur, serpilir (XXIII/4). Dünya hâlini bilir (XXV/5).

B - Medhine târif gelir (XXXVIII/3). Âşıkları gonca gülün sokunur (XL/3).

On yaşında:

A - işe gider (VI/4). Yay kaşlı ve gonca gül olur (VII/5, IX/4). Çocukluktan çıkar, yemek içmek hoş gelir (XI/3). Boynunda Hak kelâmı (XIV/4) dîni bilgileri öğrenir (X/10), câhillikten ayrılır, aşka düşer (XVI/7), özünü bilir (XVII/7), kuvvet bulur (XVIII/4), atar tutar (XX/7), bülbül gibi şakır (XIX/8). Şartı erkânı bilir (XXII/17). Lebi zülâl olur (XXIII/5), aklı kemâli bulur (XXV/5).

B - Açılmadık tomurcuk güldür (XXXV/1). Aşkın atına biner (XXXVIII/3). Kabahati sorulur (XLI/2).

Onbir yaşında:

A - Başı sevdaya girer (VII/5). Âb-ı hayattır (IX/4). Kur'an'a geçer (X/10), eli divit kalem tutar, okuyup yazar (XIV/4, XXII/17). Yüzü aya şevk verir (XXVIII/5), gün gibi cemâli parlar (XXIII/5), ruhlar elkovan olur (XIX/8). Yol erkân öğrenir (XXV/5). Şikâra döner (XXX/2).

B - Ay yüze bakılır (XXXV/2). Tâze, yeni açılmış güle benzer (XXXVI/1, XXXVII/1). Etine şişek dolar, cismi billûrlanır (XXXVIII/3), gözüne sürme çeker (XL/4).

Oniki yaşında:

A - Boyu, beli seçilir (IX/4). Başı sevda dolar (X/10). Aklı yarı yükselir (XVI/8), bedenine su yürür (XVIII/5). Görenler dilek eyler (XIX/9). Vekar satar (XX/7). Hilâl kaş yay olur (XXII/17). Cefacı oyunbaz olur (XXIII/5). Kâra yapışır (XXV/5).

B - Kahrı çekilir (XXXV/2). Şeker, şerbet, oğul balı olur (XXXVI/1). Baharı yeni gelmiştir, boz bulanık sele döner (XXXVII/1). Gerdan kırar, sallanır (XXXVIII/4). Sözüne kâmil olur (XL/4).

Onüç yaşında:

A - Kara sevdalara düşer (V/3), serine sevda erişir (XXV/6). Mehitâbâna (IX/14), meleğe benzer (XIX/9). Mihr ü mahabbet eder (XXII/18). Yanakları elmaya döner (XXIII/6). Kur'an'ı tamam eder (XXIV/13). Her hüneri anlar (XV/9).

B - Ak gül olur açılır (XXXV/2), göz sürer, boyu selvi dal olur (XXXVI/2). Akh fikri temelinden kopturur (XXXVII/2). Güneş yüzü hallanır (XXXVIII/4). Bahar yazına döner (XL/4). Mücevher saçır (XLII/3).

Ondört yaşında:

A - Naz çağıdır (IX/5). Oğlan olur, yiğitlenir (X/11). Kız ile bâzî kurar (XIII/5). Ad kazanmak ister (XV/9). İşten hoşlanmaz, aşk oduna yanar (XVIII/7). Melek gibidir (XIX/9). Gül gibi açılır (XX/8). Tenhaca sohbet eder (XXII/18), Zevk u şafâya başlar (XXIII/6). Büluğa erer (XXIV/13). Kâra pek yapışır. (XXV/6).

B - Her yeri, bilhassa dudakları bal (XXXV/2, XXXVII/2), dili şeker (XXXVI/2) dir. Bedirdir, esir gibi boynu tavklıdır, nereye çeksen oraya gider (XXXI/3). Güzelliği hûb olur (XL/5). Irmağı köprüsüz geçer (XLII/3).

Onbeş yaşında:

A - Oğlanlıktan çıkar, kıza meyleder (XII/3), kuru sevdaya düşer (VI/4), düşüne kızlar girer (XIV/5), hublarla ülfet eder (XXII/18), güzel görünce şaşır (XXIV/13), yârine gül gönderir (XXV/6), gizli kaş göz atılır (XXX/4). Gören aklın dağıtır (IX/5). Bedir aya (XV/10), şeker (XVI/9) benzer. Ata biner, arslana döner (XVII/7). Edeb erkân tanır (XVIII/8). Felek başına su koyar (XIX/9). Nazı artar (XX/8), kaşlar aya benzer (XXIII/6). Kimsenin mizacını beğenmez (XXVI/2).

B - Başına sevda düşer (XXXV/3), tenhalarda eşini arar (XXXVI/4). Çilesin doldurur (XXXVII/3). Rikab altında beslenir (XXXVIII/5). Âşıkların dengi olur (XL/5). Eli içinde kurulur (XLI/2). Gül gibi açar (XL/3), bağına bülbül konar (XLIII/4).

Onaltı yaşında:

A - Göğsü cennet bağıdır (IX/5). Kaynar coşar (XIV/5). Nişanlanır (XVIII/9). İş güç sahibi, nevcivan olur (XX/8, XXI/18). Aşkı sezer, gönül bir cana düşer (XXIII/6, XXIV/13). Yolu tutulur (XXX/4). Balık gibidir (XXXIV).

B - Yadlar düşüne girer (XXXV/3). Kurt bileklidir, poyraza benzer (XXXVI/5). Kendini bildirir (XXXVII/3), adı şanı seslenir (XXXVIII/5), günden güne kıymetlenir (XXXIX/7). Ördek olur, kendini şâhinden sakınır (XL/5). Sevdaya yanar (XLII/4).

Onyedi yaşında:

A - Kaşı kemana benzer (IX/5). Saltanatını yürütür (XVIII/10), akranına aman vermez (XIX/10). Başını sevdaya salar (XXIII/19). Edebsiz gezer (XXIII/7). Bir güzele yapışır (XXIV/14).

B - Kendi başına gezer (XXXV/3), deli dolu gittiği yolu bilmez (XXXVI/6). Mâşukunu öldürür (XXXVII/3). Elçi gelir istenir (XXXVIII/5). Her dala konar (XLII/4). Seker ceylana döner (XLIII/4).

Onsekiz yaşında:

A - Zârını artırır (IX/6). Yâre heveslenir (XV/11). Özünü düşmana salar (XVII/7). Evlenir (XVIII/11). Pür yaman olur (XIX/10). Perde gider (XX/9). Kuru kavgaya uğrar (XXII/19). Bâdeler süzer (XXIII/7). Kimi görse kapışır (XXIV/14). Cihana şan verir (XIX/5).

B - Yüksekten uçar (XXXV/4). Göçü göçer (XXXVI/7). Gördüğünü şaşırır (XXXVII/4). Yar otağına gider (XXXVIII/6). Selvileyin salınır (XL/6). Coşkun ırmak olur (XLII/4).

Ondokuz yaşında:

A - Ârını terkeder (IX/6). Bağı meyva verir, baba olur, elden dâvayı keser (XVIII/12). Pür yaman (XIX/10) yiğit olur (XX/9). Elini sahbaya sunar (XXII/19). Zemherisiz yaz olur (XXIII/7). Dile düşer (XXIV/14), oynasa yâr olur (XXV/7). Meydana at sürer (XXX/5).

B - Gözlerinden kan saçır (XXXV/4). Hasta olur, gelin şeker, kız bal olur (XXXVI/8). Döktüğünü toplamaz (XXXVII/4). Gelin çağına girer (XXXVIII/6). Gonca gülü derilir (XL/6). Sel olur (XLII/4). Oğul balna benzer (XLIII/5).

Yirmi yaşında:

A - Coşkun sele benzer (V/4). Akıl baştan savrulur (VII/6). Civanlık ateşi yanar, her günü işret sanır (XI/5). Ata biner, kılıç alır, cenge savaşa yeter (XIII/7). Mestâne gezer (XIV/6). Devrilmez dağ gibidir (XV/11). Aşkı havalanır, coşar, arslana benzer (XVI/10, XXIV/14, 33). Kimseyi saymaz (XVII/8). Evlenir (XIX/10). Çocuğunu sever, herkese oğlunu ever der (XVIII/13). Sevda nedir bilir, aşk tacını giyer (XXIII/8). Özün

gerçeğe katar (XX/3). Kara sakal biter (VIII/4). Nazına dayanılmaz (XXVII/3). Akıl biraz durulur (XXIX/2). Her yana hükmeder (XXX/5).

B - Sevdüğinden vaz geçer, son deminde bir kötüye kul olur (XXXV/4). Vakti geçer; geçmez akça, pula benzer (XXXVI/9). Aklını derer (XXXVII/4). Bağına bülbül konar, gülleri açılır (XXXVIII/6). Güzelliğini öğer (XL/6). Kaşında kalem oynar (XLI/3). Kevser suyuna döner, aşk yayına karşı durur (XLII/5). Cennet gülüne benzer (XLIII/5).

Yirmibeş yaşında:

A - Her nesneye alınır (IX/7). Serinden geçer, sel gibi akar, coşar (XV/12). Şer işten sakınır, az söyler, çok dinler, mürşid arar (XVIII/15). Dayı olur (XXII/20). Sakallanır (XXIII/8). Cevr ü cefası çekilmez (XXIV/15). İşine dalar, sevdaya düşmez (XXIX/3). Derde derman olur (XXX/5).

B - Döner yüceden gider (XXXVII/5). Her bir kemâli bulur (XXXVIII/7). Saltanat düzer (XLII/7). Gökte turnaya benzer (XLIII/6).

Otuz yaşında:

A - Kişi her işi ziyade bulur (III/4). Vursa dağı devirir (VII/6). Akar sular durulur (IX/7). Hem yahşı hem yamandır (X/12). Gücü kemâle gelir (XI/6). Arslan gibidir (XII/4, XVII/9, XXX/5, XXXII/7). Serinden duman gitmez (XIII/8). Merdlik eder, nâmerdliğe uymaz (XV/13, XVI/11). Gurbet eli arzular (XVIII/16). Beli bükülmez (XXIV/15). Nasihat tutmaz (XXV/10). Akıl dolu, gayret bol, pınar gibidir (XXVI/3).

B - Dört etrafın denk eder (XXXVII/5). Ev tâmirine gayret eder (XXXIX/11). Aklî başına gelir (XL/7). Sözü nü tatlı söyler (XLIII/8).

Otuzbeş yaşında:

A - Şeriat evine girilir (IX/7). Ölüm hatırlanır (XV/14). Her işi sünnete uyar (XVIII/17). Ehl-i hüner (XIX/11), hıl'at sahibi olur (XXIII/9). Kimseye yıkılmaz (XXIV/15). Dünya hâline uyar, dile destan olur (XXV/11). Sultana benzer (XXX/5).

B - Yavaş yavaş kan gider (XXXVII/5). Lisanı dürüst söyler (XXXV/8). Nâmahreme dikkat, ev işine gayret eder (XXIX/12). Ah çeker (XLI/4). Lal olur (XLII/9). Güzelliğın çağı geçer (XLIII/9).

Kırk yaşında:

A - Gençlik veda eder (I/364). Sûret döner, sakala ak iner (II/10). Hayrını şerrini bilir (V/4, VI/5). Akıl başa çevrilir (VII/6), Bağdaş kurmuş

oturur, önü bendli göle benzer (VIII/4). Günahına ağlar (IX/8), Tövbe eder (XII/4). Durulur, yorulur, her sevdadan usanır (XV/15, XVI/12, X/12). Cihanı saymaz (XVII/10). Torun sahibi olur, muhabbetini onlara salar (XVIII/18). Sanatında mâhir, üstâd olur (XXIII/9). Hak yoluna gelir, sakala ak kara karışır (XXV/11). Keskin kılıç gibi kimseye el açmaz (XXVI/4). Dünyalığı az ister (XXVIII/9). Saça beyaz düşer, âhiret kaydı görmelidir (XXIX/6).

B - Pul gibi geçmez olur (XXXVII/5). Her sevdadan usanır, devri döner (XXXVIII/8). Hubluk gider farkına varmaz (XXXIX/13). Ölüm düşüne girer (XL/7). Gözlerinden yaş döker (XLI/4). Bahçesi bağı bozulur (XLIII/9).

Kırkbeş yaşında:

A - Gazel düşmüş bağıdır (IX/8). Ölüm, günahlar hatırlanır (XVI/13). Sakalı sünneti bulur (XVIII/18). Hoş kemâle uğrar (XXII/21). Ahab hatırı sayar (XXII/10). Ağrı karayı seçer (XXIV/16).

B - Gülüne kızıl düşer (XXXVII/6). Gözden erini salar (XXXVIII/9). Saçında ak görünür (XLI/5). Gerdanı ağı solar (XLIII/9).

Elli yaşında:

A - Saçlar ağarır (I/365). Güneş gibi yavaş yavaş zevâle (III/6.7), yokuşa düşer (V/5). Hakk'a bel bağlar, dağ başına çökmüş dumana benzer (IX/8). Sakal bozarır (VIII/5). Oğul devletsiz, gelin kötü, komşular yad olur, bunak derler (X/13). Ölüm yâdında olur (XI/8), beş vakit namazda Hakk'a şükreder (XII/5). Sakal ağından utanacak yaşa gelir, bağımlı hazan vurur (XIII/10). Eline tesbih alır (XIV/7). Keyfi bozulur, dünyanın fâniliğini anlar (XV/16). Öğüt verir, sohbeti dinlenir (XVIII/19). Bıkarar yürür (XIX/12). Devri döner (XX/10). Kulakları az duyar (XXIII/10). Düşmandan kendi kaçır (XXIV/16). Akıl, gayret boldur (XXVI/14).

B - Yokuşa gelir (XXXVII/6). Torunu nene der (XXXVIII/9). Hay vayı gider, sükûtlanır (XXXIX/14). Sınır taşına çıkar (XL/7). Gençliğine yerinir (XLI/5). Yetkin çimene döner (XLIII/9).

Ellibeş yaşında:

A - Ettikleri düş olur (IX/9). Su gibi akar durulur, nereye giderse yolda yorulur (XVII/12). Dünya işine kalmaz, görklü başına kar yağar, çal uğrar (XVIII/20). Başka hâle döner (XXII/21). Ayağı kayar, her vakit ayakta duramaz (XXIII/10), Gücü kalmaz, farır, vaz geçer (XXV/13).

B-Sermâyesiz kül gibi tozar (XXXVII/6). Cana her dert dokunur (XXXVIII/10). Aşında tad bulunmaz (XLII/12). Güzele hiç bakılmaz (XLIII/10).

Altmış yaşında:

A-Hayatın tadı gider, yazı kışa döner (I/367). Za'fını anlama başlar (III/8). Bildiği geçer (V/5). Yolu yokuşa düşer (VI/6). Merdiven aşağı iner (VII/7). Vücut şehri nazelir, kalb kederlenir, akıl azalır (VIII/5). Pirlük gelir (IX/9). Ömrüm zâyi oldu diye ah çeker (XI/9). İhtiyarlar, ektiğini biçer (XII/5). Hoş günleri geçirip başına gam getirip kışa yetişir (XIII/11). Nâçar güç yetmeyince düşmana dost olur (XV/17, XVI/15). Kılıcın keskinliği geçer (XVII/13). Dişine gedik düşer (XVIII/20). Zarar görmeye başlar (XIX/12). Âmil olur (XX/10). Gözünü Hakk'a dikse mahrum kalmaz XXI/4). Akıl perişan olur (XXII/21). Tatlı uyku uyuyamaz (XXIII/11). Henüz pişman olur (XXIV/16). Karlar su gibi erir (XXV/13). Kurak tarlaya benzer (XXVI/5). Yatacak yer arar (XXVII/4). Yaratan dan yüz yaş ister (XXVIII/10). Kayıtları yıkılır, mezar hazırlanır (XXIX/7). Bulutlanıp yağar, dağ başında dumana döner (XXX/7).

B-Duvarlara yan gelir (XXXVII/7). Zülfüne şâne yaraşmaz (XXXVIII/10). Oturup kalkmaya illetlenir (XXXIX/15). İnce beli bükülür (XLI/6). İşinde fayda yoktur (XLII/12). Yetkin gazele döner (XLIII/10).

Altmışbeş yaşında:

A-Gören gözler yaş olur (IX/9). Kuşağını açamaz (XVIII/21). Sakalı hep ak olur (XIX/22). Her bir işe yaramaz (XXIII/11). Hâline pişman olur (XXIV/17). Dişler dökülür (XXV/14).

B-Gözlerinden kan gelir (XXXVII/7). Başında tüy bulunmaz (XLII/12).

Yetmiş yaşında:

A-Ayaktan baştan tükenir (III/9), tebdili şaşar, yavaş yavaş çöker (V/5, VI/6). Binse duvardan düşer (VII/7). İlik, kemik sızılar (VIII/6). Dizine ağrı iner (IX/10). Başkalarına öğüt verir (X/14). Kaygı, hasret çoğalır (XI/10). Yüzünden kan kaçar, dişler dökülür, gözünün şülesi gider, kimse sözünden korkmaz (XII/6). Gözüne duman çöker, çoluk çocuk sözüne bakmaz, ölmedi derler (XVII/14). Kulağı ağır duyar (XVIII/21). Yıkılacak yer arar (XIX/12). Tende mecâli kalmaz (XXII/22), yatağından kalkamaz, namazını bazı kılar, bazı binamaz olur (XXIII/11). Beli bükülür (XXVIII/11), sözleri acı olur (XXX/8). Akh gider (XXXI).

B - Budağı, dalı kurur (XXXVIII/11). Akıl firâset azalır (XXXIX/16). Kuru çaya benzer (XL/8). Kirpikleri dökülür (XLI/6, XLII/12). Yerinir (XLIII/10).

Yetmişbeş yaşında:

A - Gözüne duman çöker (IX/9), gözü iyi seçmez (XVIII/22). Ölüm hayâli olur (XXII/22) beli bükülür (XXIII/12), eline deynek alır (XXIV/17).

B - Söyler söyler usanmaz (XXXVII/8). Emegi gözden çıkar (XXXVIII/12). Yergine döner (XLIII/10).

Seksen yaşında:

A - Kemikleri ezilir (V/6). Beratı yazılır (VI/7). Kimse yüzüne bakmaz (IX/10). Deve gibi bozular (VIII/6). Gönlü özünden geçer (XII/6). Gözüne gubar! (XIV/7). Kimse sözünü dinlemez, gönül giden yere ayak gitmez (XV/19, XVI/17). Küllî keyfi bozulur (XVII/15), pirlük ayan olur (XIX/12), dirlik gider (XX/11) Ağlar gözü kan olur (XXII/22). Eli ayağı titrer, canına lerce düşer (XXIII/12, X/15). Emekler (XXIV/17). Uzağı görmez (XXV/15). Hastalanır başını sallar (XXVI/16). Döşegi düz ister (XXVIII/11). Ha var ha yok (XXXI/9)!

B - Ne etse utanmaz (XXXVII/8). Keten gömleği giyer (XXXVIII/12), ecel pazarında mezatlanır (XXXIX-17). Dağlara kış iner (XL/8). Gözleri fark etmez (XLI/7). Kalkamaz erinir (XLIII/11).

Seksenbeş yaşında:

A - Kaddi bükülür (IX/11), âciz olur (XXII/23). Dili anlaşılmaz, sabî gibi sözü tutulmaz (XXIII/12). Dünyadan geçer, gönül kocamaz, ayaktan düşer (XXV/16).

B - Yatar uyanmaz (XXXVII/8). Ağırından oturur (XXXVIII/13).

Doksan yaşında:

A - İhtiyarlık elinden ağlar (III/11). Beratı yazılır (V/6). Yatağını düz ister (VII/7). Dişler dökülür (IX/11). Evden dışarı çıkmaz, kavim, kardeşe bakmaz, ona ölü derler (XI/12). Doksana yetmek mihnettir (XII/7). Özünde hûş (akıl) kalmaz (XIV/7). Ecel yetişir, yakın gelir (XV/20, XXV/16). Kimse saymaz, gönül giden yere ayak gitmez (XVII/16). Namazı kaçıırır, bastonsuz gezemez, bel yay olur, ölümü diler (XVIII/23). Günden güne eksilir (XIX/13). Erlik kalmaz (XX/11). Kimi görse bed

söyler (XXIV/18). Ağır yürüyen civciv gibi sallamır (XXVI/6). Virânedenden esen yele benzer (XXVII/5).

B - Bezini hazır eyle (XXXVII/9). Gönül hatır bilmez, komşulara söğür, küs olur (XXXVIII/13). Yüze bakılmaz hoyratlanır (XXXIX/18). Otursa da kalkamaz (XL/9). Sözleri anlaşılmaz (XLI/7). Sürünür (XLIII/11).

Doksanbeş yaşında:

A - Nâm u nişandan geçer (XXII/23). Dilinde Mevlâ olur (XXIII/13). Hastadır (XXIV/18). Cana ağrı iner (XXV/17).

B - Kimse nazını çekmez (XXXVII/9). Şenlik söyler sözleri (XXXVIII/14). Hayatından usanır (XLIII/11).

Yüz yaşında:

A - Kabir kazılır, kara toprağa girilir (V/6). Âzalar çözülür, mâsum bir sabiye dönülür (VI/7). Ölüm beklenir (VII/8), talaz gibi savrulur, uçup giden toza benzer (VIII/7). Ömür biter (IX/12), hiç olur (XI/13), nefes kesilir (XV/20). Yüze de gelse tâzeyim der (XVIII/24). Rızık kesilir (XIX/13). Belâlar başına üşer (XXIV/18). Gözünü Rahman'a diker (XXIV/18). Can dîvana erişir (XXV/17). Toprağı kucaklar, mezar denen çukura döner (XXX/9). Yüz yaşlı kıt bulunur (XXVII/6).

B - Özünü teslim eder (XXXVII/9). Kuzu dişleri çıkarır; ocak taşları baş yastığı, endamı is olur (XXXVIII/14). Sabî sübyana döner (XLIII/11). Beyaz gömlek bürünür (XLI/8).

Ölüm sonrası:

Kişi ölünce kavim kardeş yığılır; ölüyü, soyup tenesire koyarlar (XVII/18). Yıkayıp kefenlerler, mezara indirirler (XVII/19). Kara toprak atarlar, kavim kardeş dağılıp gider (XVII/20), herkes işine, gülüp eğlenmeye başlar. Münkir, Nekir gelir (XV/21-23). Herkese günahı sorulur (XVI/22). Melekler, dinden imandan sorarlar (XXIV/23). Hayır şer defteri okunur, mîzana konur (XVI/23, XXIV/28). Ameli iyi olan, cennete gider (XVI/23); ikinci Sur üfürülür, mahşere gidilir; güneşte tere gark olunur. Günahı ağır olan, zebânîye verilir; Sırat'a getirilir (XXIV/26, 27, 29). Altı ateş, üstü ateş Sırat köprüsünden geçilir (X/17); günahı arkasında Sırat'tan geçerken kiminin ayağı kayar düşer (XXIV/30), kimi hurdahaş, kimi ateşe, kimi ejderhaya nasib olur (X/17). Yananları Allah affeder, çıkarılır. Mâsum çocukları gelir, beraber cennete girerler (XXIV/31-32).

YAŞNÂMELERDE NASİHAT YÖNÜ

Hemen her mevzûda, öğüt mâhiyetinde ifadelerin mevcudiyeti, klâsik Türk edebiyatının başta gelen husûsiyetlerinden biridir. Yaşnâmelerde:

*Çokca heves etme kocamış kıza
Naz etmesin bilmez küsgeñ gül olur*

(XXXV/5)

gibi misâllerin dışında, konunun ağırlığı bakımından da öğütler, aşağıda görüleceği üzere daha çok dîni karakterdedir:

Ecel gelirse bir saat durmaz (XXVII/7)¹¹. Yarın sorguya çekilirsin, işini burada bitir (XXIX/8). Amelin varsa mezarın geniş olur, yoksa ateşten şarap içersin (II/15). Elin ererken hayır işlere düş (II/16). Kimseden fayda olmaz (XII/7). Ömrünü gâfil geçirdin (XIII/15). İlâhî, îmanı yoldaş et, cenneti nasib eyle (XV/22). İşitenler ibret alsın, Allah cümlemize yâr olsun (XV/24) Birgün ecel şerbeti içilir (VI/8), en sonunda hiç doğmamışa dönülür (V/7). Aklı olan, Alah'a kulluk etsin. Tâc u taht Nüşirevan'a, binlerce padişaha, Karun'a, Süleyman'a kalmadı (XV/24). Bu dünya bir hayâl, bir rûyâ (XLIII/12). Kim yer kim kazana kimse bilmez; dünya mülkü emanet, gelen gitti, giden gelmez (XVI/25). Ömür yüze de gelse insanoğlu, tâzeyim daha yaşlanmadım der (XVIII/24). Canlılar ölür, halk dirilir, genç pir olur (XIX/15). Herkesin metâi pazara çıkar; sen bu diyara imtihan için geldin (XXII/25). Ölmeden gözü açmalı, herkes bu köprüden geçecek, ecelin kadehini içecek¹². Şimdi âhir zaman, ömür az olur. Cihana aldanan şaşkın kaz olur (XXIII/15-16). İhtiyarın hâlini ihtiyar bilir (III/12) (ama) bu sözler hepimizdir (VII/8). Orada Hak kadı olur, ne rüşvet ne yalan geçer, (onun için daima) Hak yolunu tut (XXV/21, 23).

NETİCE.

Klâsik Türk Edebiyatı, konu, muhteva ve şekil husûsiyetleri bakımından sanıldığından çok daha zengin ve orijinaldir. Böyle olmakla beraber bu yönde mes'eleler, her zaman için umûmî ve mukayeseli olarak ele alınmadığından edebiyatımızın hakikî şahsiyeti, henüz tamamiyle ortaya konulmuştur denilemez.

¹¹ "... Ecelleri geldiği zaman ne bir saat (an) geri kalırlar, ne de ileri giderler" Yunus şüresi, 49. âyet. Ayrıca bkz. A'raf sûresi, 34. âyet.

¹² *El-Mevtû ke'sün küllü nâsin şâribuh
Ve'l-kabrü bâbün küllü nâsin dâhiluh*

(Ölüm, herkesin içeceği bir kadeh; kabir, herkesin geçeceği bir kapıdır.)

Yüzyıllar öncesinden günümüze kadar edebî bir tür hâlinde devam edegelen yaşnâmeleri, bu mevzûda bir misâl olarak zikredebiliriz. Bu nev'in tesbit edebildiğimiz örnekleri, daha çok müstakil parçalar şeklinde ve hece vezniyle yazılmıştır. Aruzla yazılanlar ise Kutadgu Bilig, Muradnâme gibi mesnevîlerin bir cüz'üdür. Ekseriyeti teşkil eden Batı Türkçesi metinleri hâricinde Hakanî, Âzerî, Türkmen ve Kazak Türkçesiyle de manzûmelerle karşılaşmış bulunuyoruz.

Umûmiyetle bir yaşından yüz yaşına kadar ömür safhalarının çeşitli vasıfları belirtilerek resimde, oyunda, tekerleme ve bilmecelerde dahi insan ömrünün konu alındığı bu nevi eserler, yılların sıralanışı, işaret edilen sıfat ve husûsiyetler itibariyle cemiyetin kültür ve inanç vahdetini, müşterek hayat gerçeğini aksettiren düzenli ve ortak bir terkîbi göstermektedir.

Bir bakıma gerçekte de olduğu gibi yaşnâmelerde de ömür safhaları, kırk yaşına kadar müsbet yönleriyle ele alınmış, kırk yaş, bir dönüm noktası, bir zirve kabul edilerek bu yaştan sonrası, kadın veya erkekte olsun hemen hemen daima menfi olarak tavsif edilmiştir. Bunun yanında, ayrı bir mevzû olmakla beraber, kültürümüzde, bilhassa ilme bağlı olarak:

*Ulemânin kocası kocadıkça koç olur
Cühelânın kocası kocadıkça hiç olur*

gibi yaşlılıkla alâkalı müsbet misâller de fazlasiyle mevcuttur. Bu meyanda, **Firdevsî** (öl. 416/1025?) nin Şehnâme'sinden:

*Tuvânâ boved her ki dâná boved
Be-dâniş dil-i pîr bornâ boved*

“Bilgili olan güçlü olur. İhtiyarın gönlü, ilimle genç kalır” beytini de hatırlayabiliriz.

Karacaoğlan, Âşık Ömer yaşnâmelerinde olduğu gibi bir kısım manzûmelerin şairleri, nüshalara göre farklı görünmektedir. Her hâlde bu karışıklık, besteli olarak okunup meşhur olma gibi muhtelif sebeblere bağlanabilir. Güvenilir istinsahlar bulunmadıkça bu tür isimlerin kesinliğinde tereddüt etmek gerekir.

Bu mevzûda devam edecek araştırmalarla, **Yunus Emre**'nin şiirinde olduğu gibi doğrudan doğruya yaşlardan bahsedilmemekle birlikte, doğumdan ölüme kadar ömür safhalarını dile getiren malzemeler de dikkate alındığı takdirde, müstakil veya bir eserin parçası olan çok daha fazla yaşnâmelerin bulunacağına inanıyoruz.

A - UMÛMÎ OLARAK İNSAN ÖMRÜYLE İLGİLİ YAŞNÂMELER

-I-

- 364 - Kiming kırkta keçse tiriglik yılı
Esenleşti erke yigitlik tili
- 365 - Tegürdi manga elgin elig yaşım
Kugu kıldı kuzgun tüsi teg başım
- 366 - Okır emdi altmış mangar kel tiyü
Busug bolmasa bardım emdi naru
- 367 - Kiming yaşı altmış tüketse sakış
Tatig bardı andın yayı boldı kış
- 368 - Otuz yıgımşın yandru aldı elig
Negü kılgay altmış tegürse elig
- 369 - Negü kıldım erki elig men sanga
Nelük türdüng emdi bu öçke manga
- 370 - Tatig erdi barça yigitlik işim
Agu kıldı emdi manga yir aşım
- 371 - Bodum erdi ok teg köngül erdi ya
Köngül kılgu ok teg bodum boldı ya
- 372 - Yigitlik negü yıgdı erse manga
Karılık kelip aldı kelgey sanga
- 373 - Aya çergüçi kel mini çergüle
Yıl ay tutgunı boldum emgek bile
- 374 - Kişensiz külüندی mangumaz adak
Tünerdi yarumaz körügli karak
- 375 - Tatig bardı öçti kurugsak otı
Yıradı meningdin yigitlik atı

- 376 - Odungıl ay kökçin ölümke anun
Bu keçmiş kününgke sıgıt kıl ünün
- 377 - Keçip bardı öd kün yavalık bile
Bu kalmış kününg birle uzrüng tile¹³

YUSUF HAS HÂCİB

I

- 364 - Kimin yaşı kırkı geçerse, gençlik insana:“ -“Allaha ısmarladık!”- der.
- 365 - Elli yaşım bana elini değdirdi; kuzgun tüyü gibi olan başımı kuğu tüyüne çevirdi.
- 366 - İmdi altmış: -“Bana gel!”- diye çağırıyor; ecel pususuna düşmezsem şimdi oraya gidiceğim.
- 367 - Kimin yaşı altmışı doldurmuş ise, ondan hayatın tadı gitmiş, onun yazı kışa dönmüştür.
- 368 - Otuzun topladığını elli geri aldı; altmış elini değdirirse, ne yapacağım?
- 369 - Ey elli, ben sana ne yaptım sanki, neden bana şimdi böyle kin bağladın?
- 370 - Gençlikte her işim bir zevk idi; şimdi bana yediğim yemek zehir oldu.
- 371 - Vücûdum ok ve gönlüm yay gibi idi; şimdi vücûdum yay oldu; gönlümü ok yapmalıyım.
- 372 - Gençlik benim için ne topladı ise, ihtiyarlık gelip onları aldı; o,sana da gelecektir.
- 373 - Ey çergüçi (kurtarıcı?), gel, beni çergüle; eziyet içinde ayların ve yılların esiri oldum.
- 374 - Ayağım kösteksiz olduğu hâlde, hâlsiz düştü, adım atamıyor; gören gözbebeğim karardı, parlamıyor.
- 375 - Zevk gitti, gönül ateşi söndü; gençlik adı artık benden uzaklaştı.

¹³ Yusuf Has Hâcib, Kutadgu Bilig, I Metin, Haz. Reşid Rahmeti Arat, Ankara, 1979, II. baskı, s. 51-52.

- 376 - Ey kır saçlı uyan, ölüme hazırlan; geçmiş günlerin için ağla ve sızla.
- 377 - Hayat boş yere geçti gitti, bâri bu kalan günlerini tövbe ve istiğfâr ile geçir¹⁴.

YUSUF HAS HÂCİB

-II-

1

Ata belinden bir zaman anasına düştü gönül
Hak'dan bize destur oldu hazîneye düştü gönül

2

Anda beni can eyledi et ü sünük kan eyledi
Dört on günü diyiceğiz degritmeye düştü gönül

3

Yürür idim anda pinhan Hak buyruğu vermez aman
Vatanımdan ayırdılar bu dünyaya düştü gönül

4

Beni beşiğe urdular elim ayagım sardılar
Öndün acısın verdiler tuz içine düştü gönül

5

Günde iki kez çözerler başına akça dizerler
Ağzıma emcek verdiler nefis kabzına düştü gönül

6

Bu nesneyi terk eyledim yürümeğe azm eyledim
On'ki söküğün yazarlar elden ele düştü gönül

7

Ogılan iken sultan kopar kim elin kim yüzün öper
Akıl bana yoldaş oldu sultanlığa düştü gönül

¹⁴ Yusuf Has Hâcib, Kutadgu Bilig, II Tercüme, reşid Rahmeti Arat, Ankara, 1959, s. 36-37. Ayrıca yaşla beslenme arasındaki münasebetler için bkz. a.e., s. 334-335.

8

Bu çağıla sakal biter görenin gülregi tutar
Güzeller katında biter sev-seviye düştü gönül

9

Hayırdan şerri çok sever işlemeğe becid iver:
Nefsinin dileğin kovar nefs evine düştü gönül

10

Kırk yaşında sûret döner kara sakala ak iner
Bakıp şeybetin göricek yoldurmağa düştü gönül

11

Yola gider başaramaz yiğitliğe eli vermez
Bu nesneleri koyuban yuvanmaga düştü gönül

12

Ogl'aydur bunadı ölmez kız aydur yerinden durmaz
Hiç kendi hâlinden bilméz hâlden hâle düştü gönül

13

Öliceğez şükr edeler sinden yana iledele
Allah adın zikr edeler çok şüküre düştü gönül

14

Su getireler yumağa kefen saralar komağa
Ağaç ata bindireler teneşire düştü gönül

15

Eger var ise amelin gin olısar sinin senin
Eger yoğ ise amelin oddan şarab içti gönül

16

YUNUS anlayı var hâlin şuna uğrayısar yolun
Bunda elin erer iken hayr işlere düştü gönül¹⁵

¹⁵ Yunus Emre Divânı, Süleymaniye Ktp. Fatih bl. nr. 3889, yk. 113^b-115^a. Bu şiirin onuncu beytinin ilk kelimesi, bazı neşirlerde "kırkbeşinde" olarak alınmıştır. Esas alınan yazmadaki aslı, "kırk yaşında" olduğu gibi umûmiyetle kırk yaş dönüm noktası alındığına göre doğrusu ikinci şekildir. Divanın bazı neşirleri için bkz. Yunus Emre, Haz. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul, 1965, S. 81-82, 224-227. Yunus Emre Divânı, Haz. Faruk K. Timurtaş, Ankara, 1980, s. 83.

- III -

ENDER PİRİ VE CÜVÂNİ

1

Kocalık şu rencdir kim ana ilâc
Ölümdür bilirsin çü gözünü aç

2

Ne renc olsa günden güne yoğ olur
Evet kocalık güne gün çoğ olur

3

Ki hikmet kitâbında ben görmişem
Beyân edeyim kim neden görmişem

4

Demiş kim otuz yılda iken kişi
Hemîşe ziyâde bulur her işi

5

Otuzdan erişince kırka şumâr
Terakkî edemez ü tutar karâr

6

Bu kez kırkdan elliye değin tamâm
Biraz eksilir yılda her hâss u âm

7

Şu güneş gibi kim kemâle düşer
Döner azın azın zevâle düşer

8

Bu kez altmışına erince azîz
Her ay eksik olduğun eder temiz

9

Erişince yetmiş yaşına değin
Ayakdan tükenir başına değin

10

Bu kez çünki seksen yaşına ere
Ömür lezzetinin başına ere

11

Eğer geçe seksenden öte yaşı
Kocalık elinden akıda yaşı

12

Kocadır yine koca hâlin bilen
Nolisardur anun meâlin bilen¹⁶

.....

BEDR-İ DİLŞAD

-IV-

... Ve hâliyâ eğer hakikat ile nazar edersen şeksiz ve şüphesiz Âdemin ömrünün her hâletlerinde eğer mâsumluk eğer tufûliyyet eğer sabâvet ve eğer recûliyyet ve eğer pırlık hâletlerinde elbette acılıktan ve hem tatlılıktan kabzdan ve basttan hâli olunamaz.

Evvelâ **âlem-i tufûliyyet** ki mâsumluktan beşikten dokuz yaşına eren hâlinde ki suçsuz günahsız zararsız ziyansız ve zindigânîleri fikirsiz gamsız ve gussazdır. Cemîi fikr ü firâsetleri heman oyun oynamaktadır. Ve ne kadar bî-huzurluk ve zahmet çekerlerse dahi hep güle güle geçirirler. Sehel sevindirici nesne ile heman unutulur. Ve hâliyâ eğer akla vurup ötesine nazar edersen bunların dahi zahmet ve meşakkatleri ve gerekmezlikleri bî-nihâyedir. Evvelâ budur ki câhillerdir. Hayrı şerri zarrı nef'i asla bilmezler. Ve behâyim gibi idrakten hâfilerdir. Ve ol tab'-ı hayvanları onları her nereye çekerse uyup yidilirler. Ve kendilerinden hiç bir fikre tedebbüre kudretleri yoktur. Velhâsıl deli dîvânelerdir. Bunların ömrü ve geçinişi hâletleri heman maymuna benzer ki bir lâhzada hem gülerler hem ağlarlar. Bir lâhzada hem çekişir incinir hem barışır güler. İmdi bunlar nasihatçıya ve gözeticiye ve terbiyet vericiye gâyet ile ihtiyacları vardır.

¹⁶ Bedr-i Dilşad b. Muhammed b. Oruç Gâzî, Muradnâme (telifi: 830/1427), Ankara, Milli Ktp. Fahri Bilge Koleksiyonu, nr. 470, yk. 290 a-b. Kabusnâme tercümesi ve şerhi olan bu eserde yaşnâme bölümü, telif ve orjinal olup Kabusnâme'de mevcut değildir. Muradnâme ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Âmil Çelebioğlu, Kabusnâme Tercümesi Muradnâme'ye Dâir, Türk Kültürü, Ankara, Ekim 1978, S. 192 s. 719-728.

Ve ammâ **âlem-i sabâvette** yâni dokuz yaşından onbeş yaşına varınca yâni bâliğ oluncaya degin olan hâlet böyledir ki bunlar gâyet cömertlerdir. Eline gireni heman harcanmasına hayrandır. Ve her ne kim işitseler yalan gerçek hemen inanırlar. Ki zîra dünyâda ne hileler var idigin dahi duymamıştır. Dünyânın hâlinde bi-haberlerdir. Dahi bunları kimse yalan söyleyip aldamamıştır. Ve eğer aldadıysa dahi az aldamıştır. Ve dahi bir nesneye igen çendan tecrübe etmemiştir. Hile ve hud'adan müberrâlardır. Ve itikadları bunun üzerinedir ki bunlar hergiz bir nesnenin eksikliğinin görmeyeler. Ve hasta olsalar dahi az olurlar. pes bunların iyi ve muvâfık hâletleri bu üslûp üzeredir.

Ve ammâ muhâlif ve acı hâlleri dahi budur ki hiç bir nesne fikr etmeyip hayr eğer şer hemen hazır başlardır. Çok ya az fâide ya zarar ziyan göreceği eksikiğidir. her nesnede başın ortaya kor. Ve eğer ellerine atalarından ya sâir akrabadan nesne mîras değse akl ile zabt etmeye kâdir değillerdir. Ve hem ekseriyyâ bu hâlette ömür sürenlerin yâni bu sabâvet âleminde olanların ömrü az olağandır. Ve gûyâ ki bir gözlüğe öğrenen göz gözlüksüz bir nesneye nazar eder. gibi bunlar dahi dikkatsizlerdir. Nasihat kabul etmezler. Bildiklerine yürürler. Yani gözlük dediğim nasihattan kinayedir. Zîra hayırlı nasihat alıp meşveret etmek dikkatli baktırcı (billûr) gözlükten bakmaktan yeğdir. Ve hastaların dahi sehelidir. İfâkat bulan ki tîmâra râzı olmayıp mizacı sevmediği devâ verdikte tabib sözün eslemediğinden ötürü be-her hâl kendi reylerin ileri tutarlar. Vakt olur kim afv olunmayacaklayın ulu eksikliği can u gönülden afv ederler. Vakt olur kim olacaklayın sehel suçu afv etmezler. Ve bunların böyle oldukları kanları ısıcaklığındandır. Ve bunlar kendi nefislerin itidal üzre kullanmasından bi-haberlerdir. Ve ellerinde olanın kadrin bilmeyip katlarında hiç ile hiçtir. Ve ellerinde olmayan nesneyi be-her hâl tama' ederler. Ne kadar az olursa dahi bir kimseye zarar ve ziyan ve zulüm etmelerinden kayırmazlar.

Ve bunlardan sonra bâliğ olup **mertebe-i şebâbet** başlayıp onbeş yaşından tâ otuz yaşlarına varınca bunların dahi bu zikr olanların hâllerine bir mikdarca benzer. Ve bunlar başlarlar bir işe yapışır ki ol iş sebebiyle bir iyi nam ve sonunda öğülmek kalaydı. Ve ammâ bu iyi ad kazandığı hayırlı işten mi ya şerli işten mi olacaktır onu kayırmazlar. Ve bunlar her nesnenin tecrübesin görmeğe iverler ve dikkat ederler. Ve çalmaktan çağırmaktan tegannîden âvâzeden yemekten içmekten zevkten safâdan maskaralıklardan gülüp gülüştüren gönül açıcılardan ve güzellerden hazz ederler. Velhâsıl şol bir cânever ki aklıktan gayri her türlü renkten boyası vardır. Bunlar dahi ancılayınlardır ki hayırlı nesneden gayrisin her eme

yaramaz olan nesnelere severler ve bunlara cemîi muhâlif ve nâ-sezâ olan nesnelere hoş görünür. Ve bu hoş görünen nesnelere elbette intihâlarına ermek isteyip çak doruğuna çıkarlar. Velhâsıl bu hâlet-i şebâbetin onmadıklığının nihâyeti yoktur. Bunlar hem kakıyagan olup sabırsız olaganlardır. Ve bunlara nasihat eden kimsene hemen kendilere düşman olur. Zira kendilere gâyet itikad ve itimad edip her nesneyi bilir sanırlar bunların hâli böyledir.

Ve ol **âlem-i recûliyyet** ki otuz yıldan kırkbeşe varıncayadektir. Bunların huzûru artacaktır. Zira bir miktar temkin bulmak üzerelerdir. Ve mâkul yerleri ve anlayışları çoktur. Arzuları duru olup tohtaşmışlardır. Ve ehl-i vakar ve ehl-i fazl olurlar. Ve ârifler ve hâl duyuculardır. Mâkule râzî olup taleb ederler. Ne denli olursa mâkulden tecâvüze râzî değillerdir. Ve her nesneyi vaktli vakt ile yerince ederler. Zira ey benim oğlum bunu bilki bu yaşta bu çağda olan kişiler her nesneyi önetçe fikr edip tedârik ederler. Ve bi-garazlıkta şuna benzerler ki farzan bihasebi'ş-şuru' kısas vâcib olsa ol kısasın siyâsetini hasmına ve düşmanına ettirmeyip nâgehan garaz karışıp tecâvüz eyleye diye belki ol siyâset hizmeti için tâyin olunan kimseye ettirirler, cellâd gibi ne ise. Pes bu denli nesneden dahi perhiz ederler. Ve ızırabların ve yüklerin küllisini götürmesine mütehammillerdir. Ve bunlar böyle iken yine tâ kemâl-i mertebe olan sabrın sâhibleri değillerdir. Be-her hâl dahi bi'l-küllîye cehilden kurtulmakta kemâl-i mertebe behremend değillerdir. Ve nefsi mutmainne mertebesine erip gâh gâh gazab-ı külliye üzere gelmekten beri değillerdir. Ve ammâ ol zikr olunan âlem-i şebâbette olanlardan yiğreklerdir ki bunların ömrü şimden geri artmakta değildir. Belki dönüp tedennî üzredir. Lâkin mâlumatları ve bilgileri gün gün üzere artmakta olup şol bir kuyu sereni gibi ki bir cânibi iner kuyuya su çıkartmakta olup ol bir cânibi dahi kalkıp irtifâ üzere olmaktadır. Yâni inerse dahi kalkarsa dahi ikisi dahi memduh hâllerdir. İndiği ki su çıkarır. Yâni ömür eksildikçe Hakk'a yaklaşıp tahsil-i mârifet artar. Ve kalkıp mürtefi olduğu izzeti ziyâde olur¹⁷.

ANDREA COSCOLO-TER. MURAD b. ABDULLAH

¹⁷ Andrea Coscolo, Risâletün fi Medhi Pirî, Terc. Tercüman Murad Bey, Nuruosmaniye Ktp. nr. 3295, yk. 15^a-21^a. Diğer nüsha: Nasihat-ı Sultan Murad Han ve Medh kerdennî, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Revan bl nr. 407 yk. 10^a-16^a. Neşri için bkz. Fatih Sultan Mehmed'e Nasihatlar, Haz. Abdullah Uçman, İstanbul, ?, S. 52-57. Bu eser, Andrea Coscolo tarafından kaleme alınmış görünmek ve asıl kail olarak Sultan II. Murad (824-855/1421-1451)a izâfe edilmekle, eserdeki yaşlarla ilgili kısmı buraya almış bulunuyoruz. Bu eserde görüldüğü gibi ömrün, safhalara ayrılış şeklinin, dâha çok Arap edebiyatında mevcut olduğunu tahmin ediyoruz. Meselâ İbnü'l-Cevzi Ebu'l-Ferec

-V-

1

Dokuz aylık yoldan sefere geldim
 Dünya denen yere indirdin beni
 Koymadın bir zaman murâd alayım
 Geldiğime pişman ettirdin beni

2

Bunca vakit kucaklarda eğlendim
 Eğlendim de çaputlara belendim
 Bir zaman da beşiklerde sallandım
 Anamın sütüne kandırdın beni

3

Peşine de deli gönül peşine
 Değirmenler döner çeşmim yaşına
 Varır varmaz onüç ondört yaşına
 Kara sevdalara saldırdın beni

4

Yigirmide boz bulanık sel idim
 Otuzunda çevre yanım göl ettim
 Kırk yaşadım hayrım şerrim tanıdım
 Türlü sevdalara yeldirdin beni

5

Ellisinde yönüm yokuşa düştü
 Altmışında hazır bildiğim geçti
 Yetmişinde gayri tebdilim şaştı
 Artık yavaş yavaş indirdin beni

6

Sekseninde kemiklerim ezildi
 Doksanında beratçığım yazıldı

Abdurrahman bin Ali bin Muhammed (508-597/1114-1200), Tenbihü'n-Nâimü'l-Gumr alâ Mevâsimi'l-Umr (İstanbul, 1302, S. 57-64) adlı risalesinde doğumdan bülûğa, bülûğdan otuzbeş yaşına kadar şebab, otuzbeş-altmış arası kühûlet, altmış-yetmiş arası şeyhûhat, yetmişden ölüme kadar hirem olmak üzere insan hayatını beş mevsim (dönem) olarak değerlendirmiştir.

Yüz yaşadım kabirciğim kazıldı
Şol kara toprağa gönderdin beni

7

KARC'OĞLAN eydür yakıp yandırdın
Aşkın dolusunu verdin kandırdın
En sonra da Azrâil'i gönderdin
Birden doğmamışa döndürdün beni ¹⁸

-VI-

1

Hakk'ın kandilinde gizli sır idim
Anamın beline indirdin beni
Ak mürekkebe idim kızıl kan ettin
Türlü irenkere yandırdın beni

2

Anamın karnında ben neler gördüm
Yedi derya geçtim ummana daldım
Dokuz aylık yoldan sefere geldim
Bir kapısız hana indirdin beni

3

Ben de bildim şu dünyaya geldiğim
Tuzlandım da çaputlara belendim
Bir zamanda beşiklerde eğlendim
Anamın sütüne kandırdın beni

4

Beş yaşında akıl geldi başıma
On yaşında gider oldum işime
Varıp da değince onbeş yaşıma
Bir kuru sevdaya yeldirdin beni

5

Onbeş yaşadım yirmiye yol oldu
Otuzunda çevre yanımla göl oldu
Kırk yaşadım hayrım şerrim bell'oldu
Hayrımı şerrimi bildirdin beni

¹⁸ Karacaoğlan, Haz. Müjgan Cunbur, Ankara, 1973, s. 318-319.

6

Ellisinde yaşım yarısın geçti
 Altmışında yolum yokuşa düştü
 Yetmişinde biraz tedbilim şaştı
 Mertebe mertebe indirdin beni

7

Sekseninde beratçığım yazıldı
 Doksanında kan damarım üzüldü
 Yüz yaşında âzalarım çözüldü
 Bir sabî mâsumuma döndürdün beni

8

KARAC'OĞLAN der ki yaktın yandırdın
 Ecel şerbetini verdin kandırdın
 Emreyledin Azrâil'i gönderdin
 Hiç de doğmamışa döndürdün beni¹⁹

¹⁹ Karacaoğlan, a. e., s. 321-322. Bu şiirin küçük farklar ihtiva eden derlemeleri için bkz. Mustafa Özer, Dil Tezlerindeki Türküler, Erzurum, 1978, A. Ün. Ktp. H. 76/3, s. 75-76. Ensar Manav, Erzurum Umudum Köyü Folkloru, Erzurum, 1981, A. Ün. Ktp. H. 81/13, s. 21-22. Cüz'i farklarla aynı şiirin Şah Hatayî mahlaslı nüshası: Ali Berat Alptekin, Kırtıl Kurucuk Köyü Folkloru, Erzurum, 1977, A. Ün. Ktp.H. 77/1, s. 85-86. Dadaloğlu'ya izâfe edilen neşri: Orhan Aydemir, Dadaloğlu'nun Yayınlanmamış Şiirleri, TFA, Eylül 1964, S. 182, s. 3511-12. Karacaoğlan'ın kine benzeyen Seyrani'nin noksan bir yaşnâmesi:

Kırkbirinde her hevesim yitirdim
 Kırkbeşinde bağdaş kurup oturdum
 Ellisinde göçüm çekip götürdün
 Vâdesi yetmişe döndürdün felek

Ellibeşte senelerim yazdırdın
 Altmışında her düzenim bozdurdun
 Altmışbeşte kemiklerim ezdirdin
 Beni sübyanlara döndürdün felek

Âşık SEYRÂNÎ'yi yakıp yandırıp
 Hakk'ın rahmetinden verip kandırıp
 En sonunda Azrâil'i gönderip
 Beni doğmamışa döndürdün felek *

* Haşim Nezihî Okay, Develili (Everikli) Seyrani Hayatı ve Şiirleri, İstanbul 1953, s. 94-95-95.

-VII-

ÖMÜR DESTANI

1

Bir çocuk da anasından doğunca
Bedenini pişirmeye tuz ister
Uryan buryan ortalıkta kalınca
Setirini götürmeye bez ister

2

Kanla sudan gelir onun gıdâsı
Nasibini veren Bârî Hudâ'sı
Beşiklere beler onu anası
Akşam sabah emzirmeye süt ister

3

Bir yaşında ürüm ürüm ürünür
İk(i) yaşında sürüm sürüm sürünür
Üç yaşında adım adım adınır
Dört yaşında söylemeye söz ister

4

Beş yaşında dili civan şirindir
Altısında uşağınan döğüşür
Yedisinde dişlerini değışir
Sekizinde her gördüğün düz ister

5

Dokuzunda olmuş bir tosun maya
Onunda benziyor kaşları yaya
Onbirinde başı girer sevdâya
Onbeşinde ala gözlü kız ister

6

Yirmisinde akıl baştan savrulur
Otuzunda vursa dağı devrilir
Kırk yaşında akıl başa çevrilir
Ellisinde avın almış baz ister

7

Altmışında iner bir merdivenden
Yetmişinde binse düşer duvardan
Sekseninde su getirmez pınardan
Doksanında döşegini düz ister

8

PİR SULTAN ABDAL'ım bu söz hep(i)mize
Temmuz girinceye belki de yaza
Yüz yaşında ölümünü gözete
Zemheriyi çıkarmaya yaz ister²⁰

-VIII-

I

Âdemoğlu şu dünyaya gelince
Tâze açmış güle benzer misâli
Anasından doğup kırkı çıkınca
Kalaylanmış tasa benzer misâli

2

Üç yaşında çöke kalkmış oturur
Yedisinde cevabını yetürür
Mushaf almış hocasına götürür
El sunulmuş nara benzer misâli

3

Mushaf alıp hocasına varınca
Hocasından dersin alıp gelince
Yiğit olup onbeşine değince
Fidan sürmüş dala benzer misâli

4

Yirmisinde kara sakal bitirir
Otuzunda hazır cevap yitirir
Kırk yaşında bağdaş kurmuş oturur
Önü bendli göle benzer misâli

²⁰ Bektaşî Gülleri, Haz. Cahit Öztelli, İstanbul, 1973, s. 292-293. Bu yaşnâmenin mahlassız derlemeleri için bkz. Muammer Özdemir, Esendere (Bâdicivan) Köyü Ağzı ile Erzurum Ağzının Karşılaştırılması, Erzurum, 1970, A. Üniv. Ktp. d. 70/10 s. 16. Ahmet Yalçın, Hasankale Halk Hikâyeleri, a.y., 976, H. 76/27, s. 10.

5

Ellisinde kara sakal bozarır
 Altmışında vücud şehri nazelir
 Kalbi kederlenir aklı azalır
 Vakit geçmiş güle benzer misâli

6

Yetmişinde ilik kemik sızılar
 Sekseninde deve gibi bozular
 Doksanında derman kalmaz gâziler
 İçi çürük koza benzer misâli

7

MEHEMMED'im bunu böyle buyurdu
 Muhammed de ümmetini kayırdı
 Yüz yaşında talaz geldi savurdu
 Uçup giden toza benzer misâli²¹

-IX-

1

Tanrı bir adama evlâd verince
 Bahçede açılmış fidana benzer
 Tamam bir yaşına kadem basınca
 Bülbüleri öten gülşana benzer

2

İkisinde sarhoş gibi yalınır
 Üç yaşında her nesneye dolanır
 Dört yaşında boy verir de ulanır
 Beş yaşında bahçe bostana benzer

3

Altısında beyan eder işini
 Yedisinde döker cümle dişini
 Sekzinde muhkem eder işini
 Dokuzunda serv-i revâna benzer

²¹ Bektaşî Gülleri, Haz. Cahit Öztelli, İstanbul, 1973, s. 295-296. Bazı farklarla ve ikinci kıt'a noksan olarak aynı şiir, pir Sultan tapşırmasıyla derlenmiştir: Yusuf Ziya Ulusoy, Eskişehir Folkloru, Kültür ve Turizm Bakanlığı MFAD Arş. YB. 670050, s. 281. Şah Etem'e izâfe edilen parça da hemen hemen bu şiirin aynısıdır: Ali Rıza Yalın, Halk Arasında Çocuk, Delikanlı, İhtiyar, TFA, İstanbul, Şubat 1950, S. 7, s. 104-105.

4

On yaşında gonca güldür açılır
 Onbirinde âb-ı hayat içilir
 Onikide boyu beli seçilir
 Onüçünde meh-i tâbana benzer

5

Ondördünde nazı bulmak çağıdır
 Onbeşinde gören aklın dağıdır
 Onaltıda göğsü cennet bağıdır
 Onyedide kaşı kemana benzer

6

Onsekizde arttırır zârını
 Ondokuzda terkeder de ârını
 Yigirmide gözetir şikârını
 Yirmibirde kükrer arslana benzer

7

Yirmibeşte her nesneye alınır
 Otuzunda akar sular durulur
 Otuzbeşte şer'at evne girilir
 Yârâna karşı da irfâna benzer

8

Kırk yaşında günahına ağlar da
 Kırkbeşinde gazel düşmüş bağlarda
 Ellisinde Sübhan'a bel bağlar da
 Dağ başına çökmüş dumana benzer

9

Ellibeşte ettikleri düş olur
 Altmışında pirlük gelir kış olur
 Altmışbeşte gören gözler yaş olur
 Bir iki savrulmuş harmana benzer

10

Yetmişinde ağrı iner dizine
 Yetmişbeşte duman çöker gözüne
 Sekseninde kimse bakmaz yüzüne
 Baykuşlar öttüğü vîrâna benzer

11

Seksenbeşte keman kaddi bükülür
Doksan yaşta hep dişleri dökülür
Vâde tamam olur ömrü sökülür
Ahret yollarına gitmeğe benzer

12

Şu fenâdan tedârikin görünce
Emanetçün Azrâil de gelince
Der ki ÖMER yüz yaşına girince
Ömür biter hâkle yeksâne benzer²²

-X-

VÜCUDNÂME

1

Ben âdem vasfını söyleyim size
Ata vücûdundan geldim anaya
Anaba şehrinde kan oldum kaldım
Anam hamle oldu kaldı vedâya

2

Kırk gün bir melâyke oldu mukarrer
Düzdü her bendimi eyledi teyyar
Etten sudan kandan ben buldum karar
Nice ki sir gavvas düştü deryaya

²² Hikmet Dizdaroğlu, Âşık Ömer'in Yeni Şiirleri II, Erciyes, Kayseri, Ocak 1949, S. 72, s. 16-18. Bu yaşnâme, Diyarbakırlı Âşık Hasan'dan alınarak Celâl Güzelses tarafından plâğa okunmuştur: Şevket Beysanoğlu, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları, İstanbul, 1960, C. I, s. 86-87. Âşık Ömer yerine Ispartalı Kadioğlu Hafız Mustafa (1290-1324)'ya izâfe edilen aynı şiir için bkz. Halk Bilgisi Haberleri, Yıl 9, S. 101, s. 121. Kastamonulu Necati Özcan'ın sazla okuduğu parça; Veysel Arseven, Yaş Çağları, TFA, İstanbul, Temmuz 1953, C. II, S. 48, S. 48, s. 760, Kul Hüseyin taşkırmalı nüsha: Cahit Öztelli, Kul Hüseyin'in Yaş Destanı, TFA, İstanbul, Kasım 1950, S. 16, s. 247. Bektaşî Gülleri, Cahit Öztelli, İstanbul, 1973, s. 293-295. Hâki mahlaslı koşma: Burdur 1973 İl Yıllığı, Ankara, 1974, s. 139. Diyarbakırlı Âşık Hasan'a ait gösterilen yaş türküsü: Mehmet Özbek, Folklor ve Türkülerimiz, İstanbul, 1975, s. 474-475. İpekli Âşık Mustafa mahlaslı destan: Nimetullah Hafız, İpekli Âşık Mustafa (1830-1900)'nın Bir Destanı, Çağrı-Ankara, Şubat 1976, S. 217, s. 12-13. Şaban Sarıcan, Beyşehir-Derebucak Ağzı, Konya, 1980, SÜ. Fen-Ed. Fak. Ktp. s. 45-46. Altay Yiğit, Çaykara ve Folkloru, Ankara, 1981, s. 153-154.

3

Altı ay tamında ben geldim cana
 Yedi ayda döndüm o yan bu yana
 Sekiz ayda seni incittim ana
 Hesap tuttum va'de kaldı bir aya

4

Dokuz ayda va'de yetti tamama
 Sıklet olup yerim döndü zindana
 Atam anam nezr eyledi kurbanı
 Allah Allah'ınan geldim dünyaya

5

Ol saatta geldi iki dayalar
 Eynime giydirdi tâze urbalar
 Şir oldu tamım verdi tayalar
 Bastılar bağrına tuttu laylaya

6

Bir yaşında vardım ben iki yaşa
 Bakmadım ağaca keseğe taşa
 Bilmirem korkuyu yanam ataşa
 Düşerem odlara akmalı çaya

7

Üç yaşında oldum acâyib gökçek
 Dediler sağ kalsın kızılca çiçek
 Söylerem dördünde yalan ve gerçek
 Ayak tutup çıktım kapı bacaya

8

Beş yaşında oldum hemsâ-yı bülbül
 Gidenden gelenden oldum dil-be-dil
 Düz geldi idrâkim oldum kızıl gül
 O zaman hoş geldim ata anaya

9

Altıda yedide diş tazeledim
 Var idrâkim üçer üçer söyledim
 Özümden büyüğe selâm eyledim
 Apanp verdiler mektephaneye

10

Sekizde dokuzda karayı (harf) seçtim
On yaşında vâcibete yetiştim
Onbirinde Kur'an kitabı geçtim
onikide serim doldu sevdâya

11

Ondört onbeşinde oldum bir oğlan
Oturup durduğum danıştığım kan
Gece subha kadar benim pehlivan
Şikâr alıp baç vermedim özgeye

12

Yirmi yirmibeşte benem bir civan
Otuzunda hem yahşiyam hem yaman
Kırk yaşında her sevdâdan usanan
İstedim ki ben el koyam tövbeye

13

Ellide altmışta git ha git oldu
Oğul bî-devlet çıktı gelin bed oldu
Bütün komşularım benden yad oldu
Dediler bakın bu dengeser kocaya

14

Yetmişinde oldum pîr-i nâtüvan
Hem ehil hem câhil hemiden yaman
Gitti kuru kafa çok incitti can
Öğüt nasyat eyledim ben özgeye

15

Seksende doksanda ağrıdı başım
Yığıldı yanıma yâran yoldaşım
Bir mecâl tapmadım ben helâllaşım
O saatta canım düştü lerzeye

16

Yığılıp kavim kardaş huruc ettiler
Ağa çulğadılar suya tuttular
Yıkadılar tabut üste götdüler
Dediler ağam hakkı deymen bendeye

17

Ol saatta bir köprüye tuş oldu
 Altı od üstü od yaman iş oldu
 Kimi düştü kimi hırdahuş oldu
 Kimi oda nasip kim ejderhaya

18

Fatma ana zülfün kemendin attı
 Günahkâr bendeler seyirtip tuttu
 Çekti ümmetini oddan çıkarttı
 İnşallah ümmetik siz Mustafa'ya

19

İsmim HASTA özü kara günahkâr
 Yoktu bende aman sizde sehâ var
 Dolanım başına gulâm-ı Haydar
 Ömür verip cefa çektim fenâya ²³

-XI-

DÖRDÜNDE YA BEŞİNDE

1

Ey yârenler âdem-zad
 Mâna bilmez yaşında
 Bî-gam olur dünyadan
 Dördünde ya beşinde

2

Beşinde beğdir bilmez
 Dünyayı göze almaz
 Zerre kaygusu olmaz
 Oyun gölgi dışında

²³ Zeynelâbidin Makas, Vücdnâme, Türk Kültürü, Ankara, Mayıs 1984, S.253, s. 326-328. Âşık Hasta (Hasan), XVII-XVIII yy. da yaşamış, Ahilkelek'in Lebis köyünde dünyaya gelmiştir. Âşık Hasta'nın bu vücdnâmesi, "Himmet Elifzade'nin 1935 de Baku'da neşr edilen Âşıklar adlı kitabında-tahrif edilmiş bir şekilde-Tufarganlı Âşık Abbas'a mâl edilmişti." Ae., s. 325.

3

Eğer on yaŖa gelir
Oğlanlıktan dıŖlanır
Yemek içmek hoŖ gelir
Küy köp olur baŖında

4

OnbeŖe yetse sâli
Kalkar gönlü hayâli
Çalar cahillik yeli
Civan görnür düŖünde

5

Civanlık odu yanar
Oğlanlıktan fark döner
Her günü iŖret sanar
Ol yigirmi yaŖında

6

Gözün kaldırırsan mala
UđraŖırsın her hâle
Gücün gelir kemâle
Otuza ulaŖanda

7

Câhil olan kem olur
Canına merhem olur
Kırkta akıl cem olur
Âdem-zâdın baŖında

8

Elli yaŖa varanda
Olur karı adında
Ölüm olup yâdında
Mâlum eder iŖinde

9

YetmiŖem sevdâya dip (deyip)
Sevdâlı kavgaya dip
Geçti ömrüm zâya dip
Âh urur altmışında

10

Yetmişte leş kaklanır
Can cesedde saklanır
Kaygı hasret çoklanır
Şikest olur hûşunda

11

Olmaz kuvvet tutanda
Hiç incelmez yatanda
Yaş seksene yetende
Tanımaz uğraşanda

12

Çıkmaz içerden dışa
Bakmaz kavmi kardaşa
Ölü derler ol kişi
Yaş doksandan aşanda

13

MAHTUM KULU himmeti
Kalmaz kadir kıymeti
Peygamberin ümmeti
Hiç olur yüz yaşında²⁴

-XII-

MEKÂNA GELDİN

1

Bu nakildir Âdem-zadsın bu mekâna geldin
Evvel atan belinden sızıp nihâna geldin
Atadan ana(ya) varıp bir katre kana geldin
Anadan sûret bulup bu şîrin cana geldin
Dokuz ayın ötirip inip cihana geldin
Emip anan sütünü kundalıp döne geldin

2

Yaratan kudretinden diş ile dehan verdi
Sözlemeğe söz ile dehanda zeban verdi
Gönlün gidip her yana durdu ayağın yürdü
Bildin yakın yâdını gözün nîrânı gördü

²⁴ Mahtum Kulu'nun Kâmil Divânı (Külliyât-ı Hazret-i Mahtum Kulu Ferâgî), Tahran, 1343, 4. baskı, s. 506-507. Bu manzûmenin diğer bir neşri ve nüsha farkları için bkz. Saadet Ş. Çağatay, Türk Lehçeleri Örnekleri, Ankara, 1963, s. 362-363.

Yedi sekiz yaşında atan mollaya verdi
Okıp Kur'an kitabı ulalıp üne geldin

3

Onbeş yaşa varanda oğlanlıktan saylandın
Kız geline meyl edip gönül verip köylendin
Köye varıp ak evin dört taşına aylandın
Hakk'ın fermanı ile âhir bir gün uylandın
Yigirmi yaşa vardın esbâbını şaylandın
... binip segirdedip sürüp meydana geldin

4

Otuz yaşa varınca gûyâ bir algır şirsin
Dünya gamı başında gûyâ yügrip yelersin
Dünyadan doymak yoktur oldukça olsun dersin
Ehli müslüman olsan evliya neçen irsin
Kırkında tevbe eylep bir mürşide kul versin
Gönlünü Bir'e bağlap Aziz Subhân'a geldin

5

Elli yaşa varanda doğrulukta olursun
Kûdeklikten ayrıldın şiveliği bilirsin
Her nice cefa çeksen âhir bir gün ölürsün
Beş namaz düz okıp Hakk'a şükür kılarırsın
Altmış yaşa varanda karıganın bilirsin
Eken ekinin pişende orak urmağa geldin

6

Yetmiş yaşa varanda kanın kaçır yüzünden
Ak dişlerin dökülür şüle gider gözünden
Kuvvet senden ayrılır gücün kaçır dizinden
Hiç bir kişi korkmaz senin aydan sözünden
Seksen yaşa varanda gönlün geçer özünden
Gider olsan dünyadan yakasız dona geldin

7

MAHTUM KULU mihnettir her kim doksana yetse
Kem kem gelir cihana kör gözün yaşa yitse
Hiç kimden haray olmaz ecel yakarı tutsa
İmanını kazansan yolunu revan etse
Âhir olcağın şoldur tenin yer ile yatsa
Eşiği tüyniği yok karankı câya geldin ²⁵

²⁵ A.e., s. 173-175.

-XIII-

COŞA YETTİN

1

Birgün atan aşk etti
 Sulbundan coşa yettin
 Evvel südün kan oldun
 Kandan sünleşe yettin

2

Hükm eyledi ol Huday
 Dokuz sâat dokuz ay
 Yedi endam cay-be-cay
 Sonra ulaşa yettin

3

Guş verdi dehan verdi
 Dehanda zeban verdi
 Akıl verdi can verdi
 Göz verdi kaşa yettin

4

Yaşadın ele ulaştın
 Yürüp yola ulaştın
 Sözleyip dile düştün
 Nan yidin aşaya yettin

5

Yedide mektep gördün
 Okudun yolun bildin
 Kız ile bâzî kurdun
 Ta ondört yaşaya yettin

6

Hak vediğin yi (yi)p içtin
 Her yola bir baş koştun
 Mahbub ile seviştin
 Bile çöl aşaya yettin

7

Yigirmi yaşa geldin
Yiğit olup sen bildin
At bindin kılıç aldın
Cenge savaşa yettin

8

Otuzunda yerinden
Duman gitmez serinden
Yiğitliğin zorundan
Gezdin temâşa yettin

9

Sürdün dünyayı sürdün
Âhir vefasın gördün
Kırkına kadem vurdun
Kâmilsin hûşa yettin

10

Bâr almadın bağından
Hazan vurdu bağından
Ellide sakal ağından
Utan bir yaşa yettin

11

Altmış yaşa yetirdin
Başına gam getirdin
Hoş günlerin ötirdin (geçirdin)
Yazın yok kışa yettin

12

Yetmişte Hak dip kaldın
Kuvvetin yok yıkıldın
Kocaldın işten kaldın
Söyle ne pîşe yettin

13

Seksene yetişse sâl
Niçin öyle geçer hâl
Öttü kızgınlı mehel
Oraksız hûşa yettin

14

Doksanda yanılır söz
Kara olup görünür boz
Kavşar sonun alır göz
Yüz bin endişe yettin

15

MAHTUM KULU oturdun
Ömrün gâfil ötürdün
Hakk'a nâme bitirdin
Eğer yüz yaşa yettin ²⁶

-XIV-

DÜŞEN GÜNLERİM

1

Dokuz ay yatmışam anam karnında
Göz açıp dünyaya düşen günlerim
Dört ayağa gezdim anam elinde
Sekiz ayda hem gülüşen günlerim

2

Birimde bilmedim yahşi yamanı
İkimde tanıdım ata ananı (anayı)
Üç yaşımda Tanrı verdi zebanı
Dört yaşımda taş atışan günlerim

3

Beşimi ötirdim (geçirdim) bahar yaz ile
Altı yaşta kavalıştım baz ile
Yedi yaşta işim olmaz kız ile
Sekizimde dişim düşen günlerim

4

Dokuzumda verdim Tanrı selâmı
Onumda boynumda Hakk'ın kelâmı
Onbirimde tuttum devat kalemi
Okıp okıp mâna seçen günlerim

²⁶ A.c., s. 466-468.

5

Onikimden gittim onüç yaşıma
 Ondördümde eser vurdu başıma
 Onbeşimde kızlar girdi düşüme
 Onaltımda kaynap çoşan günlerim

6

Yigirmimde mestan mestan gezerdim
 Yigrimbeşte ganım okun düzerdim
 Otuzumda atlar binip üzerdim
 Otuzbeşte ters savaşan günlerim

7

Kırkımda koyılıp kesem dolmuşam
 Ellimde elime tesbih almışam
 Altmışımdaya pîre mürid olmuşam
 Peygamber yaşını yaşan günlerim

7

Yetmişinde ağır (ağrı) indi dizime
 Seksenimde gubar indi gözüme
 Doksanımda huş kalmadı özüme
 Akıl huştan cüdâ düşen günlerim

8

Yüz yaşa yetirmen ahırlar canın
 Uzatıp koyarlar biçerler donun
 MAHTUM KULU hemrah olsun imanın
 Can cesedden ayrı düşen günlerim²⁷

-XV-

YAŞ DESTANI

I

Ezel benim bu cihâna gelişim
 Hudâ'dan emr oldu düştüm erkâna
 Ana erkânında kaynaşıp piştim
 Berkişüben döndüm bir katra kana

²⁷ A.e., s. 331-333. Saadet Çağatay, a.g.e., s. 360-361.

2

Üç ayımda silkinüben deprendim
Dört ayımda yatar iken uyandım
Altı ayda mugammeye bağlandım
Gövdem her yanına düştü nişâne

3

Dokuz ay dokuz gün dokuz saatta
Baş yazım yazıldı kurreti hatta
Va'dem tamam oldu sığmam bu ette
Hak'dan emir oldu geldim cihâna

4

Geldi göbeğimi kesti bir karı
Âh u figân ile ağlattı zârı
Bir çift şamamadan emdim şekeri
Ata ile ana oldu bahâne

5

Ay günün ışığı çaldı gözüme
Sevinip şâd oldum özü özüme
Ağlamak perdesin tuttum yüzüme
Gece gündüz incittiğimiz ana

6

Bir yaşımda çiçek ile büründüm
Yaş yarımda dört ayaklı yüründüm
Ayağım tutmazken yerde süründüm
Sütü azırgadım diş bastım nâna

7

İki yaşımda su umdum içmedim
Büyük küçük birbirinden seçmedim
Sudan ateşten hem taştan kaçmadım
Ne dar(1)lana baktım ne yalvarana

8

Üç yaşımda ben hasırlar çiğnedim
Dört yaşımda eşdaşımla oynadım
Beş yaşımda bir zerrece kaydım
Gönül isterdi ki orda bezene

9

On yaşında aklım geldi de bâri
Onikide yitirmedim dinarı
Onüçte fehm ettim her bir hüneri
Ondördünde gönül bir ad kazana

10

Onbeşimde bedirlenmiş ay oldum
Atama anama külli sa'y oldum
Belim kuvvetlendi katı yay oldum
Yeni döndüm şems ü kamer civana

11

Onsekizde gezdim hemdem bulmağa
Gönül heves etti bir yâr almağa
Yigirmide döndüm devrilmez dağa
El içinde adım sanım dallana

12

Yigirmibeşimde serimden geçtim
Gönül havalandı kaynayıp coştum
Bahar seli gibi akıp karıştım
Gürleyüben dav(da'va) kıldım aslana

13

Otuzumda nâmerdliğe uymadım
Aldım hayfımı kinim koymadım
Dünyâda hiç gam kasâvet duymadım
Her ne iş tuttumsa merd ü merdâne

14

Otuzbeşte yeni bildim ölmek var
Eğri yoldan doğru yola gelmek var
Mîzan olup Sur düdüğü çalmak var
Ettiğim isyanlar geldi gümâna

15

Kırk yaşında mîzan gibi kuruldum
Sevdâdan usandım yârdan yoruldum
Aktım coşkun sular gibi duruldum
Yattı dalgam dahi kalkmaz çalkana

16

Ellisinde biraz keyfim bozuldu
 Eridi ciğerim yağım süzüldü
 Ayağımız hareketten üzüldü
 O vakt bildim dünya kalmaz insana

17

Altmışında yine tuttum tavımı
 Çok çalıştım alabilmem avımı
 Nâçarlıktan ben de sürdüm davımı (dâvamı)
 Güç yetmedi dostluk saldı düşmana

18

Yetmişimde ağrı beni çürüttü
 Üçyüz altmış âzam feryâda gitti
 Vücut ağırlığı canıma yetti
 İllâ dış ağrısı saldı amana

19

Sekseninde kimse sözüm tutmadı
 Büyük küçük dahi rağbet etmedi
 Gönül giden yere ayak gitmedi
 Gidişi dolaşır o yan bu yana

20

Doksanında ecel başa asıldı
 Kale burcu bedenlerim basıldı
 Yüz yaşında nefesimiz kesildi
 Can çekildi cesed kaldı vîrâne

21

Kavim kardeş yığıldılar geldiler
 Gözyaşıyla kisvetimiz aldılar
 Bizi bir beş arşın ağa sardılar
 Cismim tapşırdılar ulu zindana

22

Münkir Nekir geldi kesti yanımı
 İlâhî yoldaş et sen îmânımı
 Keşke kaldırsaydım şek gümânımı
 Bizi nasîb eyle uçmak cinâna

23

Gör ki neler geldi civan başıma
Felek zehir kattı pişmiş aşıma
Herkes koyup gitti kendi işine
Başladılar âlem cümle handâna

24

İRFÂNÎ'yem bu söz yâdigâr kalsın
İşiten ağalar bir ibret alsın
Kadir Allah cümlemize yâr olsun
Onlar sâyesinden öksüz İrfan'a²⁸

-XVI-

ÖMÜR DESTANI

I

Ezel benim şu cihana geldiğim
Huda'mdan emr oldu düştüm erkâna
Anamın rahmine düştüm kaynadım
Bir katre kan iken döndüm insana

2

Üç ayımda uyumuştum uyandım
Dört ayımda silkindim de deprendim
Altı ay olunca çözüldü bendim
Ol dem her yerime düştü nişâne

3

Bir yaşımda çiçek ile büründüm
Yaşım aldım dört ayaklı süründüm
Toprakta taşta yüzüstü yürüdüm
Ne yalvarabildim ne hâl bilene

4

İk(i) yaşımda su istedim içmedim
Ağaçtan ateşten taştan kaçmadım

²⁸ F. Saltkan, Ahıskalı İrfani'nin Yaş Destanı, Türk Amacı, İstanbul, II. Teşrin, 1942, S. 5, s. 229-232.

Gördüklerim birbirinden seçmedim
Câhil idim benzer idim hayvana

5

Üç yaşımda açıldım döndüm güle
Açıldı dillerim döndüm bülbüle
Her gelen eğleşir söylete güle
Şirin sözüm benzettiler gülşene

6

Beş yaşımda dişlerimi çiğnedim
Alt(ı) yaşımda yaşdaşımla oynadım
Yed(i) yaşımda bir zerrece kaydım
Sekizinde su tek coştum her yana

7

On yaşımda câhillikten ayrıldım
Gören bilen arasında sayıldım
Aşka düştüm her tarafa yayıldım
Her gören sanırdı deli divâne

8

Onikide aklım yükseldi yarı
Onüçte yitirdim nâmusu arı
Ondürdünde hatmeyledim hüneri
Gönül arzuladı bir ad kazana

9

Onbeşimde bedirlenmiş ay oldum
Anama babama külli say oldum
Belim kuvvetlendi katı yay oldum
Benzer idim şîr ü şeker civana

10

Yirmi yaşımıydım serimden geçtim
Aşkım havalandı oynadım coştum
Bulanık çay gibi kaydım taşım
Gürleyince benzer idim arslana

11

Otuzumda hiç kimseyi saymadım
Mertlik ettim nâmertliğe uymadım
Garazımı hiç kimseye koymadım
Her ne yaptım ise merd ü merdâne

12

Kırk yaşında nizam deyu kuruldum
Aşkından usandım yârdan yoruldu
Bulanık çay iken aktım duruldum
Akar oldum deryalara çalkana

13

Kırkbeşimde ben de bildim ölmek var
Eğri yoldan doğru yola gelmek var
Nizam kurup Sur düdüğün çalmak var
Ettiğim günahlar geldi meydana

14

Ellisinde keyfim biraz bozuldu
Damarımda kan kalmadı süzöldü
Cesedimde tenim bütün üzöldü
Ben de bildim dünya kalmaz insana

15

Altmışında bulamadım tadımı
Çok çalıştım alamadım dâdımı
Nâçarlıktan yine sevdim yâdımı
Gücüm yetmedi dost oldum düşmana

16

Yetmişimde ağzım içi çürüdü
Kale burcu bedenlerim kurudu
Ağrı sızı her yanıma bürüdü
Bu felek getirdi beni amana

17

Seksenimde kimse sözüm tutmadı
Oğul uşak hizmetimi etmedi
İstediğim yere ayak gitmedi
Eğildi belim bu yana o yana

18

Doksanımda ecel indi asıldı
Kale burcu bedenlerim yasıldı
Yüz yaşımda nefesciğim kesildi
Can ayrıldı cesed kaldı vîrâne

19

Her ne ki var cesedimde soyuldu
Üç beş arşın bez içine koyuldu
Gören bilen kavim kardeş dizildi
Cesedimi götürdüler zindana

20

Can cesetten helâllaştı ayrıldı
O yollarda çok dervendler var idi
Cenk kuruldu melâike yürüdü
Çok zulumat ile geçtim o yana

21

Hak emretti Sur düdüğün çaldılar
Her can kendi cesedini buldular
Dirildiler cümlesi de geldiler
Ağır şerîata ulu dîvana

22

Hak emretti tahtı nurdan kuruldu
Çok bulanık izler bunda duruldu
Herkesin günâhı onda soruldu
Mürvet kaldı hayr ü şerri yazana

23

Hayr ü şer defterin ele aldılar
Okudular birer birer buldular
Ameli iyiye cennet verdiler
Amelsizi ayırdılar bir yana

24

Aklı olan kulluk etsin Yezdan'a
Ne tac kaldı ne taht Nûşirevan'a
Nice bin padişah geldi cihana
Ne Karun'a kaldı ne Süleyman'a

25

Kimse bilmez kim yiye kim kazana
 Dünya mülkü emânettir insana
 Kalmaz yalan dünya pîr ü civana
 Gelen gitti giden gelmez cihana

26

Aşık VARTAN dilde koy ezber olsun
 İşiten işitsin haberdar olsun
 Kadir Mevlâ'm her kuluna yâr olsun
 Ondan sonra olsun Aşık Vartan'a²⁹

-XVII-

YAŞ DESTANI

1

Ana beşerinde kaynadım coştum
 Gövdemin her yeri geldi meydana
 Dokuz ay dokuz gün tamam olanda
 Hakk'ın kudretinden geldim cihana

2

Geldi göbeğimi kesti bir karı
 Üzerime serpti tuzu anberi
 Bir çift şamamadan emdim şekeri
 Sardılar bir bezi attılar meydana

3

Ayın günün şulesi vurdu üzüme
 Şad olup güldüm yüzüme
 Bir ağlamak peyda ettim özüme
 Şirin yuhuyu hasret ettim anama

4

Bir yaşımda serbestimi çiynedim
 İki yaşta bir azıcık kaynadım
 Üç yaşımda koştum oyun oynadım
 Dört yaşımda koştum o yan bu yana

²⁹ Kemal Zeki Gencosman, Türk Destanları, İstanbul, 1972, s. 368-372. Aşug Vartan'a izâfe edilen bu yaşnâme, Aşık İrfani'nin yaşnâmesiyle bir hayli müştereklik göstermektedir.

ÂMİL ÇELEBİOĞLU

5

Beş yaşında gelmez idim içeri
 Altı yaşta gezer idim her yeri
 Yedi yaşta gördüm bir çok köyleri
 Sekizimde koşar idim o yan bu yana

6

Dokuzumda bedirlenmiş ay oldum
 Belim kuvvetlendi katı yay oldum
 Anaya babaya külli say oldum
 Anaya babaya döndüm ben bir düşmana

7

On yaşında özüm özümü bildim
 Onbeşimde ata binip arslana döndüm
 Atımı istediğim yerlere sürdüm
 Onsekizde ben de özüm saldı düşmana

8

Yirmi yaşında hiç kimseyi saymadım
 Mertlik edip namertliği bilmedim
 Garazımı hiç kimseye koymadım
 Adımı saldı ben de cihana

9

Otuzumda bahr-i ummana daldım
 Her nereye vardım sa intikam aldım
 Adımı sanımı dünyaya saldı
 Öz özüme ben döndüm bir arslana

10

Kırk yaşında saymaz idim çihani
 Pençem ile yoğurdum arslanı
 Zorum ile ben de tuttum meydanı
 Giderken bakamaz idim o yan bu yana

11

Elli yaşta bir de duydum ölmek var
 Eğri yoldan doğru yola dönmek var
 Kıyâmette Sur düdüğü çalmak var
 Ettiğim günahlar geldi gümana

12

EllibeŖte nizam tekin kuruldum
Su tekin aktım derya tekin duruldum
Haraya gittimse yolda yoruldum
Dalgalandım dalgam çıkılmaz bir yana

13

AltmıŖımda bitti kılıcımın savi
Çok alıŖtım alabilmedim avı
oklarınnan eyledim ben davi
Güç yetmedi dostluk koydum düŖmana

14

YetmiŖimde duman çöktü gözüme
DiŖ ağrısı sızı düŖtü dizime
Çoluk ocuk kimse bakmaz sözüme
Derler bu da ölmez kaldık amana

15

Seksenimde külli keyfim bozuldu
Bütün dostlardan elim üzüldü
Kanım kurudu cesed soğudu
DiŖ ağrısı beni getdi amana

16

Doksanında kimse beni saymadı
Hiç kimseler kadrimi bilmedi
Gönül giden yere ayak gitmedi
Gider iken düŖtüm o yan bu yana

17

Yüz yaŖımda nefesimiz kesildi
Kupalımız duvarlardan asıldı
Kale burcu bedenimiz basıldı
Kan gitti cesed geldi vırana

18

Kavım kardaŖ yığıldılar geldiler
Elbir edip elbisemi soydular
Apardılar teneŖire koydular
İnsafsız hoca elinden kaldık amana

19

Başladılar su döktüler yudular
 Beyaz bezden bir kefene sardılar
 Kaldırdılar çiyinnere aldılar
 Apardılar indirdiler bir karanlık zindana

20

Sallarınan mezarımı tuttular
 Üzerime kara toprak attılar
 Kavım kardeş dağıldılar gittiler
 Münkir melek elinden işimiz kaldı Sübhan'a³⁰

-XVIII-

YAŞ DESTANI

1

Beğim sana sayım çağ devranını
 Uşağa ilk ana ata yahşısıdır
 Bir yaşından üç yaşına yetende
 Komşular kolunda yata yahşısıdır

2

Beş yaşında uyar eş yoldaşına
 Oynar toz toprakta gider hoşuna
 Altısında akli gelir başına
 Tezden bir hocaya yete yahşısıdır

3

Yedisinde büyük küçüğü sayar
 Benliklenir kavim kardeşin öğer
 Sekizinde her bir ahvâli duyar
 Zihni hoş fikire çata yahşısıdır

4

Dokuzunda artık ilme ulaşır
 Binbir hayâl kurar gamsız dolaşır
 On yaşında kuvvet tapar (bulur) güleşir
 Canın koşmasa zahmete yahşısıdır

³⁰ Ahmet Caferoğlu, Anadolu Ağızlarından Derlemeler, Van, Bitlis, Muş... İstanbul, 1951, s. 34-36. Bu yaşnâme de İrfânî ve Aşug Vartan'ın yaşnâmelerine benzemektedir.

5

Onbirinde yüzü aya şevk verir
Dünyayı özüne dümdüzdür görür
Onikide bedenine su yürür
Atanın öğüdün tuta yahşıdır

6

Onüçünde sevdâ düşer serine
Boş kalmaya ava kuşa yerine
Hama adak vermek ister birine
Meyil verse bir sanata yahşıdır

7

Ondördünde iş güç hoşuna gelmez
Yanar aşk oduna rahatı kalmaz
Dünyanın varını bir pula almaz
Sanır daldan dala öte yahşıdır

8

Onbeşinde edep erkânı tanır
Bulur kemâlini elden utanır
Seçer dost düşmanı kılıç kuşanır
Binerse bir köhlân ata yahşıdır

9

Onaltıda şöhret şanı dallanır
Güzeller dilinde adı ballanır
El ulusta kıza elçi yollanır
Bir yosmaya nişan ata yahşıdır

10

Onyedide saltanatın yürütür
Neye varsa o nesneyi yarıdır
Dostu güler düşmanını kiridir (susturur)
Çıkarmasa elde hata yahşıdır

11

Onsekizde toy düğünü görülür
Yastık kaçırana bahşış verilir
Gerdek için has otağı kurulur
Murad alıp murad sata yahşıdır

12

Ondokuzda bağı verir meyvayı
 Bâba olur elden keser dâvayı
 Kurar muhabbeti sürer safâyı
 Kaymağı ak bala kata yahşıdır

13

Yigirmide evin uşağın sever
 Nerye gitse eve gelmeğe iver
 Gördüğüne der ki oğlunu ever
 Tezden ersin saltanata yahşıdır

14

Yigirmibirde sevdâdan ayılır
 Geleceğ iş hesabına koyulur
 Yigirmiikide aziz sayılır
 Ellerde başlansa mete (medhe) yahşıdır

15

Yigirmibeşte şer işten sakınır
 Az söyler çok dinler edeb takınır
 Mürşid arar yolak (tarikat) gözler bakınır
 Hizmet etse kâmil zâta yahşıdır

16

Otuzunda gurbet eli arz(u)'eyler
 Gider yad ellere gönlünü eğler
 Gezip gördüğünü her yanda söyler
 Tez gele sıla vuslata yahşıdır

17

Otuzikide her tarikatında
 Gece gündüz durmaz ibâdetinde
 Otuzbeşte ehil kemâletinde
 İşi uyar her sünnete yahşıdır

18

Kırk yaşında torun yiyesi (sâhibi) olur
 Meyil mahabbetin onlara salar
 Kırkbeşte sakalı sünneti bulur
 Pek dikkat verse sıhhata yahşıdır

19

Ellisinde her bir sözü yüzedir
 Öğüt verir câhillere sezâdır
 Yılar ev eşikten yıgnak gözedir
 Dalar şirin söz sohbete yahşdır

20

Ellibeşte kalmaz dünya işine
 Kar yağar çal uğrar görklü başına
 Altmışında gedik düşer dişine
 Yiye hamur işi kete yahşdır

21

Altmışbeşte belden açmaz kurşağı
 Hoşlar bağ bostandan kesmez ayağı
 Yetmişinde ağır duyar kulağı
 Aşmış gündür sanır bata yahşdır

22

Yetmişbeşte iyi seçmez gözleri
 Çiğninden bırakmaz kürkü yazları
 Sekseninde ferden düşer dizleri
 Eerse hürmet hizmete yahşdır

23

Doksanında namaz vakti zay olur
 Dayaksız gezemez beli yay olur
 Der ki şu fâniden göçsem ey'olur
 Artık bana bundan öte yahşdır

24

Yüz yaşında iman gerek yarısı
 Vasiyetin eder sözü varısı
 KURBÂNÎ der ömür yüzde karısı
 Gönül der tâzeyem buta yahşdır³¹

³¹ M. Fahreddin Çelik, Karşlı Kurbanî, Halk Bilgisi Haberleri, Nisan 1941, S. 114, s. 140-141. Son iki mısra:

*Bayah (Hemen, demin) geldim
 Ağaca dayah geldim
 Cesed der yüz yaşadım
 Gönül der bayah geldim*

mânisini hatırlatmaktadır.

YAŞ DESTANI

1

Ademden var eden seyr eden âlemi
 Âdemi yaratır ne seyran olur
 Takdire tedbirler yazınca hemin
 Hem ezuçlar bâis-i âmiran olur

2

Nasıl vücud buldun fikreyle seni
 Ne tertipte gördün kibr etme teni
 Çezilir damarlar rahme iner meni
 Kırk günecek bir uyuşmuş kan olur

3

Bir melek alır de Hazrete karşı
 Ne emr eder eyler kuvvete bazı
 Onu bünyâd eder gerek er bânu
 Kimi şakî kimi saïdan olur

4

Demişler âzayı firîşteh düzer
 Velâkin sûretin Hak düzer yazar
 Onun için niceler eyler nazar
 Esrar bir biriyle imtihan olur

5

Ol vakt olur ilik sünük damar kan
 Yağ ten deri bulur nümâyan
 Yüzyirmi günde kurulur pâyan
 Taâlâ ruh verir cismi can olur

6

Hâmile fehmeyley onu ol hâlette
 Dokuz ay dokuz gün dokuz sâatte

 Doğar bu cihana iş figan olur

7

Kırk günecek ağladıkça hâl diler
Altı ayda ses alır birinde güler
İkisinde üçünde dil olur neler
Beşinde altısında hep lisan olur

8

Yedisinde varıp mektebe okur
Sekizinde dokuzunda nur gibi balkır
On yaşında bülbül misâli şakır
Onbirinde ruhlar elkovan olur

9

Onikisinde görenler eyler dilek
Onüçünde ondördünde sanki bir melek
Onbeşinde başına su koyar felek
Onaltısında gâyet nevcivan olur

10

Onyedisinde vermez akranına aman
Onsekizinde ondokuzunda pür yaman
Yirmi yaşında evlenir heman
Yirmibirinde sâhib-i mihriban olur

11

Yirmibeşinde akli başında
Olursa mert olur otuz yaşında
Ehl-i hüner olur otuzbeşinde
Kırk yaşında gâyet kahraman olur

12

Elliyece şecî yürür bî-karar
Başlar altmışında görmeye zarar
Yetmişinde yıkılacak yer arar
Sekseninde pirlük hep ayan olur

13

Doksanında günden güne eksilir
Yüz yaşında yevmiyesi kesilir
Yüzonunda ayaklarda basılır
Yüzyirmisinde gâyet perişan olur

14

Yüzyirmiikiye varıp gâyetle
 Anâsır tamam olur gayri ol hâlette
 Aç gözün bakaya göçer elbette
 Her yiğit bu halli pîr-i fân olur

15

TÂLİBÎ bu remzi hoş bilir erler
 Zî-ruhlar hep ölür boş kalır yerler
 Yine halk dirilir genç olur pîrler
 Kurar Hak Mahşerin bir dîvan olur³².

-XX-

YAŞNÂME

1

Nakl edeyim size yeksan
 Nice halk olundu insan
 Yarattı kuru balçıktan
 Can verip eyledi ihsan

2

Aslımız çünkü topraktır
 Halk eden Ganî-Mutlaktır
 Bizi yoktan var eyledi
 Ona hiç şüphemiz yoktur

3

Böyledir çün emr-i Yezdan
 Bir pâre meniden insan
 Dokuz ay on gün eğlenir
 Ananın karnında oğlan

4

Emr olup çıkar dünyaya
 Ağlayıp başlar veylâya
 Bir yaşına girse uşak
 Benzer ondördünde aya

³² Haşim Nezihi Okay, Hacı Tâlibî, Folklor, İstanbul, Ekim 1969, S. 6, s. 24-25.

5

İki yaşında söz anlar
Üç yaşında hem söz söyler
İsmin çağırısalar dinler
Dört yaşında güler oynar

6

Beş yaşında oynar gezer
Altıda aklını düzer
Yedide anlar her şeyi
Sekizinde okur yazar

7

Dokuzunda fehmi artar
On yaşında atar tutar
Onbirinde mahcub olur
Onikide vekar satar

8

Onüç yaşında seçilir
Ondörtde gül gibi açılır
Onbeşinde artar nazı
Onaltıda iş güç olur

9

Onyedide uğrar derde
Onsekizde gider perde
Ondokuzda yiğit olur
Yigirmiyle yirmibirde

10

Otuzunda âdil olur
Kırk yaşında kâmil olur
Ellisinde döner devri
Altmışında âmil olur

11

Yetmişinde gelir pirlük
Sekseninde gider dirlik
Doksan yaşına varınca
İnsanda kalır mı erlik

12

Girse insan yüz yaşına
Belâlar üşer başına
Kâmil olan tahsin eder
Bârî Huda'nın işine

13

Âhir eyledim kelâmı
Sözlerim buldu nizâmı
Ağalarım bin yaşasın
Şimdicek gelir in'amı³³

-XXI

1

Mü'minler bu yolda türâb olursa
Mahrum kalmaz Ali diye çağırın
Darda bunda zulumatta kalırsa
Mahrum kalmaz Ali diye çağırın

2

Akılbalıg yaşı tende ise de
Hakk'ın hayâlleri canda ise de
İk'elleri kızıl kanda ise de
Mahrum kalmaz Ali diye çağırın

3

Tâlib on yaşında musâhip tuta
Yigirmide özün gerçeğe kata
Otuzunda vara mürşide yete
Mahrum kalmaz Ali diye çağırın

4

Kırk yaşında pişkin dese sözünü
Ellisinde türâb etse özünü
Altmışında Hakk'a dikse gözünü
Mahrum kalmaz Ali diye çağırın

³³ Ramazannâme, Haz. Âmil Çelebioğlu, İstanbul, 1974, s. 174-176. Kemal Zeki Gencosman, Türk Destanları, İstanbul, 1972, s. 599-601.

5

İhlâs tâlib pîr yolunda olursa
 Yetmişinde belâsına durursa
 Sekseninde Hak aşkına verirse
 Mahrum kalmaz Ali diye çağırın

6

KUL HİMMET ÜSTÂDIM... hanımı
 Doksanında değiştirse donunu
 Yüz yaşında Hak'a verse tenini
 Mahrum kalmaz Ali diye çağırın³⁴

- XXII -

1

Hamd ü şükr ü minnet Ganî Hudâ'ya
 Hikmet ü kudreti râyegân olur
 Kısmet veren oldur bay u gedâya
 Bâb-ı tevekkülde mü'minân olur

2

Var olmadan evvel cümle kâinât
 Vücûda gelmeden arz u semâvât
 Ol nûr-ı Muhammed eyledi mir'ât
 İzhâr-ı nübüvvet nümâyân olur

3

Yok idi göklerde melek melekût
 Halk etti lûtf ile Hayy-i Lâ-yemût
 Âlem-i ceberût âlem-i lâhût
 Zikr ü tesbîh ile kâimân olur

4

Mükerrem eyledi Âdem'i Sübhan
 Esmâ-yı Hüsnâ'yı bildirdi âsan
 Mekk ile yedirdi buğdayı şeytan
 Tâc u hulle gidip ten üryân olur

³⁴ Kul Himmet Üstâdim, Haz. İbrahim Aslanoğlu, Sivas, 1976, s. 64.

5

Habîbi aşkına yarattı vildan
 Doldurdu cenneti hûr ile gülman
 Ebûbekir Ömer Hazret-i Osman
 Aliyyü'l-Murtazâ şîr-Yezdân olur

6

Cennetten çıkınca Âdem ü Havvâ
 Cihan sarayında koptu vâveylâ
 Onlardan zürriyyet oldu müheyyâ
 Evlâdı gelince cisme cân olur

7

Bir katre menidir sulb-ı pederde
 Kırk gün köpük yatar rahm-i mâderde
 Altmış gün sûreti bulur bir perde
 Feyz-i Hak hayât-ı câvidân olur

8

Dört melek müekkel etmede tasvîr
 Et sinir damarlar düzülür bir bir
 El ayak parmaklar olunca tâmîr
 Vücûdun temeli üstühân olur

9

Arka göğüs gerdan dil ile dudak
 Burun yüz yanaklar vermede revnak
 İki kaş İki göz baş iki kulak
 Sînede memeler bir nişân olur

10

Hıl'at-ı beşerde hükm-i muvakkar
 Çar anâsırdan olur münevver
 Kimisi müennes kimi müzekker
 Tezvic eyleyip hâli kân olur

11

Kimisi saîddir kimisi şakî
 Kimisi arzûlar tarîk-ı Hakk'ı
 Kiminin biraz çok olur erzakı
 Kimisi fakr ile dervîşân olur

12

Akıl fikir ermez sırr-ı Sübhân'a
Kısmette var ise gelir cihâna
Dokuz ay on günde doğurur ana
Cihânı görünce iş figân olur

13

Ebe yur arıtır tuzlanır mâsum
Göbeği kesilir sarılır mahdum
Tâyeler emzirir ahvâli mâlum
Elden ele gezer âlî-şân olur

14

Beşikte sallanır bir esrük arslan
İsmi müsemâmı olur nümâyân
Altı aylık söyler lisân-ı sıbyan³⁵
Bir yaşında dili kuş lisân olur

15

Birbuçuk yaşında sürünür gezer
İkisinde süttten ayrılmak sezer
Üç yaşında şirin kelâmın düzer
Dört yaşında ağzı sadef kân olur

16

Beş yaşında bilir yahşı yamanı
Altısında luğbe çekilir canı
Yedisinde mekteb olur mekânı
Sekizinde okuyup yazan olur

17

Dokuzunda dürüst okur Kur'ân'ı
On yaşında bilir şartı erkânı
Onbirinde yazar neshî divânı
Onikide hilâl kaş kemân olur

18

Onüçünde eder mihr ü mahabbet
Ondördünde eder tenchâca sohbet

³⁵ Lisân-ı sıbyan ile ilgili olarak 9. dipnota bkz.

Onbeşinde eder hublarla ülfet
Onaltıda tamam nev-civân olur

19

Onyedide serin salar sevdâya
Onsekizde uğrar kuru kavgaya
Ondokuzda elin sunar sahbâya
Yigirmisinde mest sergerdân olur

20

Yigirmibeşinde olur bir dayı
Otuzunda saymaz olur ankayı
Otuzbeş yaşında bellidir payı
Kırk yaşında kâmil bir insan olur

21

Kırkbeşinde uğrar bir hoş kemâle
Ellisinde döner Rüstem-i Zâl'e
Ellibeşte döner bir başka hâle
Altmışında akıl perişan olur

22

Altmışbeşte hep ağ olur sakalı
Yetmişinde kalmaz tende mecâli
Yetmişbeşte ölüm olur hayâli
Sekseninde ağlar gözü kan olur

23

Seksenbeşte âciz olur cihandan
Doksanında hatâ gelmez lisandan
Doksanbeşte geçer nâm u nişandan
Yüz yaşında pîr-i nâtüvân olur

24

Yüzbeşinde vurur çarh-ı Kirdigâr
Yüzonunda anıp cürmün eder zâr
Yüzonbeşte kalır sür'ati nâçâr
Yüzyigirmisinde külli fân olur

25

RÛHÎ söyler düşer âh ile zâra
Herkesin metâi çıkar pazara
İmtihançün geldin sen bu diyâra
Muhammed Mehdî'de iş tamam olur³⁶

-XXIII-

VÜCUD-NÂME

I

Vücut-nâme nedir söyleyem size
Dinleyin ki candan bu bir va'z olur
Düşünce mâderden sağ u sâlimen
Anası babası cümle şâz olur

2

Bir yaşında anası sara kundağa
İkisinde varır her bir kucağa
Üç yaşında kadem basar toprağa
Yad olur memeden ağlamaz olur

³⁶ Cönk, Milli Ktp. nr. 40, yk. 36^a, Bu cönkte 1200 (1785), 1250 (1834) tarihlerine rastlanmaktadır. Aynı eserin diğer nüshası: Eşref Ertekin, Rûhî İsminde bir Halk Şairinin İnsanı canlandırıp Yaşatarak Nihayet öldürmesini Musavver Destanı, Çorumlu, Çorum, Eylül 1940, S. 26, s. 23-24. Rûhî'nin yaşnâmesi, baştan üç kıt'ası noksan ve sondan üç kıt'ası farklı, geri kalan kısımları hemen hemen aynı olmak üzere Seyranî mahlasını da taşımaktadır. Farklı son üç kıt'ayı veriyoruz.

*Kimse bilmez hiç kimsenin amelin
Öksüz bırakır da gider esmelin
Gelir komşuları diker kefenin
Koyarlar tabuta yol revan olur
İşit ben ölmüşüm kınalar yakın,
Âşık lisanına dikkatle bakın
Dü cihana gâfil aldanma sakın
Mülkü bu dünyanın hep yalan olur
Kurban hayvanının daltı bulunmaz
Gurbette ölenin şalı bulunmaz
SEYRÂNÎ'nin başka malı bulunmaz
İki dîvan koşma bir destan olur**

* Kemal Zeki Gencosman, Türk Destanları, İstanbul, 1972, s. 364-367.

3

Dört yaşında dudu gibi dil döker
Beş yaşında taşrada oynar güler
Altısında doğru mektebe gider
Bülbül gibi okur da dilsaz olur

4

Yedi yaşında olur hem bi-kusur
Sekizinde gören getirmez fütur
Dokuzunda olur dîdesi mahmur
Ol vakit serpilir serv-i naz olur

5

On yaşında olur lebleri zülâl
Parlar onbirinde gün gibi cemâl
Onikide âşık elindedir mal
Böyle bir cefacı oyunbaz olur

6

Onüçünde ruhlar döner elmaya
Ondördünde başlar zevk u safaya
Onbeşinde benzer kaşları aya
Güzeller içinde ser-firaz olur

7

Onaltı yaşlarında aşkı sezer
Onyedisinde edebsiz gezir
Onsekizinde bâdeler süzer
Ondokuzunda zemherisi yaz olur

8

Yirmisinde bilir nedir bu sevda
Giyer aşk tacını atamaz asla
Yirmibeşde sakallanır 'bî-vefa
Ol vakit kendi de peçe-baz olur

9

Otuz yaşında hem akar durulur
Otuzbeşinde hıl'at sâhibi olur
Kırk yaşında derler ki kemâl bulur
San'atında mâhir bir üstâz olur

10

Kırkbeşinde ahab hatırı sayar
Ellisinde kulakları az duyar
Ellibeşinde de ayağı kayar
Her vakit ayakta duramaz olur

11

Altmışında tatlı uyku uyumaz
Altmışbeşte her bir işe yaramaz
Yetmişinde yatağından kalkamaz
Bâzı kılar bâzı bî-namaz olur

12

Yetmişbeş yaşında bükülür beli
Sekseninde titrer ayağı eli
Seksenbeşinde anlaşılmaz dili
Sabî gibi sözü tutulmaz olur

13

Doksanında gayri göremez dünya
Doksanbeş yaşında dilinde Mevlâ
Yüz yaşında evden çıkamaz asla
Yüzbeşinde Hakk'a çok niyaz olur

14

Yüzon yaşında da bekler Azrâil
Yüzonbeşinde can vermeğe kâil
Yüzyirmi yaşında uhraya mâil
Can çıkar kafesten vakti raz olur

15

Ölmeden gözünü açmalı aziz
Cümle bu köprüden geçmeli aziz
Ecelin câmını içmeli aziz
Şimdi zaman-âhir ömür az olur

16

LUTFÎ aldanma fânidir bu cihan
Az yaşa çok yaşa o belli beyan

Âkıbet oluruz hâk ile yeksan
Cihana aldanan şaşkın kaz olur³⁷

-XXIV-
DESTAN

1

Elif Allah halk etti üçyüz bin yıl evvel
Be bi'l-cümle ruhlar geldi dîvâna
Te temiz olan canlar belâ dediler
Se sâbit olmayanlar oldu yamane

2

Cim cefa edenler hâricî oldu
Ha Hak Tanrı diyenler Mevlâ'yı buldu
Hı Huda'yı bilmeyen arada kaldı
Dal dağıldı taraf taraf bir yana

3

Zel zelil bir yanda karar eyledi
Ra Rahîm bu canlara neler eyledi
Ze zamanda Âdem'i halk eyledi
Sin selâmet dört nesneden beyâna

4

Şın şükür atamız beyâna geldi
Sad solundan Havva anamız oldu
Dad dolanıp takdir yerini buldu
Tı tâhirce yaslandılar cinâna

5

Zı zahr-ı cennette şükür dediler
Ayn âlâ safalara erdiler
Gayın gâfil olup buğday yediler
Fe fena çıktılar dünya şeybana

³⁷ Said Demirdal, Âşık Lutfî, Ün, İsparta, 1935, C. II, S. 21, s. 306-310. Onbeşinci kıt'anın muhteviyatı ile ilgili olarak II. dipnota bkz.

6

Kaf kaldı Ŗeybanda bunlar neyledi
 Kef keder gözyaŖıyla büryan eyledi
 Lâm lem-yezel olan Allah kerem eyledi
 Mim .mukadder buluŖtular can cana

7

Nun nice can can cem' oldu onlar
 Vav varıp ikiŖer doğdu insanlar
 He hezâran padiŖahlar paŖalar
 Lam-elif de lâyk oldu yeksâne

8

Ye yeksan olanı gecede gördüm
 Bir zaman atamın belinde durdum
 Hak emriyle ana rahmine indim
 Emdim içtim doyamadım o kana

9

O kanı yer iken dünyaya çıktım
 Anamın rahminden zağlandım aktım
 Anama babama gül gibi koktum
 Kaptı beni sarmaladı yorgana

10

Bir yaŖımda yorgana sarılıp yattım
 İkiye sütün tadını tattım
 Üç yaŖımda memeyi de terkettim
 Dört yaŖımda gezer oldum bigâne

11

Bigâneyim beŖ yaŖımda nâsı görünce
 Altısında bildim dona girince
 Yedisinde diŖ diŖedim bir nice
 Sekizinde henüz döndüm insana

12

İnsanım ben dokuz yaŖına yittim
 On yaŖında biraz mektebe gittim
 Onbirinde pek beğendi üstâdım
 Onikide cehd eyledim Kur'an'a

13

Onüçünde Kur'an'ı tamam edince
 Ondördünde bülûğuma erince
 Onbeşinde şaştım güzel görünce
 Onaltıda gönül düştü bir cana

14

Onyedide bir güzele yapıştım
 Onsekizde kimi görsem kapıştım
 Ondokuzda yiğidim dile düştüm
 Yigirmide sanki döndüm aslana

15

Yirmibeşte cevr ü cefam çekilmez
 Otuzumda merdim belim bükülmez
 Otuzbeşte kimselere yıkılmaz
 Kırk yaşında karşı varır düşmana

16

Kırkbeşinde ağı karayı seçer
 Ellisinde düşmandan kendisi kaçar
 Ellibeşinde her ne dersin nâçar
 Altmışında henüz olur pişmâne

17

Pişman oldum altmışbeşte hâlime
 Yetmişimde kocalık erdi serime
 Yetmişbeşte deynek aldım elime
 Seksenimde emeklerim cifâne

18

Cifan seksenbeşte felek neyledi
 Doksanında kimi görsem bed söyledi
 Doksanbeşte beni hasta eyledi
 Yüz yaşında gözüm diktim Rahman'a

19

Rahmân'a baktıkta yüzonbeşimde
 Yüzyigirmide canım düşümde
 Yüzyirmibeşte Azrâil karşımda
 Aldı rûhum teslim etti Subhân'a

20

Subhân'a ben canımı feda ettim
Kimse bilmez adû yollara gittim
Eli boş geldim eli boş gittim
İki günlük ömür için dünyaya

21

Dünya dedi deli gönül çağladı
Kavim kardaş meyyitime ağladı
Âh u feryad ciğerimi dağladı
Beni yuyup sardılar ekfâna

22

Kefene sardılar bu beyaz teni
Âhiri böyledir pâk et sen seni
Bir karanlık yere koydular beni
Melekler yanıma geldi pinhâne

23

Pinhan iki melek yanıma geldi
Dinden imandan haberler sordu
Cevap veremedim topuzlar vurdu
Ağlamaktan gözüm döndü büryana

24

Büryana dönünce ciğerim benim
Görünce derdi şol zayıf benim
Biraz hayır amel sakladı canım
Beraberce refik olduk tahtâne

25

Tahtâne varıp kaldık bir zaman
Azab melekleri geldiler heman
Vururlar topuzu vermezler aman
Sanki attı gitti bizi dumana

26

Dumancılar der ki bunda kal indi
Yılan akrep ejderhalar derildi
Emir oldu ikinci Sur üfrüldü
Kalktum gittim mahşer yeri meydana

27

Mahşere varıp ben de yerim aradım
Elli bin sene ayakta durdum
Güneş yalın gelip tere gark oldum
Kâil oldum Hak'dan gelen fermana

28

Fermanı işiten aklını dere
Mevlâ'm cümlemize hayırlar vere
Bizi getirdiler bir orta yere
Hayrım şerrim hep koydular mîzana

29

Mîzanda dâvaçılar derildi
Günahım ağır gelip terazide görüldü
Emir oldu zebaniye verildi
Getirdiler beni Sırat gibi yabana

30

Perişan günahım arkama aldım
Giderken köprüde yoruldum kaldım
Ayağım kaydı başım aşağı geldim
Nice bin yıl indim kendim zindana

31

Zindana inince yaktılar benim
Acep kimler olur recâcım benim
Günahım affetti Ganî Subhân'ım
Beni alıp çıkardılar fevkana

32

Fevkanda mâsum çocuklarım geldiler
Görüşüp bilişip beni aldılar
Bağ-ı cinan kapısına geldiler
Birce birce girer olduk cinana

33

Cennete girince Burağa bindim
Vardım meramımca Kevser'de yundum

Zahm eder derdime derman isterdim
Şükür olsun böyle üstad Lokman'a³⁸

- XXV -

DESTAN

1

Ol Ganî Mevlâ'ya şükürler olsun
Atamın sırrından düştüm bu dâra
Dokuz ay dokuz gün dokuz saatte
Yok iken var etti Bârî...

2

Ana vücûdundan dünyâya geldim
Sere ne yazılmış ben onu bildim
Birbuçuk yaşında pâbeste durdum
İkide yapışır idim didâra

3

Üç yaşında gören yüzüme baktı
Bir gonca gül idim koynuna soktu
Dört yaşında anam gözden bıraktı
Gezer idim sokaklarda âvâre

4

Beş yaşında tanımadım özümü
Altıda kimse tutmaz sözümü
Yedide Hakk'a sürdüm yüzümü
Sekizde verdiler bir ustakâra

³⁸ Ermenek'te derlenen bu manzûme (Kemâl Yavuz, Ermenek Kazasının Başdere Köyleri Ağzı, Erzurum AÜ. Edebiyat Fak. Araştırma Dergisi, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı, Ankara, 1979, S. II, fasikül 2, s. 493-497, Doç. Dr. Kemâl Yavuz'a ait 1282/1865 tarihli bir cönkteki aynı şiirin yazma nüshası ile karşılaştırılmıştır. Bu eserin baştan sekiz kıt'ası, aynı zamanda elifnâme nev'indedir. Bu mevzûda daha fazla bilgi için bkz. Âmil Çelebioğlu, Harflere Dair, Milli Kültür, Ankara, 1980, C. II, S. 1, s. 65. Bu parçanın, 10-16. kıtaları da ayrıca derlenmiştir: Duran Kaynak, Ereğli (Konya) Ağzı, Ankara, 1970, AÜ. DTC Fak. Ktp. Mezuniyet tezi nr. 560, s. 28. Şekil bakımından da bu şiir, yer yer, zincir (muâd tarzındadır).

5

Dokuzumda bildim dünyâ hâlini
On yaşımda buldum akl u kemâli
Onbirde öğrendim yolu erkânı
Onikide pekçe yapıştım kâra

6

Onüçümde sevdâ erdi serime
Ondördünde pek yapıştım kârıma
Onbeşimde gül gönderdim yârime
Onaltıda düştüm aşk u esrâra

7

Onyedide neler geldi bu başa
Onsekizde düştüm kuru savaşa
Ondokuzda pek yâr idim oynaşa
Yigirmide tutulmuşum serdâra

8

Yirmibir yaşımda uydum yârâna
Yigirmiikide döndüm şâhana
Yirmiüçde karşı koydum düşmana
Yirmidört yaşımda çok yedim yara

9

Yirmibeşte ister idim imtihan
Yirm'altıda gözümü bürüdü kan
Yirm'yedide aldım kılıçla kalkan
Yigirmisekizde çıktım pazara

10

Yirmidokuzumda söze yatmadım
Otuzumda hiç nasihat tutmadım
Otuzbirde doğru yola gitmedim
Otuz'kide düştüm içki kumara

11

Otuzbeşte uydum dünyâ hâline
Cümle destan oldum halkın diline
Kırk yaşımda geldim Hakk'ın yoluna
Karıştı sakala ak ile kara

12

Kırkbeşinde gördüm gönüller zâyi
Derûnuma düştü aşkım esrârı
Ellide yemezdim haram lokmayı
Gönül istemezdi oldu ne çâre

13

Ellibeş yaşımda tamam farıdım
Gâhi eğri gâhi doğru yürüdüm
Altmışımda karlar gibi eridim
Aldanman dünyâda yok husul dâra

14

Altmışbeş yaşımda döküldü dişler
Aklıma geliyor ettiğim işler
Yetmişimde geldi kavim kardeşler
Devlet elden gitti düştü fukara

15

Yetmişbeş yaşında büküldü dizler
Aklıma geliyor söylenen sözler
Seksenimde uzaktan görmez gözler
Vücudumun şehri kaldı ne çâre

16

Seksenbeş yaşımda dünyâdan geçtim
Gönül kocamaz ama ayaktan düştüm
Doksanında ecel kefenin biçtim
Ecel yakın gelmiş baktım deftere

17

Doksanbeşte ağrı indi bu câna
Kavim karındaşlar geldi figâna
Yüz yaşımda can eriştı dîvâna
Mirasçılar bakar kara habere

18

Can ayrıldı cesed kaldı meydana
İbret olsun dört başımda devrana
Esbâbım derdiler yuyup serene
Dört adamla götürdüler mezâra

19

Yer ile yeksân ettiler teni
 Mezârımın iki taşır nişânı
 Varıp seyr eyledim öte cihânı
 Tuttular yakamdan attılar nâra

20

Ben günâhım mikdârınca yandım
 Vücûdum ağ iken kara boyandım
 Sur çalındı Hak emriyle uyandım
 Yetmişiki millet geldi bir ara

21

Şerîat kuruldu Hak oldu Kadı
 Ne rüşvet ister ü ne yalan sözü
 Getirdiler mahşere mîzan terâzi
 Hayır ile şerri verdi kantara

22

Peygamberler saf saf olup durulur
 Hak emriyle olur dîvan kurulur
 Kimi cennet cehenneme sürülür
 Gece gündüz Kitap söyler aşkâre

23

Bu nedir serime gelen felâket
 Kendini bilene hazırdır cennet
 Hürîler gılmanlar ederler hizmet
 Kim tedârik eder ise mahşere

24

SÂİLOĞLU der ki Settârdır Ganî
 Gâfil olma şeytan aldadır seni
 Dostunla tutasın Hakk'ın yolunu
 Gece gündüz söyler erem Settâr'a³⁹

³⁹ Milli Ktp. Mecmua, nr. 06. A. 1484, yk. 1^a-3^a

-XXVI-
CARATTI

1

Carattı bärçamızıdı adam kılıp
Tuğanda tük bilmeytin nâdan kılıp
Kelgende ikki casta kosalmaymız
Turdukku ikki casta kaz kaz turup

2

Evvelde tuganında çıraktaysın
On casta car oynağan olaktaysın
Onbesmin cigirmening ortasında
Micezin hiç kimsening caratbaysın

3

Kızıgun cigirmening kötürelbey
Körünşe kız gelinçik kılçaktaysın
Otuzda akıl tolup gayret mol bop
Bitkeygen köz açılğan bulaktaysın

4

Kırıkta kıyı çapkan kılıçtay bop
Donggaytıp orda bozup el açbaysın
Ellide akılmen gayret mol bop
Taş bassa taymandıgan buraktaysın

5

Atbıste akıl cetip gayret kemiyip
Ençeyin mal cayılğan kuraktaysın
Cetmişte cer tayalmay turalmaysın
Carıngdı Huday koskan caratbaysın

6

Seksende sekil digen bir dert kelip
Basingdı burgatbastın cürelmeysin
Doksanda bitken deneng topuktay bop
Ağır pük balapanday ırgaktaysın

7

Barganda anav cüzge kim bar kim cok
Aziz can kayda barıp turaktaysın

-XXVI-
YARATTI

1

(Allah) hepimizi âdem olarak yarattı
Doğunca bir şey bilmeyen câhil olarak
Gelince iki yaşına koşamayız
İki yaşında dik dik durduk

2

Önce doğduğunda çırağa benzersin
On yaşında oğlak gibi oynarsın
Onbeşle yirminin ortasında
Mizacın hiç kimsenin beğenmezsin

3

Yirminin kızgınlığını kaldıramadan
Kız gelin görünce sulanıyorsun
Otuzunda akıl dolup gayret bol olup
Kuvvetli göz açılan kaynak gibisin

4

Kırkında kırlar kesen kılıç gibi olup
Direnip kimseye el açmazsın
Ellide akıl ile gayret bol olup
Hiç bir şeyden yılmayan burak gibisin

5

Altmışta akıl yetip gayret azalıp
Mal yayılıp kurak tarlaya benzersin
Yetmişte yere dayanmadan kalkamazsın
Yarını Huda vermiş beğenmezsin

6

Seksende sekil denen bir dert gelip
Başını sallamadan yürüyemezsin
Doksanda her tarafın küçülüp
Ağır yürüyen civciv gibi sallanırsın

7

Yüz yaşına varınca kim var kim yok
Aziz can nereye varıp duracaksın⁴⁰

⁴⁰ Bu parça, Kazak Türklerinden Raki Molla'nın torunu Yar Muhammed Özerden'den, Niğde'nin Bor kazasında, 10 Ekim 1981 tarihinde Şekür Turan tarafından banta alınıp Kültür ve Turizm Bak. Arşivine konulmuştur.

- XXVII -

1

İnsanların temsilini söyleyim
Akar göz bulanır sellere benzer
Anası karnına düşüp kalınca
Hem elli ayaklı kullara benzer

2

Bir yaşında sürüm sürüm sürünür
İkisinde ipek gibi örünür
Üç yaşında gâyet tatlı görünür
Petekten bölünmüş ballara benzer

3

On yaşında söz istiyor sözüne
Yirmisinde dayanılmaz nazına
Otuzunda kuvvet gelir gözüne
Kavakta kılavuz dallara benzer

4

Kırk yaşında her hizmete yetecek
Ellisinde kendi alıp satacak
Altmışında yer arıyor yatacak
Haddeden çekilmiş tellere benzer

5

Yetmişinde kimse bakmaz sözüne
Sekseninde sızı iner dizine
Doksanında nazar etsem yüzüne
Virânedede esen yellere benzer

6

Böyle imiş insanların temsili
Kıt bulunur yüz yaşının emsâli
Gelir birgün tufan savurur seni
Bahçede kurumuş güllere benzer

7

ALİ RIZA pirden aldım nasihat
Ecel gelir işe durmaz bir saat
"Ve'l-ba'sü ba'de'l-mevt" âtisi memet
Dünyaya gelmemiş kullara benzer⁴¹

⁴¹ Refik Ahmet Sevengil, Çağımızın Halk Şairleri, İstanbul, 1967, s. 280-281.

- XXVIII -

1

Bir çocuk da anasından doğunca
 Bedenini pişirmeye tuz ister
 Utanır âlemden yüze çıkamaz
 Arkasına giyinmeye bez ister

2

Atasına ayva gibi görünür
 Umut edip bu dünyâya yerinir
 Bir yaşında yavaş yavaş sürünür
 İkisinde yürümeye diz ister

3

Üç yaşında pınar suyu içince
 Büyümenin zorluğunu çekince
 İsteyerek gözlerini açınca
 Neşelenir söylemeye söz ister

4

Büyüyüp de giysisini giyince
 Şu dünyânın nîmetine konunca
 Üç yaşında türlü diller sayınca
 Dört yaşında konuşmaya yaz ister

5

Beş yaşında kendi gider âlime
 Şu dünyâda ilâç olmaz ölüme
 Akli olan hizmet eder âleme
 Altısında kalem ile yaz ister

6

Yedisinde kılar ise namazı
 Gün be gün de eder Hakk'a niyazı
 Uçuşur Mevlâ'nın turnası bazı
 Sekizinde avlanmaya kaz ister

7

Dokuzunda her sözcüğü bilince
 Her mektubu okur kendi dilince

Hocasından her dersini alınca
On yaşında kâtipliği az ister

8

Onbeşinde akıl bâliğ olunca
Sevâbını günâhını bilince
Tabiat çarkını ele alınca
Yirmisinde dünyâlığa kız ister

9

Otuzunda eğer olgun olunca
Bâzı ağlayıp bâzı gülünce
Bu dünyânın nîmetini bilince
Kırk yaşında dünyâlığa az ister

10

Ellisinde yarı ömrü gidince
Çark-ı felek dediğini edince
Ecel vakti fırsatını güdünce
Altmışında yaratandan yüz ister

11

Yetmişinde gayri beli bükülür
Beden ihtiyarlar dişi dökülür
Öbür dünyâsından köprü çekilir
Sekseninde döşegini düz ister

12

PERVÂNE'yim bu zamana varınca
Gayri doksanında tamam olunca
Yüz yaşında ecel vakti gelince
Ahrette şefâat imkân tez ister⁴²

-XXIX-

I

Yaşın tam onbeşi bulduğu zaman
Verdiğin ikrarda dur yavaş yavaş

⁴² Ali Arslan, Güzelyurt Köyü Halk Edebiyatı, Erzurum 1976, AÜ. Ktp. Mez. t. H. 76/4, s. 52-54.

Seni mecnun eder bir kaşı keman
Görünmeğe başlar sır yavaş yavaş

2

Yirmisinde akıl biraz durulur
Boşa gezen kişi tezden yorulur
Hoş gönülde yüksek saray kurulur
Aşkın kilidini kır yavaş yavaş

3

Artık yirmibeşte dalan işine
O geçen günlerin girer düşüne
Gayri düşmez olun sevda peşine
Senden yüz çevirir yâr yavaş yavaş

4

Otuzunda düşün borcunla derdin
İşte şimdi tamam murâda erdin
Dünya âlemini seyr edip gördün
Geçim yollarını sor yavaş yavaş

5

Hazır olan malı yeyip içtiysen
Bir hozan tarlaya tohum saçtıysan
Vefasız yâr ile konup göçtüysen
Bu dünya başına dar yavaş yavaş

6

Kırk yaşında beyaz düşer saçına
Yorgunluk sızısı girer içine
Uzak düşen yetişemen gücüne
Âhiret kaydını gör yavaş yavaş

7

Ellisinde ecel gelir dokunur
Nasîb olur ise Kur'an okunur
Altmışında kayıtların yıkılır
Hazırlanır mezar gir yavaş yavaş

8

Çoluk çocuk döker gözün yaşını
Sorguya çekerler garip başını
HÜSEYİN der burda bitir işini
Toprağa karışır ser yavaş yavaş⁴³

-XXX-

1

İnsanoğlu bu dünyaya gelince
Bir kana karışır zara dönersin
Dokuz aylık yolun tamam olunca
Dünya denen bir pazara dönersin

2

Yavaş yavaş annen çeker nazını
Hazır eder beşğini bezini
On yaşına kadar okşar yüzünü
Onbirinde bir şikâra dönersin

3

Onikide güzelliğın seçilir
Onüçünde mah yüzüne saçılır
Ondördünde gonca gültün açılır
Çiçeklenmiş bir bahara dönersin

4

Onbeşinde gizli kaş göz atarlar
Onaltıda yollarını tutarlar
Onyedide seni içmek isterler
Berrak akan bir pınara dönersin

5

Onsekizde şan verirsın cihana
Ondokuzda at sürersın meydana
Yirmisinde hükmedersın her yana
Ali gibi Zülfikar'a dönersın

⁴³ Refik Ahmet Sevengil a.é., s. 257-258.

6

Yirmibeşte derde derman olursun
 Otuzunda kükrer arslan olursun
 Otuzbeşte olgun sultan olursun
 Tahta geçmiş bir hünkâra dönersin

7

Kırk yaşında benim diye söylersin
 Ellisinde yarı yolu boylarsın
 Altmışında bulutlanır yağarsın
 Dağ başına düşmüş kara dönersin

8

Yetmişinde acı olur sözlerin
 Sekseninde duman görür gözlerin
 Doksanında yola gitmez dizlerin
 Yorulursun bir kenara dönersin

9

KUL AHMED'im solar gençliğin bağı
 Rüzgâr vurur yere düşer yaprağı
 Yüz yaşında kucaklarsın toprağı
 Mezar denen bir çukura dönersin⁴⁴

-XXXI-

YAŞ DESTANI (Tekerleme)

Yaşın beş,
 Al yamna bir eş!

Yaşın on,
 Turnanın konduğu yere kon!

Yaşın yigirmi,
 Burnun degirmi!

Yaşın otuz,
 Yumruğun topuz!

⁴⁴ Âşık Kul Ahmet, Güzel Andolum, Ankara, (1973?), s. 36-37.

Yaşın kırk,
Bıyıkların kırk!
Yaşın elli,
Her yerde belli!
Yaşın altmış,
Gelmiş gitmiş!
Yaşın yetmiş,
Aklın gitmiş!
Yaşın seksen,
Ha varsın ha yoksun!
Yaşın doksan,
Aklın başından noksan!
Yaşın yüz,
Gözlerin büz!⁴⁵

-XXXII-

BİLMECE

Beş çocuk,
On koyun,
Yirmi delikanlı,
Otuz arslan,
Kırk kaplan,
Elli at,
Altmış yat,
Yetmiş öküz,
Seksen deve,
Doksan tavuk,
Yüz yumurta,
Koy çuvala,
Vur duvara!⁴⁶

(İnsan hayâtı-Elazığ)

⁴⁵ Ali Çelik, Tışnik (Altunbulak) Köyü Halk Edebiyatı, Erzurum, 1971, AÜ. Ktp. mz. t. dem. nr. 42350/Ç. 34, s. 144.

⁴⁶ Âmil Çelebioğlu-Yusuf Ziya Öksüz, Türk Bilmeceler Hazinesi, İstanbul, 1979, s. 198, bilmece: 2686.

-XXXIII-

BİLMECE

Beşte toklu,
 Onda kuzu,
 Yirmide arslan,
 Otuzda kaplan,
 Kırkta öküz,
 Ellide deve,
 Altmışta inek,
 Yetmişte eşek,
 Seksende horoz,
 Doksanda koy çuvala,
 As duvara!⁴⁷

(İnsan hayâtı-Diyarbakır)

-XXXIV-

MUAMMA

Bir gül,
 Üç bülbül,
 Onaltı balık,
 Kırk karkuş,
 Altmış koyun,
 Bir adam eder!⁴⁸

B - KIZ VE KADIN ÖMRÜYLE İLGİLİ YAŞNÂMELER

-XXXV-

I

Sevdâ sevdâ derler behey yârenler
 Görmeyene bir acâyib hâl olur
 Varıp bir kız on yaşına girince
 Açılmadık bir tomurcuk gül olur

⁴⁷ A.e., s. 198, bilmece: 2687.⁴⁸ Ali Rıza Yalçın-Halk Arasında Çocuk-Delikanlı, İhtiyar, TFA, İstanbul, Şubat 1950; S 7, s. 104.

2

Onbirinde mah yüzüne bakılır
 Onikide kızın kahrı çekilir
 Onüçünde ak gül olur açılır
 Ondördünde her bir yeri bal olur

3

Onbeşinde sevdâ düşer başına
 Onaltıda yadlar girer düşünē
 Onyedide gezer kendi başına
 Çok sallanma zülflerin tel olur

4

Onsekizde gâyet yüksekten uçar
 Ondokuzda gözlerinden kan saçar
 Yirmisinde sevdiğinden vaz geçer
 Son deminde bir kötüye kul olur

5

KARAC'OĞLAN derki bakalım yüze
 Mevlâ'm hub yaraşmış o benler yüze
 Çokça heves etme kocamış kıza
 Naz etmesin bilmez küşgen gül olur⁴⁹

-XXXVI-

Onbirinde bir yâr sevdim
 Tâze açmış güle benzer
 Onikide şeker şerbet
 Oğul vermiş bala benzer

⁴⁹ Karacaoğlan, Haz. Müjgan Cunbur, Ankara, 1973, s. 335-336. Bu parçanın benzeri tesbitler için bkz. Ali Rıza Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları, Ankara, 1977, c. I, s. 235-236. Galip Kocabaş, Buldan Folkloru, Kültür ve Turizm Bak. MFAD Arş. YB. 720009, s. 4. Selim Günyeli, Muğla Folkloru, Ankara, 1974, AÜ. DTC Fak. Ktp. Mez. t. nr. 476. Hasan Tahsin Okutan, Şebinkarahisar ve Civarı Coğrafya, Tarih, Kültür, Folklor, Giresun, 1949, s. 292, buradaki şiir, Şebinkarahisar ve civarında evlenecek kızlar için okunmaktadır. M. Ali Erkoca, Hamidiye (Mahmudiye-Eskişehir) Tatarları Folklor ve Halk Edebiyatından Örnekler, Erzurum, 1978, AÜ. Ktp. Mez. t. nr. H. 78/17, s. 30.

2

Onüçünde gözün süzer
Zülfünü gerdana düzer
Kargı kamyş gibi uzar
Boyu selvi dala benzer

3

Ondördünde bedir bedir
Dostunun ikrârın güder
Nere çeksen ora gider
Boynu tavlî kula benzer

4

Onbeşinde yaşar yaşın
Her örnekten bağlar başın
Tenhâlarda arar eşin
Tez alışkın tele benzer

5

Onaltıda kurt bilekli
Ünler de Hakk'a dilekli
Sağrısı yeşil örekli
Esen poyraz yele benzer

6

Onyedide deli dolu
Hiç bilmez gittiği yolu
Has bahçenin gonca gülü
Kız turnada tele benzer

7

Onsekizde göçer göçü
Kız oğlana bulur suçu
Gelinin İbrîşim saçı
Kızın altun tele benzer

8

Ondokuzda olur hasta
Zülüfleri deste deste
Gelin şeker şerbet tasta
Kız petekte bala benzer

9

Nâçar KARAC'OĞLAN nâçar
 Aşkın kitabını açar
 Yigirmide vakti geçer
 Geçmez akça pula benzer⁵⁰

- XXXVII -

1

Onbirinde bir güzele hizmetim
 Yeni açmış has bahçede gül gibi
 Onikide henüz gelmiş baharı
 Akar gider boz bulanık sel gibi

2

Onüçünde ebrû zülfü top durur
 Aklı fikri temelinden kopturur
 Ondördünde yanağından öptürür
 Dili şeker dudakları bal gibi

3

Onbeşinde çilesini doldurur
 Onaltıda kendisini bildirir
 Onyedide mâşukunu öldürür
 Göz ucuyla bakar gider yel gibi

4

Onsekizde gördüğünü şaşırılmaz
 Ondokuzda döktüğünü devşirmez
 Yigirmide aklın derer taşırılmaz
 Sahip olur her yanına mal gibi

5

Yirmibeşte döner yüceden gider
 Otuzunda dört etrafın denk eder

⁵⁰ Karacaoğlan, Haz. Müjgan Cunbur, Ankara, 1973, s. 330-331. Diğer benzerleri için bkz. Cönk, HÜ. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bl. Seminer Ktp. Bu cönkte 1290, 1300/1873, 1883 tarihleri bulunmaktadır. Galip Kocabaş, Buldan Folkloru, Kültür ve Turizm Bak. MFAD Arş. YB. 720009, s. 6. Ali Rıza Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları, Haz. Sabahat Emir, Ankara, 1977, C. I, s. 277-279.

Otuzbeşte yavaş yavaş kan gider
Kırk yaşında geçmez olur pul gibi

6

Kırkbeşinde kızıl düşer gülüne
Ellisinde yokuş gelir yoluna
Ellibeşte bak dünyanın hâline
Tozar gayri sermayesiz kül gibi

7

Altmışında duvarlara yan gelir
Altmışbeşte gözlerinden kan gelir
Yetmişinde umut etme can gelir
Tekne taşır teneşirde sal gibi

8

Yetmişbeşte söyler söyler usanmaz
Sekseninde her ne etse utanmaz
Seksenbeşte yatar gayri uyanmaz
Ne söylersen haber vermez lal gibi

9

Doksanında hazır eyle bezini
Doksanbeşte kimse çekmez nazını
Yüz yaşında teslim eder özünü
EY RUHSATÎ felek yine dul gibi⁵¹

-XXXVIII-

I

Ana rahminden dünyaya gelende
Yeni tıfillanır tâze kız olur
Üç yaşından beş yaşına varanda
Koyma komşulara o bir söz olur

⁵¹ Eflatun Cem Güney-Çetin Eflatun Güney, Ruhsatî Hayatı ve Şiirleri, İstanbul, 1958, s. 72-73.

2

Güzel olan beş yaşında öğülür
 Yedisinde gonca gülden sayılır
 Sekizinde hilâl kaşlar eğilir
 Vechi bedirlenir humar göz olur

3

Dokuzunda târif gelir methine
 On yaşında biner aşkın atına
 Onbirinde dolar şişek etine
 Cismi billûrlanır emlik kuz'olur

4

Onikide gerdan kırar sallanır
 Onüçünde güneş yüzü hallanır
 Ondördünde cigaları tellenir
 Her bir âzasında yüz bin naz olur

5

Onbeşinde rikab altta beslenir
 Onaltıda adı şanı şeslenir
 Onyedide elçi gelir istenir
 Mezat bulur müşterisi yüz olur

6

Onsekizde gider yâr otağına
 Ondokuzda girer gelin çağına
 Yirmisinde bülbül konar bağına
 Açılır gülleri bahar yaz olur

7

Yirmiüçte suçalanır cemâli
 Yirmibeşte bulur her bir kemâli
 Otuzunda kethudadır demeli
 Zehmi-ehillenir hoş mizac olur

8

Otuzüçte utandırmaz insanı
 Otuzbeşte dürüst söyler lisanı
 Kırk yaşında her sevdadan usanı
 Devri döner meşakkati az olur

9

Kırkçünde gizli söyler sırrını
 Kırkbeşinde gözden salar erini
 Ellisinde "nene" deyer torunu
 Toylar mutbağında hep aşbaz olur

10

Elliüçte derler ihtiyar nene
 Ellibeşte her dert dokunur cana
 Altmışta zülfüne yaraşmaz şâne
 Çallanır telleri müyu boz olur

11

Altmışüçte daha sergender olu
 Altmışbeş diyende bükülür beli
 Yetmişinde kurur budağı dalı
 Gazel döker bahçeleri güz olur

12

Yetmişüçte zehir olur yemeği
 Yetmişbeşte gözden çıkar emeği
 Sekseninde giyer keten göyneği
 Donu çitten eyinceği bez olur

13

Seksenüçte daha kendin itiri
 Seksenbeşte ağırından oturu
 Doksanında bilmez gönül hatırı
 Söğür komşulara küs ha küs olur

14

Doksanbeşte ŞENLİK söyler sözleri
 Yüz yaşında çıkar kuzu dişleri
 Baş yastığı olur ocak taşları
 Tütsü döğür var endâmı is olur⁵²

⁵² Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara, 1973, s. 187-188. Ahmed Caferoğlu, Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar I, Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları Ağızları, 1942, s. 56-58.

-XXXIX-

GÜZELLER DESTANI

1

Dinleyin güzeller medhiz edeyim
Anadan doğanda firkatlanırsız
Alır ebe nine sarar kundağa
Yatar kundak içre rahatlanırsız

2

Rahatlıkla başlar bîhod düşmeye
Başınız koyanda penbe döşeğe
Bir haftadan sonra çıkıp beşiğe
Emer ana şütü lezzetlenırsız

3

Lezzet bulur sütten dil damağınız
Ondan gözetlersiz sol u sağınız
Oynamağa başlar el ayağınız
Dört yana gezmeğe kudretlenırsız

4

Kudretler sahibi verir ihsanı
Bir ufak zerreden halk edip seni
Vücûda getirir tûtî lisanı
Ana baba diye sohbetlenırsız

5

Ana baba sohbetizden severler
Büyüteyçin sizi gâyet everler
Perkleşir pazılar dolar damarlar
Artık günden güne kuvvetlenırsız

6

Kuvvet ile her mâni'i bozmaya
Sa'y edersiz mekteplere gezmeğe
Dersiz çıkar okumaya yazmaya
Tenhada eş bulup çok dertlenırsız

7

Dert ile yanarsız aşk ateşine
Aşıklar alırlar aşk hartasına

Ondan kadem basıp onaltısına
Artık günden güne kıymetlenirsiniz

8

Kıymet ile bilir âlem kadriniz
Cennet bahçesine döner sadrınız
Vechin üzre ziya verir bedriniz
Erişip kemâle devletlenirsiniz

9

Devletli emriniz varır her yere
Haber alan düşer âh ile zâra
İsmiz gelin olur verirler ere
Bir cuma gecesi halvetlenirsiniz

10

Halvet eder o gece bir kocaman
Geçmeden araya bir nice eyyam
Dokuz ay dokuz gün olanda tamam
Bir uşak getirir evlâtlanirsiniz

11

Guş verirsiniz evlâdızın sözüne
Doyamazsınız cilvesine nazına
Ondan kadem basıp tam otuzuna
Ev tâmir etmeye gayretlenirsiniz

12

Gayretli gezersiz hâne işine
Artık duş olursuz gam telâşına
Ondan kadem basıp otuzbeşine
Nâmahrem görmeyip dikkatlanırsınız

13

Dikkat eyle kimse koyma yakına
Hubluk gider duş olmazsın farkına
Ondan tamam kadem basıp kırkına
Oğl-uşak yanında tab(i)atlanırsınız

14

Tabiatsız olur âŖikâr belli
 Oturup kalkanda erkânlı yollu
 Haçanki yaşınız olanda elli
 Gider hay-vayınız sükûtlanırsız

15

Çoklarını gördüm sükûta düşe
 Kıldığı fiiller bir bir yetiŖe
 Ondan kadem basıp tamam altmışa
 Oturup kalkmağa illetlenırsız

16

İlletlenir gördüm nice çok âdem
 Bir dinler iseniz nasihat edem
 Altmıştan yetmişe basanda kadem
 Akıl firâsetten killetlenırsız

17

Killetlenir âzâ hâk ile yeksan
 Mevlâ'm kudretinden eyleye ihsan
 Her haçan yaşınız olanda seksen
 Ecel pazarında mezatlanırsız

18

Mezatiniz kimse vermez noksana
 ÂŖıkın sözüne güzel baksana
 Seksenden yaşınız çıkar doksana
 Bakılmaz yüzüne hoyratlanırsız

19

Hoyratlık tez gelir başa sevdiğim
 Bu söz sana değil hâŖa sevdiğim
 Salma beni dağa taŖa sevdiğim
 Turunç memeleri ŖiŖe sevdiğim
 Su yetiŖtir bu ateŖe sevdiğim
 Yoksa İZNİ yanar hasretlenırsız⁵³

⁵³ M. Âdil Özder, Yusufeli'li ÂŖık-İznî, Sivas Folkloru, Sivas, Ocak 1978, S. 60, s. 7-8.
 Ŗekil bakımından bu Ŗiir, zencir (muâd) tarzındadır.

- XL -

I

Hey ağalar bir güzelin hayâtı
 Bir yaşında çevre çevre balkınır
 İlk(i) yaşında kanat bağlar çırpınır
 Üç yaşında uçam deyi çekinir

2

Dört yaşında yeni gelir âleme
 Beş yaşında kulak verir kelâma
 Altısında çıkmıştır elif-lâm'a⁵⁴
 Ak elinde Kur'an-azîm okunur

3

Yedisinde cisim erer metnine
 Sekizinde eşin almış yanına
 Ya varırsa dokuzuna onuna
 Âşıkların gonca gülün sokunur

4

Onbirinde sürme çeker gözüne
 Onikide kâmil olur sözünü
 Onüçünde dönmüş bahar yazına
 Âşıkların gonca gülün sokunur

5

Ondördünde güzelliği hûb olur
 Onbeşinde âşıkların deng' olur
 Onaltıda göldeki ördek olur
 Göldeki şâhinden kendin sakınır

⁵⁴ Elif-lâm'a çıkmak: Kur'an kıraatı dersinde talebinin, Fâtiha sûresinin hitamında Elif, lâm, mîm hurûf-ı mukattaasıyla başlayan Bakara sûresine geçmesi demektir. Bu durumda ziyafet verilirdi:

Can verdi kad ü zülfüne dil mekteb-i gamda
 Gûyâ ki Elif lâm'a çıkıp etti konukluk

Necati *

* Mehmed Çavuşoğlu, Neçati Bey Divanı'nın Tahlili, İstanbul, 1971, s. 187. Ayrıca bkz. Âmil Çelebioğlu, Elif Harfiyle İlgili Bazı Edebi husûsiyetler, Ali Nihad Tarlan Armağanı (basılmak üzere), İstanbul.

6

Onyedide yâre hubluk verilir
Onsekizde selvileyin salınır
Ondokuzda gonca gülü derilir
Yirmide güzelliğin öger yürür bir zaman

7

Otuzunda akli gelir başına
Kırk yaşında ölüm girer düşünce
Elli yaşta çıkmış sınır taşına
Güzelliğin anar ağılar bir zaman

8

Altmışında dönmüş azim beylere
Yetmişinde dönmüş kuru çaylara
Sekseninde kış inmiştir dağlara
Kırca yağar boran çöker bir zaman

9

Doksanında otursa da kalkamaz
Yüz yaşında ne koğsa da tutamaz
Yüzellide hiç yerinden kalkamaz
Kervanı kesilmiş yollar olur bir zaman^{54*}

- XLI -

GÜZELLERİN ÖMRÜ

Üç yaşında bülbülleşir dilleri
Beş yaşında derer gonca gülleri
On yaşında kabahati sorulur
Onbeşinde el içinde kurulur
Yirmisinde kalem oynar kaşında
Otuzunda olur akli başında
Otuzbeşi bulur bulmaz ah çeker
Kırk yaşında gözlerinden yaş döker

^{54*} Sait Uğur, İçel Folkloru, Ankara, 1947, s. 106-107.

Kırkbeşinde saçında ak görünür
Ellisinde gençliğine yerinir

Altmışında ince beli bükülür
Yetmişinde kirpikleri dökülür

Sekseninde fark edemez gözleri
Doksanında anlaşılmaz sözleri

Yüz yaşında beyaz gömlek bürünür
Menzil biter ahrete yol görünür⁵⁵

HAMZA GİRAY

- XLII -

ŞEHİR KIZLARI DESTANI

1

Beş yaşında bir arslana dönersin
Sen de kıymetini bil şehir kızı
Bir bülbül olursun yedi yaşında
Sende nezâketli dil şehir kızı

2

Çantası elinde kitap götürür
Çalışır her derse fikir yetürür
Onikide okulunu bitirir
Daha düşünmez sağ-sol şehir kızı

3

Yaşı onüç olur mücevher saçar
Ondörtte ırmağı köprüsüz geçer
Karışır meclise viskiler içer
Onbeşinde açar gül şehir kızı

4

Onaltı yaşında sevdıyla yanar
Onyedide girer her dala konar
Onsekizde çöşkun ırmağa döner
Ondokuzda olur sel şehir kızı

⁵⁵ Fikret Memişoğlu, Harput Âhengi, İstanbul, 1966, s. 114.

5

Yigirmide döner Kevser suyuna
Hemen karşı durur aşkın yayına
Herkes hayran ise şirin huyuna
Arayıp dengini bul şehir kızı

6

Yigirmibirinde hatır sormazlar
Yigirmikide selâm vermezler
Yigirmüçünde tora girmezler
Her tarafın olur bal şehir kızı

7

Yigirmidördünde bahçeler gezer
Yigirmibeşinde saltanat düzer
Yigirmialtıda kitaplar yazar
Dünya elden gider bil şehir kızı

8

Yigirmiyedide sırrını açma
Yigirmisekizde her söze uçma
Yigirmidokuzu yukarı geçme
Otuzunda biraz kal şehir kızı

9

Otuzikide suyun tersine akar
Açılan gülünüz sarmısak kokar
Çocuklar sözünü ağzına tıkar
Otuzbeşte olur lal şehir kızı

10

Çocukları para ister yok bilmez
Gençlik elden gider kıymetin olmaz
Herhangi sarrafa götürsen almaz
Altun iken olur pul şehir kızı

11

Kırkaltıda kulak verme sözüne
Kırkyedide sürme çekme gözüne
Kırkdokuzda kimse bakmaz yüzüne
Ellisinde kalır dul şehir kızı

12

Ellibeşte tad bulunmaz aşında
 Altmışında fayda yoktur işinde
 Altmışbeşte tüy bulunmaz başında
 Yetmişinde olur kel şehir kızı

13

Bu dünya fânidir sorup bilmesen
 Hocalardan nasihatı almasan
 Oruç tutup namazını kılmasan
 Yatacağın yerin göl şehir kızı

14

Ben **FAHRİ**'yim bildiğimi söyledim
 Hakikatı size izhar eyledim
 Artık bu dünyayı yayla yayladım
 Beni defterinden sil şehir kızı⁵⁶

- XLIII -

1

Bir güzelin yanağında al olur
 Kâkülünde ipek gibi tel olur
 Güzeli seven zâten deli olur
 Beli'nce boyu'zun olur güzelin

2

Gider iken etrafına bakınmaz
 Güzel olan altın inci takınmaz
 Serbest olur hiç kimseden sakınmaz
 Benzi beyaz gözü çakır olur güzelin

3

Çene kalkın döş ileri yumruya
 Güzelin bakışı benzer kumruya
 Saçı siyah kâkülleri ebruya
 Yürüyüşü tâlim olur güzelin

⁵⁶ Mustafa Âdil Özder, Yusufeli'li Âşık Ali Fahri Karabulut'un Hayatı ve Deyişleri, 1970, Kültür ve Turizm Bak. MFAD Arş. NE. 790015, s. 94-95.

4

Ondördünde güzelliğin çağına
Onbeşinde bülbül konar bağına
Onaltıda kimse varmaz sağına
Onyedide seker ceylana döner

5

Onsekizde döner selvi dalına
Ondokuzda benzer oğul balına
Yirmisinde döner cennet gülüne
Yirmibirde gözler şahana döner

6

Yirmi'kide güzelliğin bildirir
Yirmiüçte ağlayamı güldürür
Yirmidörtte dertlileri öldürür
Yirmibeşte gökte durana döner

7

Yirm'altıda hiç doyulmaz nazına
Yirm'yedide bak kolunun bezine
Yirm'sekizde döner Balkan kazına
Yirm'dokuzda yeşil ördeğe döner

8

Otuzunda tatlı söyler sözünü
Otuzbirde peçelenir yüzünü
Otuz'kide Hakk'a bağlar özünü
Otuzüçte tâtil-erkâna döner

9

Otuzbeşte geçer güzelin çağı
Kırkında bozular bahçesi bağı
Kırkbeşinde solar gerdanın ağı
Ellisinde yetkin çimene döner

10

Ellibeşte hiç bakılmaz güzele
Altmışında döner yetkin gazele
Yetmişinde yerer kendi yerinir
Yetmişbeşte yerer yergine döner

11

Sekseninde kalkmasına erinir
 Doksanında hiç kalkamaz sürünür
 Doksanbeşte hayatından usanır
 Yüz yaşında sabî sübyana döner

12

ÂŞIK HASAN der ki gelip geçenler
 Aşk elinden dolu bâde içenler
 Bu dünyaya gelip konup göçenler
 Bu dünya bir hayâl hem düşe döner⁵⁷

C-ŞAİRİN HAYATIYLA İLGİLİ YAŞNÂMELER

- XLIV -

HİKMET

1

Eyâ dostlar kulak salın ayduğuma
 Ne sebepten altmışüçde girdim yere
 Mîrac üzre hak Mustafa rûhum gördü
 Ol sebepten altmışüçte girdim yere

2

Hak Mustafa Cebrâilden kıldı suâl
 Bu nice ruh tene girmey (girmeden) buldu kemâl
 Gözü yaşlı halka başlı kaddi hilâl
 Ol sebepten altmışüçte girdim yere

3

Cibril aydı ümmet işi size ber-hak
 Göğe çıkıp melâyikten alır sebak
 Nâlişine nâle kılır heftüm tabak
 Ol sebepten altmışüçte girdim yere

⁵⁷ Âşık Hasan, Geyceklî Âşık Hasan'ın Bütün Şiirleri, İstanbul, 1977, s. 61-62. Sait Durmuşoğlu Erzurum (İspir) Folklorundan Örnekler, Kültür ve Turizm Bak. MFAD NE. 760007, s. 51. Refik Ahmet Sevengil, Çağımızın Halk Şairleri, İstanbul, 1967, s. 191.

4

Evvel Elest bi-Rabbiküm dedi bil Hak
Kâlû belâ dedi rûhum aldı sebak
Hak Mustafa ferzend dedi bilin mutlak
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

5

Ferzendim di(yi)p hak Mustafa kıldı kelâm
Ondan sonra bütün ervah verdi selâm
Rahmet derya dolup taş dip yetti peyâm
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

6

Rahim içre peyda ol di(yi)p nidâ geldi
Zikr et dedi âzâlarım titrey-verdi
Rûhum girdi kemiklerim Allah dedi
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

7

Dörtyüz yıldan sonra çıkıp ümmet ol (a) cak
Nice yıllar yürü(yü)p halka yol göster(e)cek
Yüzondört bin müctehidler hizmet kıl(a)cak
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

8

Dokuz ay ve dokuz günde yere düştüm
Dokuz saat duramadım göğe uçtum
Arş u Kürsî pâyesini varıp kuçtum
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

9

Arş üstünde namaz kılıp dizim büktüm
Zârım aytıp Hakk'a bakıp yaşım döktüm
Yalan âşık yalan sûfi gördüm söğdüm
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

10

Candan geçmeden Hû Hû demek hep yalan
Bu kaltaktan sorman suâl yolda kalan
Hakk'ı bulan özü pinhan sözü pinhan
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

11

Bir yaşımda ervah bana nasip verdi
İki yaşta peygamberler gelip gördü
Üç yaşımda kırklar gelip hâlim sordu
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

12

Dört yaşımda hak Mustafa verdi hurmâ
Yol gösterdim yola girdi nice gümrâ(h)
Nere varsam Hızır Babam bana hemrâ(h)
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

13

Beş yaşımda belim bağla(yı)p tâat kıldım
Tatavvu'la oruç tutup âdet kıldım
Gece gündüz zikrin edip rahat kıldım
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

14

Altı yaşta durmadan kaçtım halâyıktan
Göğe çıkıp ders öğrendim melâyikten
Dâmen kesip heme ehl ü alâyıktan
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

15

Yedi yaşta Arslan Babam izle(yi)p taptı (buldu)
Her sır görüp perde ile büküp yaptı (sarıp örttü)
Bihamdillah gördüm dedi izim öptü
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

16

Kâbız (Azrâil) gelip Arslan Babam cânın aldı
Hurlar gelip harir dondan kefen kıldı
Yetmişbin ferîsteler yığıp geldi
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

17

Cenazesin kılıp yerden kaldırdılar
Bir fırsatta uçmak içre yetirdiler
Rûhun alıp İlliyyîn'e girdirdiler
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

18

Allah Allah yer altında vatan kıldı
Münker Nekir Men Rabbük dip soru sordu
Arslan Babam islâmından beyan kıldı
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

19

Âkıl isen erenlere hizmet kılğıl
Emr-i mâruf kılanlara izzet kılğıl
Nehy-i münker kılanlara hürmet kılğıl
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

20

Sekizimde sekiz yandan yol açıldı
Hikmet de di(yi)p başlarıma nur saçıldı
Bihamdillah pîr-i mugan mey içirdi
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

21

Pîr-i mugan hak Mustafa bî-şek bilin
Nere varsan vasfın diyip tâzim kılın
Selâm diyip Mustafa'ya ümmet olun
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

22

Dokuzumda dolanmadım doğru yola
Teberrük dip alıp yürdü koldan kola
Kıvanmadım bu sözlere kaçtım çöle
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

23

On yaşında oğlan oldun Kul Hac' Ahmed
Hâceliğe bina koyup kılmadan tâat
Hâce ben dip yolda kalsan vay ne hasret
Ol sebepten altmışüçte girdim yere

HİKMET

1/24

Her subh-dem nidâ geldi kulağıma
Zikr et dedi zikrin diyip yürdüm işte
Aşksızları gördüm ise yolda kaldı
Ol sebepten aşk dükkânın kurdum işte

2/25

Onbirimde rahmet derya dolup taşı
Allah dedim şeytan benden irak kaçtı
Hây u heves mâ vü menlik durmaz göçtü
Onikide bu sırları gördüm işte

3/26

Onüçümde nefs hevasın kola aldım
Nefs başına yüz bin belâ tutup saldım
Tekebbürü yere vurup basıp aldım
Ondördümde toprak sıfat oldum işte

4/27

Onbeşimde hûr u gılman karşı geldi
Başın eğip kol kavşurup tâzim kıldı
Firdevs adlı cennetinden muhızır geldi
Dîdar için hepisini koydum işte

5/28

Onaltımda bütün ervah nasip verdi
Hay hay size mübarek dip Âdem geldi
Ferzendim dip boynum kuçup gönlüm aldı
Onyedimde Türkistan'da durdum işte

6/29

Onsekizde kırklar ile şarap içtim
Zikrin edip hazır durup göğsüm deştim
Rûzî kıldı cennet gezip hurlar kuçtum
Hak Mustafa cemâllerin gördüm işte

7/30

Ondokuzda yetmiş makam zâhir oldu
Zikrin edip iç ü dîşim tâhir oldu

Nere varsam Hızır Babam hâzır oldu
Gavsu'l-gıyas mey içirdi doydum işte

8/31

Yaşım yetti yığirmiye aştım makam
Bihamdillah pır hizmetin kıldım tamam
Dünyadaki kurt u kuşlar kıldı selâm
Ol sebepten Hakk'a yakın oldum işte

9/32

Mü'min değil hikmet iştip ağlamıyor
Erenler dediğı sözü tınlamıyor
Âyet hadis mazmûnunu anlamıyor
Ol rivâyet Arş üstünde gördüm işte

10/33

Rivâyeti görüp Hakk'a sözleştim ben
Yüz bin türlü melâyike yüzleştim ben
Ol sebepten Hakk'ı sözlep izleştim ben
Can u dilim O'na feda kıldım işte

11/34

Kul Hac'Ahmed yaşın yetti yığirmibir
Ne kılıcaksın günahların dağdan ağır
Kıyâmet gün gazab kılsa Rabb'im Kâdir
Eyâ dostlar nice cevap verem işte

HİKMET

1/35

Hoş gayıptan kulağıma ilham geldi
Ol sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte
Hep ulular yığlıp bana in'am verdi
Ol sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte

2/36

Ben yigirmiiki yaşta fenâ oldum
Merhem olup gerçek dertliye devâ oldum
Yalan âşık gerçek âşık güvâ oldum
Ol sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte

2/37

Eyâ dostlar yaşım yetti yigirmiüç
 Yalan dâva tâatlarım hepsi puç (boş)
 Kıyâmet gün ben ne kılâm bürehne luç (şaşı)
 Ol sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte

4/38

Ben yigirmidörde girdim Hak'dan ırak
 Âhirete varır olsam hani silâh
 Öldüğümde yığılıp vurun yüz bin dayak
 Ol sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte

5/39

Cenazemin arkasından taşlar atın
 Ayağımdan sürüterek gûra iltin
 Hakk'a kulluk kılmadın dip döğüp tepin
 Ol sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte

6/40

Yazık ile yaşım yetti yigirmibeş
 Sübhan Rabb'im zikr öğredip göğsümü deş
 Göğsümdeki düğümlerim sen özün yiş (çöz)
 Ol sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte

7/41

Ben yigirmialtı yaşta sevda kıldım
 Mansur-sıfat dîdar için kavga kıldım
 Pîrsiz yürüp derd ü hâlet peyda kıldım
 Ol sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte

8/42

Ben yigirmiyedi yaşta pîri buldum
 Her sır gördüm perde ile büküp örttüm
 Astânesin yastanuban izin öptüm
 Ol sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte

9/43

Ben yigirmisekiz yaşta âşık oldum
 Gece yatmaz mihnet tartıp sâdık oldum
 Ondan sonra dergâhına lâyık oldum
 Ol sebepten Hakk'a sığınıp geldim işte

10/44

Yirmidokuz yaŖa girdim hâlim harab
 AŖk yolunda olamadım misl-i türab
 Hâlim harab bağrım kebab gözüm pür-ab
 Ol sebepten Hakk-a sığnıp geldim işte

11/45

Otuz yaŖta odun kılıp köydürdüler
 Cümle büzürg (ulular) yığlıp dünya koydurdular
 Vurup söğüp yalnız Hakk'ı sevdirdiler
 Ol sebepten Hakk'a sığnıp geldim işte

12/46

Kul Hac'Ahmed dünya koysan işin biter
 Göğsündeki çıkan âhın arŖa yiter
 Can verende hak Mustafa kolun tutar
 Ol sebepten Hakk'a sığnıp geldim işte

HİKMET

1/47

Nâgehâni durduğumda kamu büzürg
 Hak aşkını gönlüm içre saldı dostlar
 Hızır Babam hazır durup lutf eyleyip
 Meded kılıp elim tutup aldı dostlar

2/48

Otuzbirde Hızır Babam mey içirdi
 Vücudumdan Azazîl'i pâk kaçırdı
 Sevda kıldım yazıklarım Hak geçirdi
 Ondan sonra Hak yoluna saldı dostlar

3/49

Otuziki yaŖta yetti Hak'dan ferman
 Bendeliğe kabul kıldım kılma arman
 Can verende verem sana nûr-ı îman
 Garip canım Ŗadman olup güldü dostlar

4/50

Hâlik'imdan haber yetti şâkir oldum
Her kim söğdü belki tepti sâbir oldum
Bu âlemde hiç uyklamaz hazır oldum
Hay u heves mâ vü menlik gitti dostlar

5/51

Otuzüçte sâkî olup mey üleştim
Câm-ı şarab kola alıp doya içtim
Leşker düzüp şeytan ile çok vuruştum
Bihamdillah iki nefsim öldü dostlar

6/52

Otuzdörtte âlim olup dâna oldum
Hikmet ayt dip Sübhan idi gûyâ oldum
Kırklar ile şarap içtim hemrâ(h) oldum
İç ü dışım Hak nûruna doldu dostlar

7/53

Otuzbeşte mescid girip devran sürdüm
Tâliplere aşk dükkânın dola kurdum
Eğri yola her kim girdi söğdüm vurdum
Âşıklara Hak'dan müjde yetti dostlar

8/54

Otuzaltı yaşta oldum sâhib-kemâl
Hak Mustafa gösterdiler bana cemâl
Ol sebepten gözüm yaşlı kâmetim dâl
Aşk hançeri yürek bağrım deldi dostlar

9/55

Otuzyedî yaşa girdim uyanmadım
İnsaf kılıp Allah yönü dolanmadım
Seher vakti zârı kılıp inlemedim
Tevbe kıldım Hâcem kabul kıldı dostlar

10/56

Otuzsekiz yaşa girdim ömrüm öttü (geçti)
Ağlamayam mı ölüm vaktim yakın yetti
Ecel gelip peymânesin bana tuttu
Bilmez kaldım ömrüm âhir oldu dostlar

11/57

Otuzdokuz yaşa girdim kıldım hasret
Vâ-dirîgâ öttü (geçti) ömrüm hani tâat
Tâatlikler Hak katında hoş saâdet
Kızıl yüzüm tâat kılmadan soldu dostlar

12/58

Saç u sakal hûb ağardı gönlüm kara
Rûz-ı mahşer rahm etmesen hâlim tebâ(h)
Sana ayan amelsizim çoktur günâ(h)
Cümle melek yazıklarım bildi dostlar

13/59

Pîr-i mugan cur'asından katre tattım
Yol bulam dip başımla geceler kattım
Bihamdillah lûtf eyledi nûra battım
Gönül kuşu lâ-mekâna yetti dostlar

14/60

Kıyâmetin şiddetinden aklım hayran
Gönlüm korkan canım ürken hâne vîran
Sırat adlı köprüsünden dilim lerzan
Aklım gidip bîhûş olup kaldım dostlar

15/61

Kul Hac'Ahmed kırka girdin nefsini kırk
Burda ağlayıp âhirette ol arık
Post-ı İman şerîattir magzı tarîk
Tarîk giren Hak'dan ülüş aldı dostlar

HİKMET

1/62

Yâ İlâh'ım hamdin ile hikmet aytım
Zâtı ulu Hâce'm sığnıp geldim sana
Tevbe kılıp günahımdan korkup kayttım
Zâtı ulu Hâce'm sığnıp geldim sana

2/63

Kırkbirimde ihlâs kıldım yol bulam dip
Erenlerden her sır görsem örteyim dip

Pîr-i mugan iznin alıp öpeyim dip
Zâtı ulu Hâce'm sığınıp geldim sana

3/64

Kırkikide tâlip olup yola girdim
İhlâs ile yalnız Hakk'a gönül verdim
Arş u Kürsî Levh'den geçip Kalem gezdim
Zâtı ulu Hâce'm sığınıp geldim sana

4/65

Kırküçümde Hakk'ı izlep nâle kıldım
Gözyaşımı akıtıben jâle kıldım
Beyâbanlar gezip özüm vâle kıldım
Zâtı ulu Hâce'm sığınıp geldim sana

5/66

Kırkdördümde mahabbetin bâzârında
Yakam yırtıp ağlap yürdüm gülzârında
Mansur gibi başım verip aşk dârında
Zâtı ulu Hâce'm sığınıp geldim sana

6/67

Kırkbeşimde senden hâcet dile(yi)p geldim
Tevbe kıldım her iş kıldım hata kıldım
Yâ İlâh'ım rahmetini ulu bildim
Zâtı ulu Hâce'm sığınıp geldim sana

7/68

Kırkaltımda zevk u şevkım dolup taştı
Rahmetinden katre dam(la)dı şeytan kaçtı
Hak'dan ilham refik olup bâbın açtı
Zâtı ulu Hâce'm sığınıp geldim sana

8/69

Kırkyedimde yedi yandan haber yitti
Sâkî olup câm-ı şarap hâcem tuttu
Şeytan gelip nefis hevâsın özü yuttu
Zâtı ulu Hâce'm sığınıp geldim sana

9/70

Kırksekizde aziz candan bîzâr oldum
Günah derdi kesel kıldı bîmâr oldum

Ol sebepten Hak'dan korkup bîdâr oldum
Zâtı ulu Hâce'm sığınıp geldim sana

10/71

Kırkdokuzda aşkın düştü köyüp yandım
Mansur-sıfat hayl u hışdan kaçıp tandım
Türlü türlü cefa değdi boyun sundum
Zâtı ulu Hâce'm sığınıp geldim sana

11/72

Ellimde er benim dedim fi'lim zayıf
Kan dökmedim gözlerimden bağrım ezip
Nefsim için yürür idim it tek gezip
Zâtı ulu Hâce'm sığınıp geldim sana

12/73

Kul Hac'Ahmed er olmasan ölmen yahşı
Kızıl yüzün kara yerde solman yahşı
Toprak sıfat yer altında olman yahşı
Zâtı ulu Hâce'm sığınıp geldim sana

HİKMET

1/74

Kulhuvallah Subhânallah vird eylesem
Bir ü Varım dîdârını görürüm mü
Baştan ayağ hasretinde dert eylesem
Bir ü Varım dîdârını görürüm mü

2/75

Ellibirde çöller gezip giyah yedim
Dağlar çıkıp tâat kılıp gözüm oydu
Dîdârını göremedim candan doydum
Bir ü Varım dîdârını görürüm mü

3/76

Elliiki yaşta geçtim hânümandan
Hânümânım ne görünür belki candan
Baştan geçtim candan geçtim hem imandan
Bir ü Varım dîdârını görürüm mü

4/77

Ellüçte vahdet meyden rûzî kıldı
 Yoldan azan gümrah idim yola saldı
 Allah dedim lebbeyk diyip kolum aldı
 Bir ü Varım dîdârını görürüm mü

5/78

Ellidörtte vücutlarım nâlân kıldım
 Ma'rifetin meydanında cevân kıldım
 İsmâil tek aziz canım kurban kıldım
 Bir ü Varım dîdârını görürüm mü

6/79

Ellibeşte dîdâr için gedâ oldum
 Köydüm yandım kül tek dahi fena oldum
 Bihamdillah dîdâr izlep eda oldum
 Bir ü Varım dîdârını görürüm mü

7/80

Ellialtı yaşa yetti bunlu başım
 Tevbe kıldım akar mı ki gözde yaşım
 Erenlerden behre almaz içim dışım
 Bir ü Varım dîrârını görürüm mü

8/81

Elliyedi yaşta ömrüm yel tek öttü (geçti)
 Eyâ dostlar amelsizim başım kattı (karıştı)
 Bihamdillah pîr-i mügan kolum tuttu
 Bir ü Varım dîdârını görürüm mü

9/82

Ellisekiz yaşa girdim ben bihaber
 Kahhar Rabb'im nefsimi kıl zîr ü zeber
 Himmet versen şom nefsim vursam teber
 Bir ü Varım dîdârını görürüm mü

10/83

Ellidokuz yaşa yettim dâd u feryâd
 Cañ verende cânânımı kılmadım yâd
 Ne yüz ile sana diyem kılğul âzâd
 Bir ü Varım dîdârını görürüm mü

11/84

Gözüm yumup ta açınca yetti altmış
Belim bağlayıp kılmadım bir yahşı iş
Gece gündüz bî-gam yürdüm hem yaz u kış
Bir ü Varım didârını görürüm mü

12/85

Altmışbirde şermendeyim İlâh'ımdan
Eyâ dostlar çok korkarım günâhımdan
Candan geçip penah dile(yi)m Allâh'ımdan
Bir ü Varım didârını görürüm mü

13/86

Altmışiki yaşta Allah pertev saldı
Baştan ayağ gafletlerim rehâ kıldı
Can u dilim akl u hûşum Allah dedi
Bir ü Varım didârını görürüm mü

14/87

Altmışüçte nidâ geldi kul yere gir
Hem cânın ben cânânın ben cânını ver
Hû şemşîrin kola alıp nefsini kır
Bir ü Varım didârını görürüm mü

15/88

Kul Hac'Ahmed nefsi teptim nefsi teptim
Ondan sonra cânânımı izlep taptım (buldum)
Ölmeden önce can verme derdin tartım
Bir ü Varım didârını görürüm mü⁵⁸

-XLV-

ER KOŞAY

Şunda Koşay yaş küngüsün
Armandı tuyap aytadu
Atanung arman küni bul
Calang ayak yer bassak
Yer solkuldar yigirmibeş

⁵⁸ Ahmed-i Yesevi, Divân-ı Hikmet'ten Seçmeler, Haz. Kemâl Eraslan, Ankara, 1983, s. 64-99.

Yılan kızıl at minüp
 Kızgandasak yigirmibeş
 Yigirmibeşim bolsayçı dedi
 Ne otuzbeşim bolsayçı
 Ne kırk da beşim bolsayçı
 İmü kana ellü de beşim bolsayçı
 Altmış kana beşim bolsayçı
 Ne yitmiş kana beşim bolsayçı
 Ne seksen kana beşim bolsayçı
 Atanung kana arman küni bul
 Toksanbeşdeki Er Koşay
 İmü çeginip ele tüşmek boldu dedi

-XLV-

ER KOŞAY

Burada Koşay yaş dönemlerini
 Heveslenip anlattı
 Atanın öğünme günü bugün
 Yalın ayak yere bassak
 Yer sarsılır yaş yirmibeş
 Yılan kızıl at binip
 Kırmız içsek yaş yirmibeş
 Yirmibeş yaşım olsaydı dedi
 Ne otuzbeşim olsaydı
 Ne de kırkbeşim olsaydı
 Şimdi ellibeşimde olsaydım
 Altmışbeş yaşım olsaydı
 Ne yetmişbeş yaşım olsaydı
 Ne seksenbeş yaşım olsaydı
 Atanın öğünme günü bugün
 Doskanbeşdeki Er Koşay
 Şimdi mücâdele etmeğe mecbur oldu dedi⁵⁹

⁵⁹ Dursun Yıldırım, Manas Destanı ve Köketay Hanning Ertegüsü, Doçentlik Tezi (basılmadı), Ankara, 1979, s. 158.

-XLVI-
YAŖ DESTANI

1

Mevcudattan hiç bir eser yok iken
Emr oldu huzûr-ı Rahman göründü
Orda ruhlar hep oldular kâmekân
Vahdet aynasında seyran göründü

2

Hiç gaflet görmeden orda uyandım
Meclis-i kübrâda âşinâlandım
Gördüm bir tecellî yandım da yandım
Derdim derûnumda derman göründü

3

Bu sır izhar olmaz sen gayrı sanma
Hakikat bir hâldir işbu muamma
Arz etti zâtına bilcümle Esmâ
Cihan varlığına ferman göründü

4

Varlığa kün dedi Hazret-i Allah
İpt-i nûra mutlak göründü âgah
Huzûra cem'oldu bilcümle ervah
Seçildi zümreler ayan göründü

5

Herkes bir rütbeye oldular teyyar
Kimi mü'min kimi başka bir efkâr
Hakk'ın birliğini eyledim ikrar
Durup aşka uydum îman göründü

6

Kün emriyle bitti kuruldu eşya
Nûr-ı Muhamed'den hep olduk ihya
Ağaç taş cemâat göründü dünya
Ordan nüzul ettik cihan göründü

7

Murâd-ı Hak böyle imiş kaderde
Nice dem eyelendim sulb-ı pederde

Kayda durmuş idim rahm-i mâderde
O kan kalesinde zindan göründü

8

Nice yüzbin dibeklerde ezildim
Nâr u bâd u âb u hâkten süzüldüm
Annem babam sebep oldu düzüldüm
Sıfatlandım şekil insan göründü

9

Vatan-ı aslîmden ayrıldım hasret
Hani o devranda olan letâfet
Bana kefir oldu cism-i kesâfet
Refâkatim hâk-i yeksan göründü

10

Ben rahm-i mâderde oldum muammer
Derd-i gam-ı aşkla yoğruldu meğer
Müddetim bittikte eyledim sefer
Kadem bastım işbu cihan göründü

11

Bağırıp çağırıp kıldım nidâyı
Göz açıldı kulak duydu sadâyı
O demde zikr ettim Bâr-i Hudâ'yı
Gözyaşlarım Bahr-i umman göründü

12

Beni tutup sardı bir ebe karı
Karnım açlığına çektim eskârı
Kısmete kaydadı kudret pınarı
İçirdi vâlidem ihsan göründü

13

Bidâyette işte böyle biçildim
Günden güne güller gibi açıldım
Bir yaşımda çul çaputtan seçildim
Giydirdiler libas kaftan göründü

14

İkisinde düz yerlerde gezerdim
 Böcekleri avucumda ezderdim
 Gel git diye birçok sözler dizerdim
 Bir parça söyledim lisan göründü

15

Üç yaşında sundum yemeğe kaşık
 Beş yaşında oynuyor idim aşık
 Altısında oldum halka bulaşık
 Bazı başım kırık al kan göründü

16

Yedisinde kendi kendim fark ettim
 Bu da geçti sekiz yaşına yettim
 Yaz faslında körpe kuzuya gittim
 Çimenli çöllerde çoban göründü

17

Dokuzunda derc eyledim hesabı
 Suâle verirdim bazı cevabı
 Pederim elime verdi kitabı
 Okudum heceyi Kur'an göründü

18

Küçük iken pek belâlıydı başım
 Bana mat olurdu eşim yodaşım
 Gönlüm dolu idi akardı yaşım
 Gözlerimde her dem kan yaş göründü

.....

22

On yaşında sarf u nahva giriştim
 Bilmediğim hocalardan soruştum
 Şükür olsun bu in'ama yetiştim
 Okur yazar oldum meydan göründü

23

Onbirinde el uzattım mürşide
 Hikmeti var imiş Hakk'ın her şeyde
 Dîvane gönlümü kıldım keşide
 Celb etti meclise irfan göründü

24

Onikide seçtim ağı karayı
 Sevda derûnuma açtı yarayı
 Onüçünde sevdim bir dilârâyı
 Duş oldum aşkına sûzan göründü

25

Bak neler olurmuş civan çağlarda
 Bazı Mecnun oldum yüce dağlarda
 Bazı bülbül oldum öttüm bağlarda
 Zikri verdim halka figan göründü

26

Ondörtte benzedim bir mâhitaba
 Gece gündüz meyil ettim kitaba
 Şen gözlerim bakmaz idi haraba
 Bütün yoldaşlarım ervan göründü

28

Onbeş dalgalarım aldı taşırdı
 Zâlim sevda yollarımı şaşırđı
 Kara bağrım aşk oduna pişirdi
 Düştüm ateşine duman göründü

29

Onaltıda öttüm misâl-i bülbül
 Onyedide bağımda açılmadı gül
 Onsekiz yaşımda kıldım tevekkül
 Divâne dil vasl-ı cihan göründü

30

Ondokuzda ev kahrına duş oldum
 Yirmisinde türlü inkâra daldım
 Yirmibir yaşımda sadakat kıldım
 Her yüze gülenim yâran göründü

32

Ey gâfil gel Hakk'a eyle niyazı
 Ezelden ne imiş bozulmaz yazı
 Atlantik Paktına aldılar bizi
 Hissemizde Bahr-i umman göründü

33

Bu mevzûda yine söze geelim
Yaşımız kaç oldu onu bilelim
Nasîb eyle ya Rab tövbe edelim
Tövbekâr olana iman göründü

34

Şimdi yetmişbeşe bastım ayağı
Daha ele geçmez gençliğim çağı
Söküldü bahçemin dalı budağı
Kocalıkta her bir nişan göründü

35

Ya Rab beni affet ben bir beşerim
Aceb bundan sonra kaç gün yaşarım
Yaşasam ne birgün burçtan aşarım
Çünkü her gelene kervan göründü

39

İsmim İsmail'dir gülmemiş başlı
Mahlâsım CEMÂL'dir gözleri yaşlı
Karyem Camuşlu'dur aşkım ateşli
Kazamız Kağızman destan göründü ⁶⁰

-XLVII-

HAYAT DESTANI

1

Anam satın aldı beni pederden
O akşam babamın belinde idim
İki kırk yetende başım kan oldu
Dört kırk tamam oldu insana döndüm

2

Beş kırk tamam oldu ben Allah dedim
O Levh-i mahfuzda yazılmış adıml
Annem ne yediye ben onu yedim
Yedi kırk olunca dünyaya kondum

⁶⁰ Birol Özaslan, Kağızmanlı Âşık Cemal Hoca Hayatı, San'atı, Şiirleri, Erzurum, 1970, AÜ. Ktp. Mez. t. Dem. nr. 42332, T 811. 314/ö 92. s. 89-93. Nejat Birdoğan, Cemal Hoca (İsmail Turan), TFA, İstanbul, Ağustos, 1965, S. 193, s. 3831, Eylül 1965, S. 194, s.3847.

3

Dünyaya gelince dostlar gördüler
Erkek mi dişi mi hemen sordular
Yıkadılar bez içine sardılar
Annem şîr emzirdi ben ona kandım

4

Yaşım yükseldikçe biraz büyüdüm
Üç yaşım tam oldu gezdim yürüdüm
Altı yaşta oynamadan fariğdim
Tam yedi yaşında mektebe kondum

5

Mektebe gitmedim babam darıldı
Az fazla çalışsam beynim yoruldu
Çok sopalar bu başımda kırıldı
O zaman ömrümü törpüyle yondum

6

Üç sene okudum gözüm süzüldü
Yaşım onüç oldu mektep bozuldu
Köy muhacir oldu yola düzüldü
O zaman şaşırıp kaybettim kendim

7

Az ağır yürürsün cebir zor yağar
Geri bakamazsın daldan mar yağar
Dışarda yatarsın gece kar yağar
Nefes çevirmeden Sivas'a indim

8

Ağladık sızladık yaşımız sildik
Çok kazalar gezdik Çorum'u bulduk
Bir yıl ve altı mah Çorum'da kaldık
Harap oldu gitti harkımın bendim

9

Çorum'u terkettik indik Bolu'ya
Nasihat ne yapsın şaşkın deliye
İstida yazdırdık verdik vâliye
Ora bize mesken olamaz bildim

10

Bolu civarında dört sene durdum
Bir dükkân açtım da pazarlar kurdum
Orada annemi toprağa verdim
Ne ördeğim kaldı ne de bir hindim

11

Çekecek çilemi başa götürdüm
Araya söz girdi yaşım yitirdim
Nasibimi oralarda yitirdim
Üçyüz otuzdokuz vatana döndüm

12

Onsekiz yaşımda köyde işime
Ondokuz yaşımda pirlere başıma
Bir akşam bir melek girdi düşüme
Beni alev sardı ateşe yandım

13

Yirmi yaşlarımda dünya kârına
Yigirmibirinde aşkın nârına
Yigirmükisin gönlüm birine
Yigirmiüçünde başladı fendim

14

Yigirmidördüne kurdum pazarı
Yigirmibeşinde gezdim diyarı
Yigirmialtıda aldım bir karı
Ne yazık o zaman ipsiz bağlandım

15

Yigirmiyedide engine gittim
Yigirmisekizde altı ay yattım
Yigirmidokuzda babamı sattım
Bir arı misâli kovanda söndüm

16

Yaşım otuz oldu bir bostan ekтім
Çarkı yaptım Murad suyundan geçtim
Eşkiyalar soydu gözyaşı döktüm
Tedbir ile takdir bozulmaz bildim

17

Hohan köyünden geceden gittim
 Gün doğmadan Kılıçgediği'n tuttum
 Atları eşkiyaya parasız sattım
 Bütün taladılar mecnuna döndüm

32

Günler tamam oldu sılaya geldim
 Ölen kimsemiz yok hepsi sağ buldum
 Hısım akrabanın hatırın sordum
 Yeniden dünyaya gelmişim sandım

33

Askerden gelende dört mektep yaptım
 Artvin camisini temelden tuttum
 Gelir vergisinden mahkemeye gittim
 Yirmibin lira ceza verince yandım

34

Günler geçti yaşım kırksekiz oldu
 Tarih kırkdokuzda son evlâd geldi
 Dedim işte çilem hep tamam oldu
 Dünyayı hep böyle gidecek sandım

35

Elliiki yaşta kitaplar yazdım
 Elliüç yaş şimdi saltanat düzdüm
 Ellibeş yaşında dünyayı gezdim
 Bülbül gibi her bir dallara kondum

36

Sekiz köprü altı tünel beş cami yaptım
 Su kulesi yaptım yıprandım bittim
 Yirmisekiz bina otuzbeş pınar akıttım
 Her kim ne söyledi ona inandım

37

Yaşım ellisekiz çok şeyler gördüm
 Daha çilem bitmedi mi Mevla'ya sordum
 Bir puştun yüzünden hapise girdim
 Yirmibeş gün ceza evinde kaldım

38

Felek ne yazmışsa o gelir başa
 İster isen han ol istersen paşa
 İster göze aşık ol ister kaşa
 Yıkandım tarandım mihraba döndüm⁶¹

FAHRÎ

-XLVIII-

I

Vasf edeyim size şimdi derdimi
 Mevlâ'm beni nerelerde yarattı
 Yapılı düzenli mâmur bir evde
 Yoğurdu balçığım yoktan var etti

2

Bir kıyâmet koptu herkes dâvada
 Gezer eğlenirdim düzde ovada
 Her şeyim yerindeydi zengin yuvada
 Okuturdu babam beni mektepte

3

Babam zengin idi hatırım yüzde
 Ol zaman îtibar çok idi bizde
 Kervanım yürürdü yokuşta düzde
 Felek benim tahtım sarayım yıktı

4

Yedi-on yaşında kuzu güderdim
 Oniki yaşında çifte giderdim
 Çok ağır işlere yetmedi gücüm
 Malsız kaldım akıl başımdan gitti

5

Otuzunda âşık oldum bir güle
 Otuzbeşinde ben düştüm dile

⁶¹ Mustafa Adil Özder, Yusufeli'li Âşık Ali Fahri Karabulut'un Hayatı ve Değişleri, 1970, Kültür ve Turizm Bak. MFAD Arş. NE. 790015, s. 114-118. Ayrıca kısmen yaşlarla ilgili olan meslek destanları da mevcuttur: Kemal Kamanhateş, Kaman Ağzı, (Âşık Seyfullah (doğ. 1896); Meslekler Destanı), Ankara, AÜ. DTC Fak. Ktp. Mez. t. nr. 559.

Kırk yaşında şair olmuştum bile
Bu ömür böyle gelip gitti⁶²

HÜSEYİNOĞLU BALI

-XLIX-

1

Binüçyüz kırkdörtte geldim anadan
Yazdırdılar tarih ile yılımı
Dokuz ay bir sene geçti aradan
Mevlâ'm yürü dedi açtı dilimi

2

Çiçek gibi yavaş yavaş büyüdüm
Adım adım korka korka yürüdüm
Anam babam nazarında bir idim
Beslerdiler çabuk açsın gülümü

3

Üç yaşında bilmez hata işlerdim
Beş yaşında ahabımı taşlardım
Yedisinde okumaya başlardım
Bilmez idim kaderimin dalını

4

İki yıl okulda verdim başarı
Asla arkadaştan kalmazdım geri
Okul petek oldu ben oldum arı
Çalışırdım çabuk yapam balımı

5

Hâlâ seçmemiştim sağ ile solu
Verdiler elime bomba kapsolu
Ansızın patladı bilmezdim dolu
Yaktı gözlerimi kesti elimi

⁶² Nivit Yetkin, Halk Şairi Bali, Derme (dergi), Malatya, 1946, S. 19, s. 18-19.

6

Anam kayalara çaldı özünü
 Feryâd etti tutan yoktu sözünü
 Ay geçmeden ak bürüdü gözümü
 On yaşında zindan etti yolumu

7

Onüç ondördüme girince yaşım
 Nice kazalara çok değdi başım
 Gelmezdi yanıma yâren yoldaşım
 Ahbablarım sormaz oldu hâlîmi

8

Onyedide yavaş yavaş saz çaldım
 Gâhi devam ettim gâhi az çaldım
 Yirmisinde bir ustadan ders aldım
 Derdim ile ayar ettim telimi

9

Yirmibirde açtı kaderim Sübhan
 Lâkin evlenmemde çok oldu figan
 Kalkmadı başımdan bir zaman duman
 Kaynanadan nice gördüm zulümü

10

MEVLİD İHSÂNÎ'yim geçti çağlarım
 Fidan idim bar vermedi bağlarım
 Yusuf gibi zindanlarda ağlarım
 Felek eğmiş doğrultamam belimi⁶³

-L-

Onyedide buldum ben ârif sırrı
 Onsekizde mest ettim bu seri
 Sarrafına bende olan cevheri
 Sarf ederken çoğa tuttum azımı

⁶³ Engür Topuz, Âşık Mevlid İhsâni, Erzurum, 1972, Aü. Edebiyat Fak. Mez. t., s. 64-65.

Ondokuzda yandım aşkın nârına
Yirmisinde bak gönlümün zârına
Yirmibirde düştüm felek zarbına
Kader eğdi doğrultamam özümü

Yirmükisinde sevda şiddeti
Yirmüçünde bende aşkın lezzeti
Yirmidörtte can cânâna ülfeti
Yirmibeşte ayarladım sazımı⁶⁴

- LI -

I

Zâhir bâtın söyleyeyim ben sana
Ananın rahminde karıştın kana
Ne çekti o seni doğuran ana
Ne yüzle varayım ulu Mevlâ'ya

2

Aslını sorarsan bir sudur meni
Ondan halk eyledi bu Mevlâ seni
Ana karnında verir sana canı
Ne yüzle varayım ulu Mevlâ'ya

3

Dokuz ay ananın karnında durdun
Orada ananın kanını sordun
İlikten düşürüp ananı yordun
Ne yüzle varayım ulu Mevlâ'ya

4

Ananın rahminden çıktığın zaman
Ebe tuzlar seni çabukça heman
Büyütüp meydana geldiğin zaman
Ne yüzle varayım ulu Mevlâ'ya

⁶⁴ Mehmet Kardeş, Tortumlu Âşık Ruhâni (Mustafa Temel), TFA, İstanbul, Haziran 1962, C. VII, S. 155, s. 275².

5

Büyüyüp de varınca on yaşına
 Babası yollar bunu her işine
 Ŗeytan-lâne düşer onun peşine
 Ne yüzle varayım ulu Mevlâ'ya

6

Yaşayıp onbeş yaşına varınca
 Eğer senden incinirse bir karınca
 Kadir Mevlâ'm günâhından sorunca
 Ne yüzle varayım ulu Mevlâ'ya

7

On yaşından yigirmiye girerken
 Ŗeytan uyku verir ona yürürken
 Kötülükte ayağını sürürken
 Ne yüzle varayım ulu Mevlâ'ya

8

Yirmibeşinde kimseyi görmüyor
 Otuzunda abdest namaz sormuyor
 Kırk yaşında n'etse uyup durmuyor
 Ne yüzle varayım ulu Mevlâ'ya

9

ÂŖIK MEHMET girdin elli yaşına
 Sen de aldın Ŗimdi aklın başına
 Haram katsan ekmeğine aşına
 Ne yüzle varayım ulu Mevlâ'ya⁶⁵

- LII -

OF OF KARDEŖ OF

I

Bir gün gözüm açtım koşkoca dünyâ
 Of eski çağlarım of of kardeŖ of
 Babam sevinerek yazdı bir künye
 Of anam of yârim of of kardeŖ of

⁶⁵ Ali Yakın, Konyalı ÂŖık Mehmet Yakın, Erzurum, 1978, AÜ. Ktp. Mez: t., H.:78/36, s. 55-56.

2

Üç beş ayda yüz değiştim göründüm
Gördüğüme el uzattım yerindim
On ay oldu gezmek için süründüm
Of yoktu karârım of of kardeş of

3

Yavaş yavaş yedi sekiz yaş dedik
Topraklara toprak taş taş dedik
On yaşında akla sahip baş dedik
Of deli anlarım of of kardeş of

4

Yazılmışım gider idim okula
Biri ister idi bana sokula
Öndört yaşım gelmez idi akıla
Of sevdâ pazarım of of kardeş of

5

O zaman köy kızı gönlüme girdi
Dedim etme gönül söz mü dinledi
Hâsılı âkibet azmine erdi
Of az olan kârım of of kardeş of

6

Derd ü gama o seneler başladım
Sitem örtak oldu zevki boşladım
Aylar günler gurbet elde kışladım
Of bekleyen yârım of of kardeş of

7

Fakirlik pek fena geldi başıma
Bugün yarım erdik kâmil yaşına
REYHÂNİ gülerken arkadaşına
Şimdi ben ağlarım of of kardeş of⁶⁶

⁶⁶ Zeki Kumcu, Âşık Yaşar Reyhânî'nin Hayatı ve Şiirleri, Erzurum, 1978, AÜ. Ktp. Mez.
t., H. 78/32, s. 174-175.

Ç - ÖMRÜN MEVSİMLERE VS. YE BENZETİLEREK TASNİFİ

- LIII -

Âdemînin ömrü üç menzil durur
 Degme bir menzilde bir mahfil durur

.....
 Oğlan u yiğit kocadır dediğim
 Kendi ömrüm kaygusudur yediğim

.....
 Oğlan iken kişi hiç kaygu yemez
 Dünyaya geldim yine gidem demez

.....
 Ne edeb var ne hayâ ne tâatı
 Oynamaya sarf eder her sâatı

.....
 Yiğidin hâli geçer gaflet ile
 Önü sonu dün ü gün işret ile

.....
 Kocalıcağ kişi olur ten zaif
 Gitti kuvvet gitti et oldu nahif

.....
 Gözü doymaz âlemi yutmağıla
 Dola meğer bir avuç toprağıla

.....
 Aç gözün geçti ömür vardı yele
 Gün ki geçti ol geri gelmez ele

.....
 Şimdi hod çok yaşayan seksen yaşar
 Doksana erer ise aklı şaşar

.....
 Sekseni gelmiş durur bir yıl gibi
 Bir yıl içinde düşüptür tertibi

.....
 İşbu seksen yıl dahi dört fasl olur
 Degme faslına yigirmi yıl gelir

.....
 Fasl-ı evvel kim yigirmi yıl durur
 Şol yazın üç ayına kabil durur

.....

Görsene sûret biter boy uzanır
Et dolar u renk gelir yüz bezenir

.....

Geçti andan geldi yigirmi dahi
İmdi gel anun dahi ilmin oku

.....

Gizli kalmaz ilm ü san'at feth ü cud
Hoş ganîmet olur ol dem bu vücud

.....

Âdemînin içi dışı bay olur
Öyle sankim yıl içinde yay olur

.....

İşret ü şâdi ve kuvvet hadd alır
Zira kim kırk yaş ulu menzil olur

.....

Bu beden kırka değin böyle gider
Çünkü kırkdan geçti bu kez gör nider

.....

Çünkü kırkdan geçti geldi altmışa
Ol yigirmi yıl dahi düştü işe

.....

Muhkem olur ol zaman akl u bilü
İlm ü hikmet can gönül olmuş dolu

.....

Nitekim şol güz gününde hâs u am
Ni'mete batmış olur her bir makam

.....

Her bir a'za bir hüner ıssı olur
Kırkdan altmışa değin böyle gelir

.....

Geçti altmıştan u vardı seksene
Anda dirlik kış değil midir yine

.....

Görsene kim türlü cevher dökülür
Saç u sakal ağarır bel bükülür

.....

Nitekim kışın dünü artuk durur
Aydınından karanusu çok durur

.....

Oğlan iken mektebe meŖgul olan
Yiğit iken tevbe vü tâat kılan

.....
Kethudâlıkta dñŖer ol sohbete
Kocalıcak lâıyk olur rahmete⁶⁷

ÂŖIK PAŖA

- LIV -

Anadan doğmak güneŖ doğmak gibi
KuŖluđa değin hem oldun sen sabi

Öğleye değin yiğitlik gib'i yâr
Tâ ikindi kırgıl ahvâl'âŖikâr

AkŖama denlü heman pirlık gibi
Gün dolunduğu dahi ölmek gibi⁶⁸

ÂRİF

- LV -

NEDİR?

1

Baktıkça aklıma gelir
Doğan günden farkım nedir
Ben büyürüm o yükselir
Doğan günden farkım nedir

2

Ana memesinde ağım
Sema onun yer otağım
Yedi yaŖı kuŖluk çağım
Doğan günden farkım nedir

⁶⁷ ÂŖık PaŖa, Garibnâme (telifi: 730/1329-1330), Süleymaniye Ktp. Lâleli Bl. nr. 1752, C. I, yk. 8. beyte kadar 63^a-65^b, müteâkıb kısmı: 102^b-106^a.

⁶⁸ Ârif, Nüşa-yı Âlem ve Ŗerhü'l-Âdem (telifi: 841/1437-1438), Süleymaniye Ktp. İbrahim Ef. Bl. nr. 355, yk. 78^b. Ârif'in bu ve diğer eserleri için bkz. Âmil Çelebioğlu, Sultan İkinci Murad Devri Mesnevileri, Doçentlik Tezi (basılmadı), Erzurum, 1976. s. 325-366.

3

Boyum uzar büyür eşim
Gençlik çağında ateşim
Yaş otuz öğle güneşim
Doğan günden farkım nedir

4

Güneş alçalmaya döner
Yaşım beraber ilerler
Kırkbeşimiz ilkindiler
Doğan günden farkım nedir

5

Ömür geçer sarıma yatar
Zaman menziline çatar
Ben ölürüm güneş batar
Doğan günden farkım nedir

6

GAMGÜDER değildir muhal
Bu benzerlikte olan hâl
Hakk'a kulluk et ibret al
Doğan günden farkım nedir⁶⁹

⁶⁹ Saadet Kalay, Âşık Gamgüder (Abdülkadir Kılıç)in Hayatı ve Şiirleri, Erzurum, 1980, AÜ. Ktp. Mez. t. H. 80/11, s. 220-221.